7-8/16

Czasopis

Białoruskie pismo społeczno-kulturalne, poświęcone zagadnieniom współczesności, historii, literatury i sztuki, miejsca człowieka w świecie.
Nr 7-8 (299). Ліпень – жнівень 2016. http://czasopis.pl ■ Cena 6 zł (w tym 5% VAT)

Niby to wciąż to same Podlasie, a jednak w powietrzu unosiła się już inna pieśń. Inne słowa, zaś melodia mniej więcej ta sama. A może jednak na odwrót?.. Sokólszczyzna przywitała... *(str. 33)*

Больш за дваццаць гадоў таму аднавілі навучанне беларускай мовы ў асветных установах горада бацькі дзяцей, якія ўжо кончылі гэты... (str. 17)

Działam teraz w Warszawie, bo mam tam pracę, ale marzy mi się z czasem powrót tutaj. To jest moje rodzinne miejsce i zawsze mnie będzie tutaj ciągnęło. Teraz, jak spędzam tu kilka... (str. 24)

65 lat temu, w maju 1951 roku odbył się na ziemi michałowskiej pierwszy państwowy egzamin dojrzałości, który ze względu na wysoką rangę i unikalny charakter nazywano ró... (str. 30)

Na okładce: wieś Jaczno na Sokółszczyźnie
Fot. Mateusz Styrczula

W 1938 roku Lutz Heck, za zgodą Göringa, wypuścił kilkanaście „turów” na wolność właśnie w Puszczy Rominckiej. Wziął się też za żubry, które wydały lności poprzez... (str. 48)

Nim się urodziłem i zacząłem snuć pierwsze wątki wokół rozproszonych postrzegań, przyszedł na świat bój brat Jerzy, a ojciec zbudował w Wołkowysku własny dom. Został... (str. 71)

Мой зямляк і старэйшы сябра Барыс Данілюк (1923--2011) пры жыцці вельмі цікавіўся гісторыяй Слонімшчыны. Пасля Д... (str. 73)

Юрка Хмялеўскі

Ад Рэдактара. У мінулым годзе даволі гучна была адзначана намі, беларусамі і праваслаўнымі ў Польшчы, сотая гадавіна бежанства 1915 г. З гэтай нагоды зладжаны былі прэзентацыі адшуканых архіўных фатаграфій і дакументаў, навуковая канферэнцыя, тэатральныя інсцэнізацыі-рэканструкцыі і шматлікія сустрэчы з дакладамі і ўспамінамі пра эвакуацыю звыш мільёна беларусаў з Падляшша і Гарадзеншчыны ў глыб Расіі ў жніўні 1915 г. Такім чынам безумоўна прывернута стала памяць пра той прызабыты і незаўважальны дагэтуль гісторыкамі яркі перыяд нашай гісторыі. Усім, хто ўключыўся ў гэта, належны словы прызнання і падзякі. Асабліва Анэце Прымака, маёй зямлячцы з Сакольшчыны, якая, думаю, найбольш раскрунула тэму на адмысловым сайце ў інтэрнэце і пасля напісала кніжку. Паказаліся таксама іншыя выданні, м.інш. тоўсты том успамінаў выдала рэдакцыя «Нівы».

Бежанства 1915 г. з усімі яго паслядоўнасцямі безумоўна вельмі рашуча паўплывала на пазнейшы лёс беларусаў у Польшчы, давяло да аслаблення грамадскага патэнцыялу цяперашняй нашай нацыянальнай меншасці.

На жаль, амаль незаўважна прайшла іншая круглая гадавіна падзей падобнага характару на Беласточчыне ў палове саракавых гадоў. Тады таксама на ўсход выехала ад нас вельмі шмат беларусаў. І паколькі значная частка бежанцаў пасля І-й сусветнай вайны вярнулася ў родныя апусцелыя мясціны, то пазнейшыя рэпатрыянты засталіся за мяжой ужо назаўсёды.

У верасні 1944 г. быў падпісаны дагавор паміж Польскім Камітэтам Нацыянальнага Вызвалення (PKWN) і ўрадам БССР аб перасяленні беларусаў з Беласточчыны ў савецкую Беларусь і палякаў адтуль у Польшчу. Рэпатрыяцыя мела прайсці дабравольна, без прымусу. Пачаткова планавалася, што акцыя закончыцца да 15 лютага 1945 г. Такі кароткі тэрмін аказаўся немагчымы, таму прадоўжылі яго да канца лютага 1946 г., але рэпатрыяцыя адбывалася яшчэ і ў 1947 г. Тадышняе нашае насельніцтва – амаль у ста працэнтах сяляне – было дэзарыентаванае. З аднаго боку да выезду заахвочвалі савецкія агітатары, а з другога „ў рай” выганяла польскае падполле.

Атмасферу таго няпэўнага і жудаснага часу ведаю з сямейных аповедаў. Мой дзед з падсакольскай Слоі перад вайною актыўна дзейнічаў у радах Камуністычнай Партыі Заходняй Беларусі, асабіста ведаў Сяргея Прытыцка, правадыра з суседніх Гаркавіч, пазнейшага савецкага саноўніка. Браў удзел у нелегальных мітынгах – напрыклад першамайскіх у нейкіх лугах ці ў лесе. Раскідаў таксама лістоўкі, нават пры касцёле св. Роха ў Беластоку, калі польскія паліцыянты арыштавалі яго таварышку, якая трапіла за гэта ў жорсткую вязніцу ў Картуз-Бярозе. Дзеду неяк пашанцавала, уцёк. Калі восенню 1939 г. насталі саветы, сустрэў іх з радасцю і перакананнем, што скончыўся польскі даваенны прыгнёт і галечная доля вяскоўцаў. Адразу з вялікай ахвотай уключыўся ў арганізацыю ў Слоі калгаса імя Сталіна. Чым папраўдзе быў настаўшы камунізм, жорстка пераканаўся толькі ўзімку 1941 г., калі грузавікі вывезлі на ўсход амаль увесь сабраны калгасам плён. Навесну пад слянскія стрэхі проста заглянуў голад. Гэта выклікала ў калгаснікаў неахвоту да калектыўнай працы. Калі б у чэрвені 1941 г. гітлераўская армія не напала на Савецкі Саюз, за „ціхі страйк” слаяне былі б пэўна вывезены на „белыя мядзведзі”.

Нямецкую акупацыю мой дзед неяк ператрываў, хаця ў вёсцы бывала небяспечна. Крынскае гестапа з часам даведалася пра гняздо камуністаў у Слоі і наваколлі. У сакавіку 1942 г. немцы расстралялі дзевяцёх жыхароў Гаркавіч, у тым ліку брата Сяргея Прытыцкага. На валаску завісла і жыццё сялян у Слоі, якіх загналі ў стадолу і мелі жывымі спаліць. У апошні момант прыказ быў адменены. Да сёння ёсць гэта загадкай.

Нічога тады дзіўнага, што восенню 1944 г. мой запалоханы дзед ахвотны быў запісаць сям’ю ў рэпатрыяцыю. Сваё зрабіў, вядома, таксама агітатар, які хадзіў па хатах і пераконваў слаян аб савецкім камуністычным дабрабыце. Казаў, што там дзе будуць перасялены, калгасаў няма. Мой дзед з удзячнасці пачаставаў яго нават самагонкай. Выпіўшы крыху папрасіў у яго лісток, каб скласці на ім свой подпіс. Агітатар, аднак, сказаў, каб дзед яшчэ падумаў і вырашыў пра гэта цвярозым. Выпіўшы больш

расказаў яму пра іншую праўду, што з часам прыйдзецца, аднак, і там жыць у калгасе. Гэтага дзед пабойваўся найбольш, таму вырашыў застацца на ўласных гектарах у Слоі. Жыхароў – амаль усіх, бо апрача нешматлікіх каталікаў – суседніх з маім Вострававам Плянтаў прымусілі рэпатрыявацца на ўсход г.зв. „банды”. „Wynoście się do raju, albo do ziemi” – крычалі. Адзін мужык умаліў, каб астацца. Далі яму варунак, што пяройдзе ў каталікі.

Са страху перад тымі ж „бандамі” выехалі м.інш. дваюрадныя два браты майго бацькі з падкрынкаўскай Нетупы. Пасля валакіты па Савецкім Саюзе (спачатку трапілі на Украіну) аселі яны ў пасёлку Сцепужычы пад Клецкам. Мая бабуля Стэфка карэспандавала з імі і адзін раз – бадай у 60-х гадах – іх нават наведала. Вярнулася з надта сумнымі ўражаннямі.

На пачатку 90-х гадоў, калі адкрылася польска-беларуская мяжа, вырашыў і я наведаць сваіх далёкіх сваякоў. Ледзь трапіў у тыя Сцепужычы, бо такой вёскі не было ўжо на карце (у міжчасе далучылі яе да калгаснага цэнтра). Даехаў з Мінска з дапамогай даваеннай яшчэ нейкай вайсковай карты. Сваякі сустрэлі мяне надта ветліва і багата ўчаставалі. Былі яны выразна здзіўлены, што гавару па-беларуску. З моманту як выехалі пасля ні разу ўжо не наведалі родных мясцін, таму перакананы былі, што на польскай Беласточчыне размаўляюць ужо выключна папольску. Землякі не надта ахвотна ўспаміналі свой выезд з Польшчы. Пра сумныя падрабязнасці ведаю, аднак, з іншых аповедаў.

Тая славутая рэпатрыяцыя моцна ўдарыла ў наш этнас. Яе вынікам ёсць і тое, што ўшчэнт заціхла беларушчына на захад ад Беластока. З вёсак каля Харошчы выехалі тады амаль усе праваслаўныя.

Надта важнае, каб у апошні момант запісаць успаміны перасяленцаў, або іх сем’яў. З такой просьбай звярнуўся я да нашага супрацоўніка са Слоніма, Сяргея Чыгрына. Адпісаў ён мне, што шмат гадоў шукае рэпатрыянтаў, якіх усё менш і менш засталося. А тыя, каго знайшоў, не хочуць нічога казаць, баяцца нечага. Але ў філіяле Дзяржаўнага архіва ў Наваградку наш супрацоўнік выявіў цэлы фонд спісаў перасяленцаў, якія прыехалі з Польшчы ў 1947 годзе. Цяпер працуе над ім і рыхтуе матэрыял у „Часопіс”. Добра хоць і тое.

Tamara Bołdak-Janowska

Ktoś musi narzekać. Naraj stracił w ubiegłym roku dwie osoby w sposób niespodziewany – Janusza Korbela i zaraz po nim Wiktora Łukaszewicza. Janusz odszedł na początku sierpnia, jeszcze przed naszym poetycko-filozoficznym zjazdem w Narejkach. Wiktor, nasz ludowy samorodek poetycki, był uczestnikiem Naraju 2015, zmarł pod koniec roku. Jego śmierć mnie bardzo zasmuciła. Dopiero co słuchaliśmy jego wierszy w języku prostym. Dopiero co spotkałam się z nim po pół wieku z górą. Razem chodziliśmy do szkoły podstawowej w Wierobiach, kiedy jeszcze mieściła się w dworku, kiedy jeszcze byli uczniowie z Zubek, Narejek, Skroblaków, Wierobi. Teraz nie ma szkoły i nie ma dzieci.

Na Zajazd do Naraju przyjechał po raz pierwszy i okazało się, że ostatni. Nacieszył się, naczytał swoich ludowych wierszy. Polubiliśmy go.

Niech on sam mówi swoim wierszem. Wiersz przysłał mi w liście, na który nie zdążyłam odpowiedzieć. Nie przypuszczałam, że ten list do mnie i ten wiersz to pożegnanie na zawsze, więc nie spieszyłam się z odpowiedzią. O śmierci Wiktora dowiedziałam się od kuzyna Jana z Zubek. Zadzwonił do mnie w tej smutnej sprawie. Jeśli ktoś będzie w stanie przeczytać ten tekst, poczuje chwilę wyciskającą łzy i powodującą wzmożo-

ne bicie serca. Spisałam go z rękopisu Wiktora, ale zbyt wielki w nim ładunek autentyku, abym go przeczytała ponownie równie wnikliwie, jak po raz pierwszy. Wiktor prosił, abym oceniła ten tekst – czy to już wiersz, czy tylko rozpacz i strach. Zbyt późno dotarło do mnie, że to i rozpacz, i strach, i wiersz, no i pożegnanie. Wiersz bez dystansu do słów, a więc pożegnanie, rozpacz, strach. To przekracza pojęcie poezji, taki ładunek. W poezji musi być zachowany dystans do słów. Zapisane słowa muszą być objęte chłodnym spojrzeniem, takim trochę obcym, aby forma poetyckiej wypowiedzi mogła przejść proces dojrzewania i ostatecznie była przeznaczona dla wielu ludzi w ten sposób, że osobiste emocje już nie przesłaniają ogólnoludzkiego przekazu. Tu mamy autentyk, w którym doprowadzenie osobistych emocji do ich poetyckiej formy końcowej było niemożliwe. Nie było na to czasu. I tak sądzę, że ten tekst poruszy wielu.

Oto wiersz – pożegnanie Wiktora:

Astatniaja spowiadź

Moj los złażyŭ minie u paściel.
Dachtara nadzieji ni dajuć.
U hrudziach srożycca kipiel.
Czamuż ja Boha ni maliŭ.
Szto sutki dziakuju ża Bohu
za toj dzianiok, szto ja prażyŭ.
Siahodnia czuju ża trywohu,
ci ja Tabie szto dobraja zrabiŭ.
Boża, ty minie ni papichaj.
Ja mieŭ pad horku zaŭsiahda.
Zabacz, wakruh minie ziamla
z majim życiom, a jano adna biada.
Dusza i serco choczuć żyć,
aliż trebo – ni dajuć spakoju.
Pawodle śmierć uże sidzić,
a mnie spiawajuć za ŭpakoj
u nowym domu.
I szto ja hreszny, ja skażu.
Znaju, u rai kałom staić jazyk.
Maŭczkom i zohnutaj śpinoj
adkryju ŭsiu swaju duszu.
Ja ni kniaź. Prasty mużyk.
Jak trudno praŭdu adnak skazać.
Za pozno hlanuŭ na sibie.
A ci tam budzia jaki świet?
Jak hety ciażko pakidać.
Napnuŭszy muskuły i śpinu
pacichońku kryż swoj ja niasu.
Bajuś, spytaja mnie Haspodź:
Ci hetak kryż pamoh niaści Chrystu?
Usio nawywarat staić.
Dzie żyćcio, tam śmierć
i jaje dźwiery. Druhich nima.
U nahłaj ciemry ni umieju hawaryć.
Zahraźniany u joj,
żyćcio całuju nauhad.
Ni to iści, a trebo biehczy u toj świet.
Kab chtoś tabie praściŭ, byłob lahczej.
Bo i moj, i ŭsich ludziej
kożny szah zahreszany.
Sudzia adzin, i heta Ty.
Astatni raz Ty daj mnie siłu
złażyci palczyki wo try.
Kyrie elejson, Hospodi pomiłuj.

Och. Wzdycham. I muszę wspomnieć jeszcze jednego mężczyznę.

Sokrat.Czy ktoś poza Sokratem tak mocno się upierał, żeby Boga nie wykorzystywać jako alibi do naszych podłych uczynków? Ano nikt. W powyższym wierszu Bóg jest osobistym rozmówcą, a nie alibi. Wiktor mówiąc „Ja ni kniaź. Prasty mużyk”, trzyma się ludowej formy wypowiedzi, jak w innych tekstach, które słyszeliśmy w Naraju i które ja przytaczałam w moich szkicach. Ludowość to była potęga równowagi pomiędzy nami a Bogiem naszego wyznania. Nie do pomyślenia była nasza ludowa wiejska sytuacja, że jedna wioska zbrojnie napada na sąsiednią wioskę w imię Boga, może jeszcze niosąc chorągiewki z napisami „Bóg z nami”. Do Boga zwracaliśmy się w sytuacji granicznej, czy to w chwili życiowego dramatu, czy to umierając, czy przez kilka tygodni czując, że to już. Oczywistością jest i pozostaje ludowe powiedzenie: „Jak trwoga, to do Boga”. Powiedzenie to nie powinno zawierać elementu krytycznego, który nie wiadomo kiedy wrósł w te słowa i znaczy: *no proszę, tak się to w ogóle nie modli, a jak trwoga to do Boga*. W sytuacji granicznej jesteśmy zdani tylko na krańcową samotność i nawet bliscy nam nie pomogą, więc jasne, że pozostaje nam wołać do najgłębszej głębi w nas, czy ta głębia jest, czy nie, i czy jesteśmy wierzący, czy nie. Wołamy w tę głęboką przestrzeń egzystencjalną jak do jedynego przyjaciela, nawet dobrze wiedząc, że ten jedyny przyjaciel to okrutna ciemność, o której przecież nie wiemy nic.

Nasz wiejski ludowy Bóg nigdy nie stawał się polityczny. Nigdy też nie należał do żadnej bandy w charakterze alibi. Jak wiele tracimy, tracąc ludowość. Miasta nie dają nam nowej tożsamości. Niszczą każdą tożsamość. Dawny miejski folklor znika. Nie ma dziś folkloru miejskiego w postaci żywych nośnych piosenek, orkiestr klezmerskich, obecnych na każdym kroku. Wszystko musi być zinstytucjonalizowane, przynosić zysk gminom. Ulice miast są dziś martwe, bo pozbawione tej odrobiny wolności, sprzyjającej sztuce ulicy. Nie ma umowy społecznej na odrobinę luzu na miejskiej ulicy. Jeśli w Olsztynie pojawiają się jacyś uliczni grajkowie, to nie reprezentują nic żywego, nic wielkiego. I natychmiast znikają. Tropi ich straż miejska? Każdy musi być o coś podejrzany?

Nasze ulice są martwe. Pełno świecących pustkami knajpek. Życie zniknęło. Obrzydliwymi napisami zabazgrane stoły w nowym parku. To taka aktywność? Durne bazgroły?

Ktoś musi narzekać na to wszystko. Ktoś musi!

Religia. Sytuacja religii w państwie powinna być taka, żeby żadna banda, żadni bandyci nie mogli się nią podeprzeć, żeby na „swego Boga” nie mogli się powołać. Usunęlibyśmy wtedy wszelki fundamentalizm ze „świętym alibi”, nie podlegającym krytyce. Nie moglibyśmy mówić, że bandyci to islamiści albo chrześcijanie/krzyżowcy. Bandyci to bandyci. Jak bardzo uczciwi duchowni islamu są tu niesłuchani ze swym głosem sprzeciwu wobec nazywania bandytów islamistami! Znowu mówię bajką? Znowu jestem utopijna z moim pragnieniem wyizolowania bandytów z ich świętej otoczki?

Jaszcze wiarnusa da spowiadzi Wiktara. *Ja hety astatni jaho wiersz pamiaściła i tamu, szto jon wyrażaja cełu naszu nidaŭnuju wiaskowuju narodnaść, jakaja żywie u nas, choć my daŭno żywiem u horadzi. My lubili ryfmowanyja wierszy, i kali słuchali niryfmowanych, dumali szto heta ni wiersz, a tolki zwykłaja sztadzionnaja mowa. U naszaj prastoj mowie, u katoraj pierastaŭny akcent, słowy zbiahajucca, jak paklijanyja u najlepszaja miesco, i ryfmy sami robiacca. Ni wypracoŭwajucca z trudam, ni spatykajucca jakby u jich chtoś adrezaŭ nahu, ni wisiać, łomiaczy słoŭny ład jak turzanutyja. Jany, hety naszy ryfmy, ad razu jeść takija, jak trebo. I na swajom miescy. Spowiadź Wiktara możno i zaśpiawać. Na samam dzieli jon napisaŭ dla minie narodnuju pieśniu. Tolki jak jaje zaspiawać, kali u joj stolki strachu, kryŭdy i pakajańja?*

Іаанна Чабан

Цуд. – На жаль, нічога для вас няма, – інфармуе Верку галоўнаўпраўляючы. – Лепш будзе, калі пашукаеце працы ў іншых мясцовасцях. Іншыя выязджаюць, дык і вы выязджайце.

– Няма для мяне нават маіх пяці гадзін? – пытаецца з недаверам Верка. – Вы ж абяцалі, што прынамсі гэта мне можаце гарантаваць.

Як гэта магчыма, усё ж было ў парадку. Хвалілі, падтрымлівалі, нават на курсы паслалі, каб пашырыць магчымасці працаўладкавання. Праўда, курсы ў адрозненні ад іншых настаўнікаў той жа школы прыйшлося Верцы аплачываць з уласнай, худой кішэні. Вельмі хацела верыць у абяцанкі лепшага заўтра. І вось толькі што паявіўся новы дыплом, а тут – такая навіна!

– Званілі са школы ў Петушках, прапанавалі пасаду нашаму матэматыку Ігнату Касінскаму. Я падумала, што і вы матэматык, так няхай вас возьмуць. На жаль, мне паяснілі, што вас ужо добра ведаюць і рашуча адмаўляюцца. Дык вы там працавалі? – цікавіцца дырэктар

– Не, ніколі. Праўда, неаднаразова пасылала туды сваё «сіві», але нават на размову не запрасілі, – адказвае стурбаваная Верка.

У пасляваенны перыяд у Бельск-Падляшскі пасылалі польскіх чыноўнікаў, а беларускіх з таго ж Бельска ладкавалі на працу ў іншых кутках Польшчы. Калі Верцы прыйдзецца і цяпер ездзіць некалькі дзесяткаў кіламетраў дзень у дзень, туды і назад, ёй проста не хопіць часу на працу з дзецьмі, якую выконвае бясплатна, пасля школы. А так добра пачало ўсё развівацца, шкода пакідаць. Найгорш, што ніхто апрача Веркі не будзе гэтым займацца ні бясплатна, ні платна.

– Які жах! – цяжка ўздыхае Верка.

Але ж калі б цяпер яе захацелі ў гэтых Петушках, як жа яна туды паедзе. А што будзе з яе маленькім дзіцём? Хто павядзе яго ў школу, хто адбярэ, завязе два разы ў тыдзень сорак кіламетраў на рэабілітацыю?.. А хто зімой напаліць у печках раніцай? Значыць, трэба ўсё пакідаць і перасяляцца з дзіцём.

Ужо дзесяць гадоў Верка змагаецца з бядой. Але не сароміцца быць сабою, змагаецца за пашану чалавека, любоў да бліжняга незалежна ад нацыянальнасці ці веравызнання. Рашуча супрацьўляецца палітыцы помсты і нянавісці. Верыць, што ўсякія праблемы можна вырашыць выключна дарогай дыялогу і зразумення. Не належыць да ніякай мясцовай групіроўкі, супольнасці. Рытуалы заступае свабодай выбару і думкі. Не марыць пра далёкія падарожжы, дарагія аўтамабілі ці вопратку. За тое засмакавала жыцця ў раю. У тым жа раю патаемна вывучае біяграфіі вялікіх, нікому тут невядомых землякоў, людзей творчых, добра адукаваных, з прынцыпамі. Яны думалі як Верка, жылі як Верка ў бядзе і незразуменні. Кожны з іх меў свой час, свае пяць хвілін. Гэта персоны нонграта з сапраўды трагічным завяршэннем. Або канчалі самі з сабой, або з імі канчалі.

– Глядзі, каб і з табою так не сталося, – асцерагае яе сябра, якому вядомыя гэтыя жыццяпісы. Праўду кажучы, і яму ёсць чаго баяцца, ён жа таксама адзінокі рыцар –змагар за сваю справу.

Чаму Верка так перажывае адыход са школы? Працавала там толькі адзін навучальны сезон, па пяць гадзін у тыдзень, за зусім смешныя грошы. Не грошы, а грошыкі. Сусед убачыўшы слёзы кроплямі сплываючыя па шчоках Веркі стараўся яе суцешыць:

– Чым тут пераймацца, я і так дзіўлюся, як ты змагла гэта вытрымаць. Я б сам згэтуль уцякаў куды вочы панясуць.

– Коля, а калі б адабралі ў цябе ўсе вуды і забаранілі рыбалкі, як бы ты сябе адчуваў? – кажа яму Верка

– Ніхто не зможа мне гэтага забараніць! – усхваляваўся заўзяты рыбалоў.

– Так вось мне адабралі мае вуды. Я па дзетках плачу, па моладзі. Ты зразумей, што я, наканец, на пятым дзесятку жыцця, дзякуючы ім знайшла сваё шчасце. Менавіта ў гэтай школе. Толькі ў гэтай школе. Нідзе больш не знайшла я столькі ахвоты, сілы і сэнсу жыцця. Я патрыётка, разумееш, закалёная патрыётка. Не ўяўляю сябе нідзе больш. Не магу, за ніякія скарбы свету! Няхай мне плацяць горы золата за пераезд, а я не пераеду. Буду грызці зямлю, а застануся тут. Нават не сумняваюся, не тужу за гэтым лепшым светам. Тут гавораць, што я нетутэйшая, хаця так добра ведаю і кахаю гэтае месца. Безупынна раскрываю новыя карты яго гісторыі, культуры. Запісываю для наступных пакаленняў. Я зразумела, што кахаю абсалютна ўсё, што звязана з гэтым месцам, а значыць і дзяцей. Для мне вельмі важнае, каб выраслі яны на асаблівых людзей, мудрых і дабрадушных.

І адкуль узялося у Веркі гэтае „кахаю”? Мабыць ад самых малых, з прадшколля, якія кожныя заняткі пачыналі з „я вас кахаю”. Чаму тады яны не могуць карыстацца яе ведамі і досведам. Кожную сустрэчу з імі ўспрымала Верка як найважнейшую сустрэчу ў свеце. Іх вочы загараліся святлом, прачыналіся з зімовага, мядзведжага сну. Яны б усё жыццё праспалі. І вось раптам ім захацелася хацець. Бягуць за ёй па вуліцы, просяць вярнуцца: „Вы ж столькі ведаеце, а скуль вы гэта ведаеце?” – дзівяцца.

Што яны сабе цяпер падумаюць? Мабыць, што не варта быць сабою, не варта развівацца, што ёсць толькі грошы. Верка іх вельмі шкадуе. І самой сябе ёй таксама шкада. Такія планы, ідэі, колькі ж гэтага ўсяго маглі яны супольна перажыць! Усё прапала, лопнула быццам мыльная бурбалка.

У школе Верка ўпершыню адчула сябе чалавекам. Доўгія гады не ведала, што гэта такое быць поўнавартасным чалавекам. Жабравала ў мясцовых уладароў на лусту хлеба, безвынікова. Нават вуліцы не давалі ёй прыбіраць. Паўтаралі, што маюць іншых. Яе асцерагалі: „З такім светапоглядам тут месца табе ніколі не будзе”. Найбольш балела, калі праходзячы з дзіцём у калясцы побач крамы з прадуктамі, не было за што купіць гэтай лустачкі. Ніхто з ёй не вітаўся, не загаварыў, не зайшоў да яе хаты. Жыла быццам хворая на нейку вельмі заразную хваробу. Ведалі, што Верка заражвае, вельмі гэтага баяліся. Дзіця часам вярталася з плачам дахаты таму, што іншыя смяяліся і гаварылі, што ў яе мамы няма грошай нават на лустачку хлеба.

– А ты скажы ім, – тлумачыла тады Верка, – што твая мама нават апошняй лустай з імі падзеліцца.

І раптам падарылі ёй пяць гадзін. Пяць гадзін, якія памянялі ёй увесь свет. Здарыўся сапраўдны цуд. Цуд, які не патрабаваў ніякіх медычных экспертызаў. Хапала толькі пяці гадзін, каб атрымаць паўнату шчасця, каб стаць сапраўдным чалавекам. І цяпер ёй гэта шчасце адымаюць. Шкадуюць ёй нават пяці гадзін, гэта ж толькі пяць гадзін.

Але Верка не паслухае парад, нікуды яна згэтуль не паедзе. Будзе цярпліва чакаць чарговага цуду. Хто ведае, можа, калі дачакаецца. ■

Minął miesiąc

W regionie. 29 maja w białostockim klubie Zmiana Klimatu odbyły się uroczystości 35-lecia działalności Białoruskiego Zrzeszenia Studentów (biał.: BAS). Stały się one okazją do spotkania kilku pokoleń działaczy, którzy przez te wszystkie lata tworzyły tę jedną z najważniejszych niezależnych organizacji białoruskich w Polsce. Dopełnieniem uroczystości był koncert znanej białoruskiej kapeli z Mińska – Kramy.

29 maja we wsi Zbucz wyświęcono nową cerkiew pod wezwaniem świętych męczenników chełmskich i podlaskich. Uroczystościom przewodniczył metropolita warszawski i całej Polski Sawa. Świątynia należy administracyjnie do parafii Czyże.

2 czerwca na scenie teatru Muzeum i Ośrodka Kultury Białoruskiej w Hajnówce odbyła się premiera spektaklu pt. „Ostatni świadkowie („Aposznija swiedki”) na motywach książki Swietłany Aleksijewicz pod tym samym tytułem. Scenariusz przedstawienia napisała Joanna Stelmaszuk-Troc, ona też wyreżyserowała sztukę. Na scenie wystąpili młodzi aktorzy hajnowskich szkół – białoruskiego liceum i gimnazjum oraz I Liceum Ogólnokształcącego. Spektakl opowiada o drugiej wojnie światowej, widzianej oczyma współczesnych, utrwalonej w ich wspomnieniach.

4 czerwca przybyła do Hajnówki ikona z relikwiami białoruskiej świętej – Eufrozyny Połockiej. Ikona jest darem Żeńskiego Monasteru św. Eufrozyny w Połocku, ofiarowanym hajnowskiej społeczności. Uroczystościom towarzyszyła konferencja poświęcona św. Eufrozynie w Hajnowskim Domu Kultury.

4 czerwca w Gródeckim Centrum Kultury obchodzono uroczyście jubileusze działających tam zespołów, śpiewających po białorusku. 20-lecie świętował zespół „Jesienny liść”, a 15-lecie kapela „Chutar”. Jubilatom składali życzenia liczni goście, a na scenie zaprezentowały się zaproszone z innych podlaskich gmin zespoły.

5 czerwca na terenie Muzeum i Ośrodka Kultury Białoruskiej w Hajnówce odbył się XII Białoruski Festiwal Etnograficzny „ Kultura na schodach muzeum”. Jak co roku można było pooglądać i zakupić wyroby twórców ludowych, rękodzielników i rzemieślników. Na scenie zaś występowały białoruskie zespoły. Chętni mogli też skosztować tradycyjnych białoruskich potraw.

Праф. Лявон Тарасэвіч новым старшынёй Фонду Віла Сакратас

Вядомы мастак і выкладчык Варшаўскай Акадэміі Мастацтваў праф. Лявон Тарасэвіч на пачатку чэрвеня быў абраны радай Фонду Віла Сакратас яго старшынёй. Гэтую функцыю дагэтуль выконваў Павал Грэсь, які склаў рэзігнацыю з увагі на свае новыя мастацкія планы (ён мастак – фатограф).

Фонд Віла Сакратас мае сядзібу ў Крынках у доме, у якім жыў Сакрат Яновіч. Яго галоўнай мэтай ёсць захаванне спадчыны гэтага вяомага пісьменніка і інтэлектуала, таксама папулярызацыя культуры і мастацтва. Фонд штогод ладзіць у Крынках запачаткаваныя Сакратам Яновічам трыялогі – сустрэчы ў карысць развіцця беларускай думкі і культуры. У час мерапрыемства адбываюцца таксама музычныя канцэрты і выставы мастацтва з удзелам вядомых творцаў і выканаўцаў з Польшчы, Беларусі ды іншых краін свету. Фонд вядзе таксама Галерэю Крынкі, у якой на працягу года адбываюцца мастацкія выставы. З’яўляецца яшчэ выдаўцом „Году Беларускага – Annus Albaruthenicus” (побач вокладка чарговага тому).

Фота Міры Лукшы

4 чэрвеня ў Гарадку мясцовыя калектывы адзначылі юбілеі сваёй дзейнасці. 20-годдзе святкаваў „Асенні ліст” і 15-годдзе – „Капэла Хутар”. На здымку юбіляраў віншуе Сцяпан Копа, вядомы на Беласточчыне музыколаг і збіральнік беларускага песеннага фальклору Падляшша.

10 czerwca odbyła się kolejna edycja imprezy pod nazwą PODKoffa – Podlaska Odjazdowa Drezynownia Kolejowa. W zajezdni drezyn przy w Białymstoku wystąpili znani muzycy, w tym Czeremszyna (jej liderzy Barbara Kuzub-Samosiuk i Mirosław Samosiuk są pomysłodawcami wydarzenia), Lubelska Federacja Bardów i Martyna Jakubowicz. Na terenie drezynowni można też było obejrzeć wystawę poświęconą bieżeństwu. Następnego dnia w ramach PODKoffy zorganizowano specjalny pociąg z Hajnówki do Białowieży, gdzie na stacji przy Restauracji Carskiej znowu można było posłuchać Czeremszyny.

11 czerwca w centrum Białegostoku odbył się marsz pod hasłem „Białystok wolny od nienawiści”. Zorganizowała go grupa osób działających na rzecz dialogu międzykulturowego i otwartości, nosząca tę samą nazwę. Jej inicjatorką jest Katarzyna Sztop-Rutkowska, socjolożka z Uniwersytetu w Białymstoku.

Радыё Рацыя

Звяз Шчыты ўжо трэці раз зладзіў у Беластоку беларускую патанцоўку „Аксамітны летні вечар”. Як кажа старшыня арганізацыі, Ігар Лукашук, ідэя спрацавала. У намёце расстаўленым пры Падляшскай оперы добра гулялі жыхары горада ды не толькі. Не пашкодзіла нават тое, што ў тым самым часе разыгрываўся футбольны матч польскай каманды на чэмпіянаце Еўропы.

Вяртаецца цягнік

Пасля 16-цігадовага перапынку ў расклад руху вяртаецца цягнік на трасе Беласток – Станцыя Валілы. Першы склад паедзе ўжо 2 ліпеня. Цягнік будзе курсіраваць кожную суботу і нядзелю да канца верасня. Стала гэта магчымым дзякуючы намаганням актыўнага жыхара вёскі Саколе, якая знаходзіцца на шляху. Фінансава праект успамаглі ўлады гмінаў Міхалова і Гарадок. У плане ёсць спецыяльныя цягнікі на фестываль „Басовішча” і „Сяброўскую Бяседу” ў Гарадку.

Od dłuższego czasu w naszym mieście dochodzi do aktów rasizmu, ksenofobii i nietolerancji oraz publicznych demonstracji, świadczących o nienawiści i wykluczaniu. Sprzeciwmy się takim działaniom! W naszym mieście nie ma miejsca dla nienawiści wobec Innego. Każdy z nas jest inny, wszyscy jesteśmy równi! Nie ma naszej zgody na wykluczanie, używanie przemocy, deptanie ludzkiej godności! Nie ma naszego przyzwolenia na niszczący ekstremizm! Nasza siła i nasza pamięć to Białystok otwarty dla wszystkich, którzy chcą tu żyć, szanując siebie wzajemnie.

Treść manifestu uczestników marszu „Białystok wolny od nienawiści”

11 czerwca na deskach Teatru Dramatycznego im. Aleksandra Węgierki w Białymstoku odbyła się premiera spektaklu „Cudowna”. To teatralna adaptacja znanej książki-reportażu Piotra Nesterowicza pod tym samym tytułem, opowiadającej o roku 1965, kiedy to Zabłudowie czternastoletniej Jadwidze ukazała się Matka Boska. Adaptacją i reżyserią sztuki zajęła się Zuzanna Bojda, opiekę artystyczną objęła Agnieszka Korytkowska-Mazur.

12 czerwca pod namiotem z lampionami na placu im. Stanisława Moniuszki w Białymstoku odbyła się już trzecia, doroczna impreza taneczna pod nazwą „Aksamitny Letni Wieczar”. Można było na niej potańczyć przy kultowych białoruskich standardach, granych w latach 80. ubiegłego wieku m.in. przez legendarny zespół Dubiny. Współcześnie na scenie grała grupa Dawid Szymczuk Band, z którym śpiewała Ilona Karpiuk (kilka utworów zagrał też reaktywowany zespół Dubiny). Impreza została zorganizowana przez Szczyty – Związek na Rzecz Edukacji i Promocji Kultury Białoruskiej.

Фота Гайнаўскага Беларускага музея

12 чэрвеня ў Кашалях у Арлянскай гміне прайшоў сорак дзевяты па ліку беларускі фэст з цыкла „І там жывуць людзі”, арганізаваны Беларускім музеем у Гайнаўцы

12 czerwca w sali koncertowej przy ul. Podleśniej w Białymstoku odbył się specjalny koncert z okazji jubileuszu 20-lecia Prawosławnego Ośrodka Miłosierdzia Eleos. Jest to najbardziej znana instytucja charytatywna, działająca pod auspicjami Cerkwi prawosławnej w Polsce. Uczestniczy w licznych akcjach o zasięgu regionalnym i ogólnokrajowym, w tym ekumenicznym Wigilijnym Dziele Pomocy Dzieciom. Ośrodek wspiera ubogich i samotnych, prowadzi świetlice socjoterapeutyczne i jadłodajnię dla bezdomnych. Kieruje nim od samego początku Marek Masalski.

W dniach 13-18 czerwca w gospodarstwie agroturystycznym „Bora Zdrój" koło Lewkowa Nowego odbyły się doroczne „Sustreczy Zorki". Spotkanie ma charakter warsztatów skierowanych do uczniów z całego Podlasia, piszących po białorusku i współpracujących z dziecięcym dodatkiem Tygodnika Białorusinów „Niwa". Głównym organizatorem przedsięwzięcia jest Hanna Kondratiuk-Świerubska, redaktorka „Zorki".

Фота Міры Лукшы

19 чэрвеня ў беластоцкім парку Плянты адбылося штогадовае Свята Беларускай культуры. БГКТ як яго арганізатар запачаткавала тым самым сезон сваіх фэстаў на Беласточчыне.

15 czerwca na scenie białostockiego Teatru Dramatycznego im. A. Węgierki odbyło się podsumowanie i zakończenie roku szkolnego dzieci i młodzieży uczącej się języka białoruskiego w Białymstoku. Uroczystości zorganizowało Stowarzyszenie na Rzecz Dzieci i Młodzieży Uczącej się Języka Białoruskiego AB-BA.

1400 podpisów mieszkańców Białegostoku i projekt uchwały, która ma pozwolić na zachowanie niezależności Centrum im. Ludwika Zamenhofa, trafiło 17 czerwca do biura Rady Miejskiej w Białymstoku. Jest to reakcja na jej decyzję z kwietnia, kiedy to radni PiS oraz Komitetu Truskolaskiego podjęli decyzję o połączeniu CLZ z Białostockim Ośrodkiem Kultury.

17 czerwca w Piwnicy Kulturalnej Stowarzyszenia AB-BA w Białymstoku, w ramach klubu dyskusyjnego, odbyło się spotkanie z Katarzyną i Pawłem Winiarskimi „Porozmawiajmy o tutejszości". Oboje związani są z Uniwersytetem Powszechnym im. Jana Józefa Lipskiego w Teremiskach koło Białowieży, którego pomysłodawcą był Jacek Kuroń. 18 czerwca przypadała dwunasta rocznica śmierci tego jednego z najbardziej znanych i szanowanych opozycjonistów, działaczy „Solidarności" i polityków.

Ogromne szkody wyrządziła nawałnica, przechodząca przez nasz region 17 czerwca. Położyła całe połacie lasu w okolicach Białegostoku i pobliskich miejscowości, zrywała dachy domów. Ogromne drzewa zablokowały na wiele godzin liczne drogi, także na głównych trasach, np. drodze krajowej 65 do Bobrownik. Mocno ucierpiał Supraśl i zabytkowy park, gdzie wichura połamała i powywracała ogromne drzewa, w tym pomniki przyrody. Wiele mniejszych miejscowości było odciętych od prądu. Ta sama wichura wyrządziła też znaczne szkody w białoruskim Grodnie.

19 czerwca w parku Planty w Białymstoku odbyło się XXXI Święto Kultury Białoruskiej, zorganizowane

„Wnyki" – працяг вядомага фільму „Знахар"

У Бельску пачалася прадукцыя паўгадзіннай кінастужкі, своеасаблівага працягу вядомага польскага фільму Знахар, знятага на пачатку 80-х гадоў. Прадзюсерам ёсць бельскае таварыства Крэатыўны Бельск-Падляшскі. Праект каардынуе наш рэдакцыйны сябра Тамаш Суліма. Рэжысёрам фільму з'яўляецца Марэк Владзіміраў.

Такая ідэя невыпадкова нарадзілася якраз у Бельску. У гэтым горадзе менавіта часткова здымаўся фільм „Знахар", як экранізацыя аднайменнага раману міжваеннага польскага пісьменніка Тадэвуша Далэнгі-Мастовіча, які нарадзіўся на Глыбоччыне. У другім плане выступілі ў ім таксама тадышнія вучні бельскага белліцэя.

Праект „Wnyki" мінулай восенню атрымаў 30 тыс. зл дафінансавання ў рамках грамадскага бюджэту горада Бельск-Падляшскі. Ініцыятарам удалося прыдбаць дадатковыя грошы, бюджэт фільму складае агулам 100 тыс. зл. Дзякуючы таму стала магчымым, што выступяць у ім вядомыя ў Польшчы акцёры, у тым ліку некаторыя з тых, хто граў ў фільме Гофмана. Цяпер будзе гэта фільм асаджаны ў рэаліях XX-га стагоддзя ў Бельску і наваколлі. Будуць у ім таксама беларускія акцэнты. Кастынг да фільму адбыўся м.інш. у бельскім белліцэі. Прэм'ера запланаваная пад канец гэтага году.

Восьмы конкурс «Пазнай Беларусь»

Конкурс „Пазнай Беларусь” быў аб’яўлены Культурным цэнтрам Беларусі пры Пасольстве Рэспублікі Беларусь у Рэспубліцы Польшча ў першы раз на пачатку 2009 года для моладзі, пражываючай у Польшчы, зацікаўленай гісторыяй і культурай Беларусі, яе сучасным жыццём, для актыўных творчых асоб. Мэтай конкурсу з’яўляецца папулярызацыя сярод маладога пакалення беларусаў у Польшчы ведаў пра культуру, гісторыю і сучаснасць Беларусі, садзейнічанне рэалізацыі творчага патэнцыялу дзяцей і моладзі беларускай меншасці ў Польшчы, зацікаўленне грамадскасці праблемай захавання нацыянальнай самасвядомасці сярод беларускай моладзі ў Польшчы. Служыць ён таксама падтрымцы дзяцей, якія вывучаюць беларускую мову. Конкурс карыстаецца вялікай папулярнасцю ў школах і культурных установах Беласточчыны і ўсёй Польшчы.У восьмым выпуску конкурсу прынялі ўдзел вучні навучальных устаноў у Польшчы ва ўзросце ад 5 да 19 гадоў, не толькі вывучаючыя беларускую мову. Да ўдзелу ў конкурсе прыняты былі не толькі працы на беларускай мове. Адзначалася арыгінальнасць і творчы падыход да афармлення. Намінацыі конкурсу мелі чатыры ўзроставыя катэгорыі: ад 3 – 6 гадоў, ад 7 – 12 гадоў, ад 13 – 15 гадоў і ад 16 да 19 гадоў – лепшы малюнак, пластычная праца пра Беларусь, фотаздымак аб Беларусі, літаратурна-паэтычны твор (апавяданні, вершы, замалёўкі і г.д.), сачыненне „Беларусь і беларускасць у гісторыі маёй сям’і” і мультымедыйная прэзентацыя аб Беларусі (з 7 гадоў). Па кожнай намінацыі вызначаны былі пераможцы па ўзроставых катэгорыях з прысуджэннем дыпломаў першай, другой і трэцяй ступені . Конкурс праводзіўся пад патранажам Культурнага цэнтра Беларусі, епіскапа Беластоцка-Гданьскай епархіі і медыйным Радыё Беласток і Тыднёвіка „Ніва”. Конкурс праводзіўся ў Беларускім грамадска-культурным таварыстве па вуліцы Варшаўскай 11, куды і пасылаліся працы. Раней сумеснымі намаганнямі выдаваўся альбом узнагароджаных прац, але ў апошні час сарганізавана вялікая выстава твораў, завешаная на сценах сядзібы БГКТ, якая пасля паедзе ў навучальныя і культурныя ўстановы. Узнагароды маладым творцам, апрача галоўнага арганізатара конкурсу КЦБ, фундуюе таксама Міністэрства адукацыі Беларусі.

Абвяшчэнне вынікаў і ўручэнне ўзнагарод лаўрэатам адбылося ў сядзібе Галоўнага праўленя Беларускага грамадска-культурнага таварыства. Мерапрыемства вёў намеснік старшыні ГП БГКТ Васіль Сегень, а ўзнагароды лаўрэатам конкурсу ўручалі, м.інш. дырэктар КЦБ Міхаіл Рыбакоў. Кожны ўдзельнік конкурсу адзначаны быў ганаровым дыпломам, а пераможцы конкурсу ўзнагароджаны каштоўнымі прызамі, а на заканчэнне перад ўдзельнікамі і гасцьмі ўрачыстасці выступілі дзіцячыя і моладзевыя калектывы з Беласточчыны. (**мік**)

Фота Міры Лукшы

Юля Маркоўская і Габрыеля Вільдовіч зрабілі мультымедыйную працу пра родную Гарадоччыну

Фота Міры Лукшы

Мастацкія працы пра Беларусь – Пагоня і сучасны сцяг

przez Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne w Polsce. W koncercie wzięły udział 22 zespoły z Białostocczyzny, a także goście z Białorusi. Podczas imprezy odbyła się wystawa książek białoruskich autorów z Podlasia oraz wystawa-kiermasz rękodzieła rzemieślników z Grodna.

„To nie jest las dla starych wilków”, pod takim tytułem nakładem wydawnictwa Kultura Gniewu ukazał się kolejny dziecięco-młodzieżowy komiks przyrodniczy Tomasza Samojlika. Jest to zbiorek osiemnastu krótkich komiksów, w których autor pokazuje życie dzikich mieszkańców Puszczy Białowieskiej.

W kraju. Białorusini są na czwartym miejscu, jeśli chodzi o wydawanie pieniędzy na zakupy w Polsce. W czwartym kwartale ubiegłego roku w Polsce najwięcej pieniędzy pozostawili Niemcy (40,3 proc.), Ukraińcy (27, 1 proc.), Czesi (11, 2 proc.), Białorusini (7, 9 proc.), Słowacy (7,2 proc.), Litwini (4,4 proc.), Rosjanie (1,9 proc.). W ostatnim kwartale zeszłego roku z Białorusi do Polski przybyło 1,8 milionów osób, wydając w naszym kraju 599,1 milionów złotych, a więc każdy po 333 zł. Od 1 czerwca, zgodnie z nowym rozporządzeniem Ministra Finansów, aby otrzymać zwrot podatku VAT, cudzoziemiec będzie musiał kupić towary co najmniej o wartości 300 zł. Dotąd było to 200 zł.

Spór o Biełsat

Robert Winnicki, poseł niezrzeszony i prezes Ruchu Narodowego, domaga się cofnięcia pieniędzy na funkcjonowanie telewizji Biełsat i przeznaczenie ich dla TVP Polonia. Jak twierdzi, Biełsat szkodzi polskim relacjom z Białorusią i interesom Polaków w tym kraju. Z kolei Adam Andruszkiewicz, poseł klubu Kukiz'15, prezes Młodzieży Wszechpolskiej, współprzewodniczący polsko-białoruskiej grupy parlamentarnej (powstała w tej kadencji Sejmu do kontaktów z władzami Białorusi), zapowiedział w stacji audyt. Wypowiedzi obydwu polityków skrytykował poseł Robert Tyszkiewicz – wiceprzewodniczący sejmowej komisji spraw zagranicznych i przewodniczący parlamentarnego zespołu ds. Białorusi. W obronie telewizji Biełsat stanęła tegoroczna białoruska laureatka Literackiej Nagrody Nobla Swietłana Aleksijewicz. Oprócz niej listy poparcia dla tej telewizji napisali pierwszy przywódca niepodległej Białorusi Stanisław Szuszkiewicz oraz były więzień sumienia i obrońca praw człowieka Aleś Bialacki. Biełsat to kanał telewizji satelitarnej w języku białoruskim, finansowany i prawnie wchodzący w skład TVP. Wystartował w grudniu 2007 r.

Od nowego roku akademickiego zmienią się zasady działalności przeznaczonego dla Białorusinów polskiego programu stypendialnego. Polska nie będzie już finansować programów licencjackich i magisterskich dla prześladowanej politycznie białoruskiej młodzieży. Roczne stypendia będą przeznaczone wyłącznie dla absolwentów białoruskich uczelni wyższych, którzy chcą pogłębić swoje wykształcenie w Polsce. Stypendium im. Kalinowskiego, o którym tu mowa, powołano do życia w 2006 r. jako program wsparcia udzielanego białoruskim studentom, którzy zostali skreśleni z uczelni w kraju za działalność i przekonania polityczne. W pierwszym roku jego funkcjonowania na studia do Polski wyjechały 244 osoby, potem co roku ich liczba malała.

Fundacja Edukacyjna „Perspektywy" ogłosiła doroczny ranking uczelni. Najlepszą uczelnią w Polsce został Uniwersytet Warszawski. Na drugim miejscu znalazł się Uniwersytet Jagielloński, a na trzecim Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu. Z podlaskich uczelni w pierwszej „50" znalazły się Uniwersytet Medyczny w Białymstoku (25) i Uniwersytet w Białymstoku (37). Politechnika Białostocka znalazła się poza pierwszą pięćdziesiątką. Wśród uczelni magisterskich niepublicznych najwyżej z województwa podlaskiego znalazła się Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Białymstoku – 35. miejsce. Ranking tworzy klasyfikacje najlepszych uczelni na podstawie oceny prestiżu szkoły, innowacyjności jednostki, poziomu umiędzynarodowienia, efektywności i potencjału naukowego oraz warunków kształcenia.

W Republice Białoruś. 30 i 31 maja białoruscy uczniowie zakończyli rok szkolny i rozpoczęli trzymiesięczne wakacje. Warto jednak pamiętać, że tak długa przerwa w nauce wiąże się m.in. z brakiem wolnych sobót w ciągu roku szkolnego. Uczniowie 9 i 11 klas zdają na koniec egzaminy – ci pierwsi pisemnie języki białoruski i rosyjski oraz matematykę, drudzy jeden z języków państwowych (białoruski lub rosyjski) do wyboru, matematykę i – w ustnej formie – język obcy i historię Białorusi.

31 maja w mińskim Press-Klubie odbyło się spotkanie z dyrektor Biełsatu Agnieszką Romaszewską-Guzy. Opowiadała ona pracy stacji oraz odpowiadała na pytania dotyczące sytuacji w Polsce.

5 czerwca w Grodnie po raz jedenasty odbył się Festiwal Kultur, w którym 38 mniejszości narodowych, w tym np. Polacy, Ukraińcy, Rosjanie, Ormianie, Azerowie i in., zaprezentowali swoją kulturę – tańce, muzykę, tradycyjną kuchnię. W tegorocznej edycji święta po raz pierwszy wzięli udział przedstawiciele USA, Nigerii i Sri Lanki.

6 czerwca Centralna Komisja Wyborcza poinformowała, iż wybory do niższej izby parlamentu Białorusi zostały wyznaczone na 11 września (prezydent Łukaszenka wydał w tej sprawie stosowny dekret). Wybory do izby wyższej – Rady Republiki – odbędą się od 18 czerwca do 18 września.

6 czerwca doszło do wybuchu w grodzieńskim zakładzie Grodno Azot. Zginęło dwóch pracowników, dwóch innych hospitalizowano. Jest to jeden z największych tego typu zakładów w Białorusi, przynoszący krajowi duże dochody. Zakład zajmuje się produkcją amoniaku, metanolu, wodoru i mocznika. Po wybuchu Ministerstwo Spraw Nadzwyczajnych zwróciło się do instytucji, jakie znajdują się w centrum Grodna, z prośbą o nieotwieranie okien w ciągu najbliższych dwóch-trzech godzin oraz niewychodzenie na ulicę. Ostrze-

żenia, żeby nie wyprowadzać dzieci, otrzymali też dyrektorzy grodzieńskich szkół i przedszkoli. Dwa tygodnie później doszło do kolejnego pożaru w zakładzie chemicznym – tym razem w przedsiębiorstwie Polimir w Nowopołocku.

9 czerwca dwójka białoruskich anarchistów urządziła akcję wymierzoną w białoruską telewizję państwową, którą uznali za główne narzędzie propagandy białoruskiego reżimu. Zamaskowani sprawcy obrzucili czerwoną farbą fasadę budynku Bielteleradiokompanii, a potem zamieścili w sieci filmik z nagraniem zdarzenia i wyjaśnieniem celów akcji. Milicja zatrzymała anarchistów 13 czerwca – odpowiedzą na podstawie paragrafu Kodeksu Karnego, przewidującego kary za chuligaństwo.

Strona białoruska odmówiła udzielenia pomocy prawnej w śledztwie IPN dotyczącym tzw. obławy augustowskiej – poinformował 10 czerwca Instytut, który chciał przeprowadzenia w Białorusi prac archeologicznych w poszukiwaniu potencjalnych miejsc pochówku ofiar. Zdaniem białoruskich władz, ewentualne działania polskiej instytucji „mogą zagrozić suwerenności lub bezpieczeństwu państwa". Obława augustowska z lipca 1945 r., to największa niewyjaśniona zbrodnia NKWD, popełniona na Polakach po II wojnie światowej.

Na ścianie ogromnego bloku w Mińsku powstał mural symbolizujący przyjaźń rosyjsko-białoruską. Malowidło przedstawia białoruskiego chłopca, wręczającego kwiaty rosyjskiej dziewczynie. Nad postaciami umieszczono serce pomalowane w kolorach flag obydwu państw i napis Moskwa-Mińsk. Mural został wykonany z inicjatywy wydziału ideologii Mińskiego Komitetu Wykonawczego i przygotowany z okazji Dnia Rosji, obchodzonego 12 czerwca. Realizacją projektu zajęli się rosyjscy artyści. Przeciwko „rosyjskim" muralom protestowali m.in. działacze Młodego Frontu.

15 czerwca KGB zatrzymało Hienadzia Haspadaryka, zastępcę przewodniczącego zarządu Belarusbanku, największego białoruskiego banku. Jak poinformował Dzmitryj Pabiarżyn, szef biura prasowego KGB, „został on zatrzymany w momencie przyjęcia łapówki w wysokości 14 tysięcy USD". Hienadź Haspadaryk od 1994 r. piastuje kierownicze stanowiska w Belarusbanku.

17 czerwca sieć handlowa Euroopt otworzyła w Grodnie swoją eksperymentalną filię. Znakiem rozpoznawczym nowego supermarketu ma być obsługa w języku białoruskim. Nawet hasło reklamowe na fasadzie sklepu napisane jest po białorusku i alfabetem łacińskim, a nie po rosyjsku i cyrylicą, jak na innych budynkach. Po wnętrzu supermarketu oprowadzają białoruskojęzyczne „drogowskazy" – nazwy działu lub grupy produktów napisane są wielkimi literami po białorusku, a niżej dodane są mniejsze napisy po angielsku i rosyjsku. Administracja sieci handlowej poinformowała, że supermarket z „akcentem białoruskim" to projekt pilotażowy.

19 czerwca we wsi Byczki, w miejscu narodzin słynnego białoruskiego pisarza Wasila Bykawa (1924-2003), odbyło się wręczenie tegorocznej nagrody jego imienia. Laureatem został tym razem Walery Mazynski, reżyser, m.in. autor filmów pokazywanych w Telewizji Biełsat, w tym obrazu pt. „Konstanty Kalinowski. Ostatnie dni". Nagroda im. Bykawa jest przyznawana od 2008 r., a ceremonia jej wręczenia tradycyjnie odbywa się w dzień urodzin pisarza. Jak co roku zorganizował ją Ruch „O wolność" i witebska organizacja Towarzystwa Języka Białoruskiego.

21 czerwca dwaj niezależni dziennikarze z Homla, Kastuś Żukouski i jego operator, zostali brutalnie zatrzymani podczas wykonywania pracy. Kręcili właśnie w Łojewie na Homelszczyźnie reportaż o stanie gospodarki na białoruskiej prowincji, gdy nagle milicja zakuła ich w kajdanki. Następnie przewieziono ich na posterunek, gdzie spędzili kilka godzin. Dziennikarze nie poznali powodu zatrzymania, zapowiedzieli też oficjalną skargę na działanie milicji. Wyjaśnienie incydentu zapowiedział minister spraw wewnętrznych Ihar Szuniewicz.

Do 30 czerwca przebywała w Białorusi misja Międzynarodowego Funduszu Walutowego. Jej zadaniem była ocena bieżącej polityki gospodarczej rządu. W tym celu odbyło się szereg spotkań z przedstawicielami rządu, banku centralnego, sektora prywatnego, społeczności naukowej oraz organizacji związkowych. Białoruś stara się o uzyskanie od MFW kolejnego kredytu w wysokości 3 mld dolarów, którego spłata będzie rozłożona na 10 lat (Białoruś spłaca już jeden kredyt 3,46 mld dolarów, zaciągnięty w latach 2009-2010).

Białoruś może mieć problem z dostawami rosyjskiej ropy, wynika z komunikatu przekazanego przez Moskwę. Zdaniem rosyjskiego ministra energetyki Aleksandra Nowaka, może tak się stać, gdyż Mińsk nie reguluje rachunków wobec Gazpromu oraz nie wywiązuje się ze zobowiązań wynikających z umów naftowych – nie dostarcza np. produktów naftopochodnych z białoruskich państwowych zakładów petrochemicznych do Rosji. Białoruś jest praktycznie w stu procentach zależna pod względem energetycznym od Rosji.

W Białorusi zarejestrowano Radio Maryja. Katolicka rozgłośnia powinna zacząć nadawanie jeszcze w grudniu tego roku. Jej założycielem jest podmiot prawny o nazwie Radio RM – nadawać będzie jednak pod znaną marką „Radio Maryja". Językiem stacji będzie białoruski.

MTZ – Mińska Fabryka Traktorów, wielki białoruski producent traktorów i maszyn rolniczych, skończył 70 lat. Przedsiębiorstwo zostało powołane do życia z inicjatywy Józefa Stalina. Obecnie MTZ to przemysłowy gigant, zatrudniający ponad 16 tys. osób. Mimo aktywnej działalności handlowej w wielu regionach świata firma przynosi straty, a jej produkty zalegają przyzakładowe parkingi i magazyny.

Na świecie. 14 czerwca podczas dorocznego Dnia Żałoby Narodowej i Nadziei, obchodzonego w Wilnie, odbył się koncert „O wolność naszą i waszą”. Wystąpił na nim znany białoruski artysta Lawon Wolski oraz Jamala, Tatarka z Ukrainy, która w tym roku wygrała Eurowizję. Litwini odchodzą Dzień Żałoby dla uczczenia ofiar sowieckich deportacji w czerwcu 1941 r.

16 czerwca parlament Ukrainy przyjął uchwałę o zwróceniu się do patriarchy Konstantynopola Bartłomieja o nadanie autokefalii Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej. Ukraińskim staraniom o autokefalię, czyli o uznanie Cerkwi za niezależną i równą innym, sprzeciwia się Rosyjska Cerkiew Prawosławna, która uważa, że jedyną legalną Cerkwią na Ukrainie jest ta, która należy do Patriarchatu Moskiewskiego (tzw. niekanoniczne Cerkwie to: Ukraińska Cerkiew Prawosławna Patriarchatu Kijowskiego i Ukraińska Autokefaliczna Cerkiew Prawosławna). Zdaniem ukraińskich polityków, autokefalia oznaczałaby rzeczywistą niezależność Cerkwi na Ukrainie od Rosyjskiej Cerkwi.

Na oficjalnej stronie Białego Domu pojawiła się informacją, że prezydent Barack Obama przedłużył o rok sankcje wobec Aleksandra Łukaszenki i szeregu białoruskich urzędników, którzy, jak napisano, „zagrażają bezpieczeństwu narodowemu i polityce zewnętrznej USA” oraz „naruszają procesy i instytucje demokratyczne na Białorusi”. Wspomniane sankcje USA wprowadziły w 2006 r. Stany Zjednoczone nie poszły w ślady UE i Kanady, które zniosły sankcje wobec Mińska.

17 czerwca Komisja Europejska podjęła decyzję o rozpoczęciu postępowania przeciwko Polsce w związku z decyzją Ministerstwa Środowiska o zwiększeniu wycinki w Puszczy Białowieskiej. Bruksela zarzuca Polsce, że przez te działania naruszy niektóre z przepisów dyrektywy siedliskowej (ws. ochrony siedlisk przyrodniczych i dzikiej flory i fauny) oraz dyrektywy ptasiej (ws. ochrony dzikiego ptactwa). Obie dyrektywy są podstawą europejskiego programu Natura 2000. Przedstawiciele Komisji Europejskiej gościli w Puszczy Białowieskiej na zaproszenie Ministerstwa Środowiska. Wizytowali ją w asyście pracowników resortu, spotkali się również z przedstawicielami organizacji pozarządowych.

264 mln euro wynosi budżet w programie Interreg Region Morza Bałtyckiego, w którym biorą udział Dania, Szwecja, Litwa, Łotwa, Estonia, Finlandia, Norwegia, Białoruś, Rosja i Polska. Unijne pieniądze mają być przeznaczone m.in. na innowacyjność, zrównoważony transport i efektywne zarządzanie zasobami naturalnymi.

20 czerwca, w dniu święta Ducha Świętego, w Prawosławnej Akademii Krety w Kolymbari rozpoczął obrady Wielki i Święty Sobór Cerkwi Prawosławnej. Jego uroczyste otwarcie poprzedziła św. Liturgia celebrowana w języku arabskim, w której wzięli udział zwierzchnicy przybyłych na Sobór Cerkwi. Na czele delegacji polskiej Cerkwi udał się na Kretę metropolita warszawski i całej Polski, Sawa. Obrady Soboru trwały do 26 czerwca. ■

Еўропа правярае Пушчу

Белавежская пушча гэта ўнікальны ў сусветным маштабе, найбольш добра захаваны раўнінны лес ва ўмеранай кліматычнай зоне. Адзіны прыродны аб’ект у Польчы са статусам Сусветнай спадчыны ЮНЕСКА. У 2014 Камітэт сусветнай спадчыны прыняў апаявшчэнне ад Польшчы і Беларусі сумеснага звароту унясення абшару Белавежскай пушчы, якая ляжыць па абодва бакі мяжы, у спісак Сусветнай спадчыны. Намаганні ў гэтай справе працягваліся з 2008 года. Трансгранічны Аб’ект сусветнай спадчыны «Белавежская пушча» ўключае ў сябе каля 141 тысяч га, агульная плошча якога (з буфернай зонай) складае больш за 308 тысяч гектараў.

Міністр асяроддзя прыняў рашэнне аб павелічэнні высечак у Белавежскай пушчы, па просьбе леснікоў – дазволіў на большы, чым меркавалася, план высечкі дрэў у раёне Белавежскай пушчы. Леснікі кажуць, што неабходны, пакольki лес памірае разбураны яловым караедам «тыпографам». У сакавіку міністр навакольнага асяроддзя зацвердзіў быў павялічэнне высечкі ў Белавежскім надлясніцтве – пасля змены складае яна 188 тыс. кубічных метраў на гады 2012-21. Раней гэта было 63400 кубічных метраў. Абгрунтаваннем з’яўляецца градацыя яловых караедаў, які масава знішчаюць яліну.

Акрамя таго, у трох гаспадарчых надлясніцтвах (Гайнаўскае, Белавежскае і Броўскае) усталёўваюцца так званыя апорныя ўчасткі (1/3 тэрыторыі надлясніцтва), у якіх не будуць прымяняцца ахоўныя меры. Міністэрства запэўніла, што будзе працаваць пастаянны маніторынг, які павінен даць адказ, які метад абароны – актыўны ці пасіўны – больш карысны для навакольнага асяроддзя. Рашэнне мінстра выклікала пратэсты часткі навуковых і экалагічных арганізацый. Паскардзіліся яны ў Еўрапейскую камісію, што рашэнне мінсітра Яна Шышкі парушае дырэктыву ЕС па месцапражываннях, у адпаведнасці з якой гэты праект мае моцны ўплыў на абшар Natura 2000, і патрабуецца спецыяльная ацэнка гэтага. Сем няўрадавых арганізацый, дзе гуртуюцца юрысты, эколагі і актывісты падалі скаргу па гэтым пытанні ў ЕК. На думку юрыстаў з ClientEarth, падпісаны міністрам новы план кіравання лесам для Белавежскага лясніцтва парушае шосты артыкул Дырэктывы аб месцапражываннях, дзе сцвярджаецца, сярод іншага, што гэта высечка дрэў у забароненых месцах. Яны лічаць, што павелічэнне высечак не з'яўляецца неабходнай, а градацыя караедаў з'яўляецца натуральным працэсам. Эколагі таксама пастулявалі, што ўся Пушча мае мець статус нацыянальнага парку. Еўрапейская камісія звярнулася па тлумачэнні да Польшчы і прыгразіла, што прымуцца прававыя рашэнні наконт яе дзеянняў. Арганізацыям ЕС трэба будзе праверыць, ці кіраванне лесам леснікамі з'яўляецца адпаведным з правіламі ЕС.

Эколагі даносілі,

што падпісанне міністрам зацвярджэння умоў для павелічэння высечак у Белавежскай пушчы ў тры разы, такое павелічэнне лімітаў на драўніну ўяўляе сабой парушэнне заканадаўства ЕС. Няўрадавыя арганізацыі сумесна падалі скаргу на імя Генеральнага сакратара Еўрапейскай камісіі Аляксандра Італьянера. – Мы вырашылі падаць скаргу ў Еўрапейскую камісію, таму што спадзяемся, што міністр адмовіцца ад свайго рашэння, бо можам страціць гэты каштоўны лес назаўсёды, – казаў дырэктар Грынпіс Польшча Роберт Цыгліцкі і паінфармаваў затым, што гэта міністр сам хоча адняць у Белавежскай пушчы статус Аб'екта Сусветнай спадчыны, пра што сталі паўсюдна інфармаваць СМІ.

Міністэрства аховы асяроддзя абвергла заявы ў СМІ, што міністр нібыта сам звярнуўся ў ЕК з запытам аб выключэнні Белавежскай пушчы са спісу аб'ектаў прыроднай спадчыны таму што аб'ект страціў свае ўнікальныя характарыстыкі якія класіфікавалі яго як аб'ект Сусветнай спадчыны ЮНЕСКА, што знаходзіцца ён пад пагрозай. У найбольш сур'ёзных выпадках такі аб'ект можа быць наогул выдалены з спісу.

Пачаліся першыя высечкі сухіх дрэў знішчаных караедам уздоўж дарог і шляхоў. Леснікі і жыхары сталі перад працаўнікамі СМІ і забаранілі здымаць іх працу па ачышчэнні лесу ад шкодніка.

Візіты экспертаў

у Белавежыскай пучшы звязаны з следствам Еўрапейскай камісіі, што тычыцца той скаргі, пададзенай польскімі няўрадавымі арганізацыямі, абвінавачваючымі міністра асяроддзя ў парушэнні заканадаўства ЕС за падпісане згоды на павелічэнне высечкі дрэў у Белавежскай пушчы.

У чэрвені эксперты правялі некалькі гадзін у Белавежжы. Сустрэліся з прадстаўнікамі НДА і леснікамі. Агледзелі сем найбольш спрэчных тэрыторый, дзе, на думку эколагаў, можна прыкмеціць парушэнне еўрасаюзных правілаў на абшары Natura 2000. Гэта не першая група экспертаў, якая ў апошнія дні кантралюе Пушчу. Ледзь скончыўся візіт адной лясной групы экспертаў Міжнароднага саюза аховы прыроды, прыбыў экіпаж з Еўрапейскай камісіі, каб праверыць, ці тыя скаргі эколагаў да Еўрапейскай Камісіі па кіраванні гэтым унікальным лесам апраўданы. Яны рыхтуюць справаздачу аб стане Пушчы ў ЮНЕСКА. У сустрэчы прынялі ўдзел прадстаўнікі Міністэрства аховы асяроддзя і Генеральнай дырэкцыі дзяржаўных лясоў, быў таксама прысутны прадстаўнік Фонду Дзікая Польшча. Леснікі паказалі еўрасаюзным чыноўнікам некалькі прыкладаў дзе прымянецца «экалагічная інжынерыя» ў гаспадарчай частцы лесу. Чыноўнікі атрымалі інфармацыю пра назіранні экалагічных патрулёў, сярод іншага, «Грынпісу», якія звочылі шырокія высечкі на грабняках і насаджэнні хваіны ў гэтым асяроддзі. Эксперты Міжнароднага саюза аховы прыроды (МСАП) сустрэліся з прадстаўнікамі няўрадавых арганізацый, нацыянальнага парку, дзяржаўных лясоў, а таксама з прадстаўнікамі мясцовай супольнасці. Леснікі прадставілі ім план абароны лясоў, у тым ліку плануемых высечак і новых пасадак. З другога боку, эколагі, якія чакаюць пашырэння нацыянальнага парку на ўсю Пушчу, прадставілі свае аргументы. У абмеркаванні прынялі ўдзел жыхары. Па просьбе польскага боку, разгледжаны стан Пушчы, сярод іншага, у кантэксце бягучага стану абароны і пагроз пражывання насяленняў з-за развіцця шкодных арганізмаў. Люк Бас з МСАП сказаў, што эксперты хочуць, каб пераканацца, што кожны голас будзе добра пачуты і прыняты пад увагу. Ён падкрэсліў, што не будзе выносіць рашэння па справе, не меўшы поўнай інфармацыі, але дадаў, што бачыць «вялікі клопат аб пушчы» з розных бакоў у Польшчы, але і Еўропы. Адзначыў, што пры прыняцці рашэнняў трэба прымаць пад увагу глабальны кантэкст, таму што Пушча з'яўляецца

такім аб’ектам. Меркаванне пра Пушчу будзе абвешчана на штогадовым сходзе Сусветнай спадчыны ў ліпені ў Стамбуле.

Міністэрства аховы асяроддзя зноў адмаўляе новыя інфармацыі сродкаў масавай інфармацыі, што нібыта само гатовае выключыць Белавежскую пушчу са спісу аб’ектаў сусветнай прыроднай спадчыны. Але СМІ ведаюць і трымаюцца свайго.

Рушылі былі першыя высечкі – выдаляліся сухія дрэвы. Камісія ЮНЕСКА просіць прыпыніць высечку да стварэння справаздачы.

– Цікава, ці вы, пан Віктар Кабац, былі б так процiў высечкі ялін высахлых пасля інвазіі караеда, калі б гэта на вас звалілася тая елка і забіла вас?!. – абураўся шафёр аўтобуса ехаўшага з Нараўкі ў Гайнаўку.

– Дык на шляхах павінны быць размешчаны таблічкі з папярэджаннем аб тым, што шлях небяспечны і ўваход на яго можа паграждаць смерцю! – адказаў спакойна стары пушчаход, тутэйшы мастак. – Пушча павінна жыць сваім жыццём.

Міраслава Кастанчук ■

Беластоцкаму садку № 14 – на 65-годдзе

Спяваем айчыне на розных мовах гімн...

– Усе мы назаўжды застаемся дзеткамі, але пасля з крыху іншымі цацкамі, – жартаваў спецыяльны госць мерапрыемства, віншуючы з юбілеем 65-годдзя Самаўрадавы дзіцячы садок н-р 14 у Беластоку архіепіскап беластоцка-гданьскі Іакаў. Праваслаўны епіскап і пробашч парафіі св. Роха ў Беластоку Тадэвуш Жданук жадалі Божага блаславілення, сілы і стойкасці ў штодзённай працы настаўнікам гэтага двухмоўнага прадшколля.

– Кожная гадавіна злучае мінулае з будучыняй, традыцыі з сучаснасцю, досвед працы з маладосцю. І так засталося па сёння! – адзначала вядучая, адна з маладзейных настаўніц садка. – Прадшколле № 14, якога сядзіба змяшчаецца па Алеі Пілсудскага 20/4, з’яўляецца вялікім прыхільнікам ідэі талерантнасці, якая паказвае напрамак дзеяння, накіраваны на адабрэнне іншых. Праца ў садку з такой багатай традыцыяй забавязвае да вернасці ідэалам яго ранейшых працаўнікоў і заснавальнікаў.

– Установа ўзнікла 65 гадоў таму як асветна-выхаваўчая пляцоўка для дзяцей міліцыйнай службы, пасля стала самаўрадавай, гарадской установай, а ад больш за дваццаці гадоў яна Самаўрадавы садок № 14 з польскай і беларускай мовамі навучання, – адзначыла цяперашняя дырэктарка ўстановы Люцыя Німяровіч. – Гэта асаблівае месца, створанае пакаленнямі настаўнікаў-энтузіястаў, вучнямі і іхнімі бацькамі. Ніколі не было толькі навучальнай установай. Вакол садка заўсёды збіраліся творчыя, патрабавальныя, адкрытыя і адчувальныя на патрэбы дзяцей людзі. Гады працы ў гэтым садку гэта найлепшыя прафесійныя гады ў маім жыцці! Мы прыкладваем усе намаганні, каб чарговыя пакаленні выпускнікоў прадшколля не страцілі кантакту з культурай, традыцыяй і мовай сваіх продкаў. Вельмі цешымся, што можам працаваць з дзецьмі, якіх бацькі хочуць культываваць традыцыю дзядоў і прадзедаў, пазнаваць беларускую культуру, спяваць беларускія песні і вучыць дзяцей быць беларусамі.

Дырэктарка садка Люцыя Німяровіч

Больш за дваццаць гадоў таму аднавілі навучанне беларускай мовы ў асветных установах горада бацькі дзяцей, якія ўжо кончылі гэты садок. У садку н-р 14 былі тады створаны першыя беларускіх групы. Выпускнікоў беларускіх груп садка за 20 гадоў сабралася амаль 300 чалавек – „сапраўдны беларускі батальён” – як сказала дырэктарка Люцыя Німяровіч. Тады першыя беларускія сем’і – перш за ўсё Міраславы і Юрыя Калінаў і Барбары і Міраслава Пякарскіх сталі збіраць іншых маладых бацькоў і шукаваць грунт пад родны дзіцячы садок, куды маглі б пайсці іхнія дзеці. Трэба было назбіраць адпаведны лік дзяцей і атрымаць згоду бацькоў, і аформіць фуру дакументаў. Для адкрыцця групы патрэбны былі сямёра дзяцей. Дзяцей шукалі сярод перш за ўсё сваіх сяброў.

Фота Міры Лукшы

Спяваюць дзеткі

Фота Міры Лукшы

Спявае калектыў настаўніц «Світанак»

Барбара Пякарская ўспамінала: «Мы думалі, як выхоўваць нашых дзяцей, што мы можам для іх зрабіць, каб яны, апрача добрай адукацыі, атрымалі магчымасць вучыць беларускую мову і культуру, песні і вершы, развівацца ў гэтым рэчышчы. І мы, маладыя і бадзёрыя, вырашылі, што можна было б стварыць у Беластоку беларускі садок! Ад пасляваеннага часу ў Беластоку не было ніводнай беларускай навучальнай установы. І мы разумелі, што нашым дзецям давядзецца ісці ў звычайную польскую школу. І калі мы гэта не зробім, то яны ніколі не вывучаць беларускую мову. Было шмат працы. Спачатку мы разведвалі, колькі будзе зацікаўленых гэтай ідэяй. Хадзілі з Мірай Калінай па хатах (смяяліся, што выглядвалі як нейкія прапаведваючыя сваю ідэю сектанткі), тлумачылі людзям. Людзі па-рознаму ставіліся. Некаторыя пыталіся, ці не думалі мы пра тое, што праз гэта дзеці забудуць польскую мову. Трэба было пахадзіць па чыноўніках, знайсці памяшканне для гэтых беларускіх групаў сабраць шмат розных папераў. І ўдалося назбіраць 30 дзяцей. Урэшце нам дазволілі адкрыць 2 групы па 15 чалавек у кожнай. Важнай і складанай справай быў пошук настаўнікаў. Гэтыя настаўнікі, акрамя прафесійнай працы з дзецьмі, павінны былі ведаць беларускую мову. І тады мы, бацькі, і Беларускі Саюз правялі адбор. Прыйшлі настаўніцы, якія былі зацікаўлены такой працай, і з іх мы выбралі чатырох. Дзве – працуюць тут дагэтуль. Напачатку стварэння беларускіх групаў бацькі абяцалі дапамагаць настаўнікам, і дапамагалі ўсім, чым маглі: фінансамі і працай. Рабілі рамонты, куплялі дзіцячыя цацкі. Але перадусім важнай была праца бацькоў. Мы стварылі тэатр бацькоў і дзяцей, у якім час ад часу бяруць удзел настаўніцы. Назвалі гэты праект “Ад абраднасці да тоеснасці”.

– Беларускі садок не з’яўляцца месцам “перахавання” дзяцей, бурліць жыццём не толькі ў звычайны будні дзень, а ў якім прымаюць у ім удзел і бацькі, і дзяды дашкольнікаў – перш за ўсё культурным жыццём, – адзначае Люцыя Німяровіч. – Цяпер мы таксама працуем, пашыраем нашу праграму навучання такім чынам, каб паяднаць бацькоў, каб тыя адчулі, што яны беларусы, каб надалей хацелі вучыць сваіх дзетак беларускай мове, культуры, традыцыям... Паколькі яго асноўнай мэтай з’яўляецца падтрымка ў развіцці дзяцей, адначасова беручы пад увагу прысутнасць беларускай мовы, перад настаўнікамі стаіць таксама задача ўсведамлення дзецям іхняй этнічнай прыналежнасці да народа. У гэтым прадшколлі выхаванне нацыянальнай самасвядомасці ажыццяўляецца ў кожную хвіліну: у гульнях, у розных відах дзіцячай дзейнасці, формах актыўнага адпачынку.

На сустрэчу прыбылі былыя настаўнікі і прыхільнікі яго дзейнасці. Францішак Гурскі з Куратары асветы ў Беластоку, звярнуў увагу на карыснасць існавання двухмоўнага дзіцячага садка ў Беластоку: „Вельмі добра, што яно ўзнікла. Важнае, каб дзеці з самага пачатку маглі вувучаць сваю родную мову. Гэта неабходнае для захавання адметнасці і пабудовы пачуцця ўласнай тоеснасці”.

– Менавіта стуль пачынаюцца самыя добрыя, самыя цёплыя адносіны да беларускай культуры і беларускай спадчыны, – адзначыў Міхаіл Рыбакоў, дырэктар Культурнага цэнтра Беларусі ў Варшаве, які здаўна супрацоўнічае з садком і падмацоўвае яго навуковымі дапаможнікам, кніжкамі і цацкамі. – Дзякуючы таксама дзейнасці беларускага садка беларускасць на Беласточчыне не загіне!

Дзейнасць навучальнай установы і яе найцікавейшыя бакі паказала мультымедыйная прэзентацыя пра садок, пра які шчыра расказвалі дзеткі. Мерапрыемства ўзбагаціла артыстычная частка, якая пачалася з верша Міры Лукшы, мамы былога дашкольніка Радаслава (цяпер ужо студэнта), адмыслова напісанага на юбілей. Госці захапіліся пастаноўкай беларускай групы «Паравіны года» падрыхтаванай Аннай Барбік. А польскія групы прадставілі сусветныя танцы. На завяршэнне юбілейнай сустрэчы выступіў калектыў настаўніц з СДС «Світанак», які праславіўся ўжо выдатнымі выкананнямі беларускай песні і выдаў ужо дыскі са сваёй творчасцю. Вось такім настаўнікам аддаем сваіх дзяцей дзеля выхавання з малеч культурных, разумных і свядомых беларусаў!

Міраслава Кастанчук

Jubileusz Przedszkola nr 14

Przedszkole czternaste sześćdziesiąt pięć ma lat,
i młode głosy z tego domu niesie wiatr,
od Mikołaja do Rocha ten anielski dźwięk,
więc zawsze młody to, a nie babciny wiek.

Sześćdziesiąt pięć lat – to dużo jest czy mało?
Bo tyle lat przedszkole ma wspaniałe,
co w Białymstoku siedzibę w centrum ma.
Do tego domu każdy drogę zna.

Śpiewamy ojczyźnie w różnych językach hymn.
Jesteśmy jak łan kwiatów w przedszkolu tym.
Częstochowska, Piłsudskiego i Nowy Świat –
piosenki przedszkolaków niesie ciepły wiatr.

Гутарка

Міхась Карпечанка:

„Стратэгія кожнага раёна павінна будавацца на краязнаўстве”

Міхась Карпечанка жыве на Магілёўшчыне ў Бялынічах. Ён рэдагуе дзяржаўную раённую газету «Зара над Друццю». А родам Міхась з вёскі Болін Краснапольскага раёна. На вялікі жаль, гэтая вёска ўжо не існуе, бо яна трапіла ў чарнобыльскую зону і яе даўно знішчылі. Засталіся ад вёскі толькі могілкі, куды пускаюць вяскоўцаў два разы на год да сваіх памерлых сваякоў. Пра гэта Міхась заўсёды прыгадвае з сумам і горыччу, бо там, у Боліне, прайшлі яго дзіцячыя і юнацкія гады. Там знаходзяцца магілы яго бацькоў і сваякоў. Адтуль ён, прыхапіўшы стары чамаданчык, некалі паехаў у Мінску паступаць у Белдзяржуніверсітэт. І… паступіў, і скончыў у 1985 годзе. А потым вярнуўся на бацькаўшчыну. Спачатку працаваў у Чэрыкаўскай райгазеце, а потым назаўсёды асеў у Бялынічах.

Але ўсё жыццё Міхася цікавала і цікавіць далёка не журналістыка, а краязнаўства і літаратура. Ён з’яўляецца сябрам Саюза беларускіх пісьменнікаў. Напісаў і выдаў шмат кніг, як літаратурных твораў, так і краязнаўчых даследаванняў. Менавіта за краязнаўчыя поспехі Міхась Карпечанка быў узнагароджаны прэміяй Бялыніцкага райвыканкама і прэміяй Магілёўскага аблвыканкама «Чалавек года-2010». Пра творчыя справы і жыццё ў правінцыі мы і гутарым з Міхасём.

Спадар Міхась, ці памятаеце, калі і чаму пачалі займацца краязнаўствам?

– Каб заняцца ўсялякай справай, лічу, павінен быць першаштуршок, паўстаць нейкая першапрычына, якія і прабуджаюць цікаўнасць.

Мне пашанцавала, што ў свой час на сваім жыццёвым шляху сустрэў апантаных краязнаўцаў, журналістаў Сямёна Сямёнава і Анатоля Ярохіна. Думаю, калі б не яны, наўрад ці заняўся б я краязнаўствам. Менавіта яны і абудзілі ў маім сэрцы любоў да роднай старонкі, цікаўнасць да лакальнай гісторыі, за што я вельмі ўдзячны і Сямёну Апанасавічу, і Анатолю Паўлавічу. Іх светлай памяці прысвяціў і адну з першых сваіх краязнаўчых кніг – «Галоўчын».

Кажуць, што Вы з'яўляецеся адкрывальнікам многіх гістарычных загадак Бялыніччыны. Ходзяць чуткі, што Вы валодаеце нейкімі надзвычайнымі здольнасцямі па адкрыцці таямніц. Мне давялося трымаць у руках Вашу кніжку «Уздоўж стромы», і я быў уражаны тым, як грунтоўна Вы падышлі да таямніцы камянёў каля вёскі Заазер'е, што ў Бялыніцкім раёне. Потым пра Ваша адкрыццё пісалі ў газетах, шматкроць здымала непатлумачаную знаходку тэлебачанне, а Вы засталіся неяк збоку і не куеце грошы з краязнаўства.

– Краязнаўства, папраўдзе кажучы, валодае невытлумачальнай здольнасцю засмоктваць, зацягваць, калі ўжо не зважаеш ні на грошы, ні на нейкія матэрыяльныя выгоды, ні на вядомасць... Проста цябе неадольна цягне зазірнуць за далягляд, што чарнеецца за тваёй спіной палоскаю ці шырокай ширмаю. І нярэдка атрымліваецца так, што праз тыя пацёмкі прамінулых дзесяцігоддзяў, стагоддзяў і тысячагоддзяў, ты пачынаеш выразна бачыць ружавата-ліловы світанак дня, які толькі яшчэ мае нарадзіцца. Што ж да мяне асабіста, то я паходжу з самай звычайнай сялянска-калгаснай сям'і, нарадзіўся пад сканчэнне 1959 года ў вёсцы Болін, што на Краснапольшчыне. У часы майго маленства і юнацтва ў вёсцы

Фота Сяргея Чыгрына

Міхась Карпечанка

нават тым, хто хацеў і ўмеў працаваць, разгону на заробкі не было: каня ўласнага трымаць не дазвалялася, прысядзібны ўчастак не павінен быў перавышаць 50 сотак, дый з сенам для кароўкі была бяда. У калгасе бацькам абавязкова трэба было адпрацаваць вызначаны мінімум дзён, іначай могуць абрэзаць агарод па самы вугал хаты. З чаго тады жыць сям'і? Гэта цяпер тое ж сена прывязуць у двор, дый яшчэ ў сянніцы дапамогуць спарадкаваць. А тады трэба было мужыку, хаваючыся ад вока калгаснага брыгадзіра, усялякага начальства ці лесніка, патаемна выкошваць узбочыны дарог, балаціны, лясныя паляны і сцежкі, хмызнякі, хадзіць з касой па ржышчы ці льнішчы… Успамінаецца, як жыццёва-хітраватыя гаспадары, абгароджваючы свой паўгектарны прысядзібны ўчастак, калі была такая магчымасць, адступаліся ад ранейшага плоту на якія паўметра: прыгароджвалі пустку, дзе расла толькі павыскубаная коньмі да самае зямлі дзікая трава. Але ж з калгаса ці сельсавета неўзабаве з'яўляўся чалавек з сажанем і перамерваў участак. Канечне, перагароджваць не прымушалі, але наказвалі ў наступны раз абавязкова і няўхільна паставіць плот акурат па ранейшай мяжы. Гадоў праз семдзевяць зноўку плот на некалькі пядзяў наступаў на вольны пляц... Так і павялічвалі трошачку свае надзелы, з якіх і жылі. І мой бацька гэтак не раз рабіў, бо з трох бакоў наш агарод аблягаў здзірванелы выган, хоць раней туташні пан Сушчэўскі апрацоўваў, мабыць, і гэты пляц, бо выразна бачыліся на ім барозны, праз траву праступалі абрысы даўнейшых град. А што было рабіць тым, чые агароды з чатырох бакоў падпіралі суседскія? Яшчэ і на маёй памяці не адзін-два разы сварыліся суседзі, а бывала, што нават і біліся з-за меж. Сёння бяры зямлі колькі хочаш і якой хочаш. Ды толькі ахвотнікаў вельмі мала.

Да чаго ўсё гэта кажу? Магчыма, і памыляюся, але, як мне думаецца, імкненне вяскоўцаў ці былых вяскоўцаў, якія выраслі на такім вось ладзе, на такой вось праўдзе жыцця, да «кавання грошай» вынішчана ў іхніх душах. Адсюль і наша гэтае няўменне, і сарамлівасць, бо, па вялікім рахунку, усялякая карысная справа павінна быць прыбытковай, грашавітай. Сяляне прызвычаіліся дзяліцца і пазычаць, але толькі не прадаваць. Вырасла на тваіх градах шмат агуркоў, капусты – аддасі тым, у каго яны не ўрадзілі. На рынак везці (а тады і рынку не было, хіба толькі парасячы) – сораму не абярэшся да самага скону і на дзяцей тваіх ён пяройдзе разам з нейкай трапна-іранічнай мянушкай. Наогул, менавіта для вяскоўцаў найбольш уласцівая здатнасць суперажываць і дзяліцца. Калі хтосьці сёння рабіў свежаніну, то абдорваў кавалкам свежага сала, мяса не толькі сваякоў, але і суседзяў. І тыя, у сваю чаргу, рабілі тое ж самае. Канечне, былі і ёсць выключэнні, але ж на тое яно і жыццё. А селяніна скупым ды сквапным зрабілі пісьменнікі. У маім Боліне хаты ніколі не замыкаліся і ніхто ніколі нічога не ўкраў. Проста аддавалі, нават і цыганам, табар якіх гады ў рады паказваўся на болінскіх вулках.

Калі пазнаёміцца з біяграфіямі нашых краязнаўцаў, то, бадай, усе

яны – дзеці беларускай вёскі. І ў гэтым няма нічога дзіўнага, бо кожная наша вёска – асобны свет, асаблівы сусвет: са сваёй гісторыяй, сваімі паданнямі ды традыцыямі, са сваімі таямніцамі, з уласнымі сакральнымі мясцінамі. І спасцігаеш усё гэта найперш не з кніжкі нейкай навуковай, а веды тыя незаўважна былі ўкладзеныя даўным-даўно ў тваю душу і галаву вуснамі шчарбатай бабулі ці ссівелага дзеда. Наша суседка цётка Варка, няхай будзе ёй пухам чужая зямелька, бо выгнаная радыяцыяй у 1991 годзе і яна знайшла свой апошні прыстанак на Дрыбіншчыне, столькі панарасказвала аповедаў пра страхотлівыя болінскія ваколіцы! Па яе словах, на Перакопе можна было спаткацца з прывідам забітага ў 1918 годзе паштальёна Кукушкі, а ў Казловым Вугле адвячоркам сустрэнешся з русалкай... Ці то хадзіла яна пазаўчора да Маяка па грыбы і выгледзела сівога ваўка, які быў запрэжаны ў нябачныя калёсы, бо па карэннях надта ж гулка тарахцелі іхнія колы...

Позірк вяскоўца, як мне падаецца, больш праніклівы, найбольш відушчы, і сам ён здольны рэальней і глыбей успрымаць і адчуваць сакральнасць і тыя аб'екты, якія вылучаюць яе. Прыкладам, на маёй Бацькаўшчыне былі такія мясціны.

Гэта было на роднай Вам Краснапольшчыне. Але ўжо шмат гадоў Вы жывяце ў Бялынічах…

– Апынуўшыся ў Бялынічах, вядома ж, пачаў цікавіцца адпаведнымі аб'ектамі і тут. Колькі гадоў таму ад аднаго старога з вёскі Заазер'е выпадкова даведаўся пра загадкавы каменны крыж, што колькі стагоддзяў стаіць у недалёкім лесе і пад якім пахаваны нібыта «нейкі важны генерал Напалеона». Дзед падказаў дарогу. Тройчы шукаў крыж і не даходзіў да яго літаральна сотню-другую крокаў. Калі ж нарэшце пабачыў, быў вельмі ўражаны. Дарэчы, чамусьці так атрымліваецца, хоць прапоўзаў той пляц з валунамі не адзін раз, у кожнае сваё чарговае наведанне сюды абавязкова адшукваю нешта новае: спачатку выявіў адзін камень-следавік. Потым другі, трэці. На Беларусі іх крыху больш за сотню, а ў заазерскім лесе сканцэнтраваны тры. Адчуванне такое, нібыта хтосьці нябачны свядома пачаргова паказвае табе штосьці новае, паступова раскрывае веліч гэтага гістарычнага багацця. Тое ж і з дванаццаціканцовымі крыжамі (іх яшчэ называюць «крыжамі крыжоў», «вогненнымі крыжамі», «крыжамі багіні Мажаны»), высечанымі на некаторых тых валунах, і з формамі саміх камянёў, якія выклікаюць канкрэтныя зрокавыя асацыяцыі.

Найпершы і галоўнейшы абавязак краязнаўца: на грунце атрыманай інфармацыі, якую здабылі твае папярэднікі, ісці далей і глыбей, шукаць новыя тэмы зацікаўленасці. Пакуль жывыя яшчэ сведкі мінулых падзей, пакуль не пазарасталі і не разрабаваны курганы, пакуль не памерлі зусім маленькія вёсачкі ды паселішчы твайго краю – ідзі, выпытвай, удакладняй, слухай, запісвай, даследуй, фатаграфуй. На маю думку, гэта і ёсць спасціжэнне жыцця роднага краю.

Мне вельмі сімпатычны старажытнагрэчаскі гісторык Паўсаній, які безупынку апісваў помнікі, занатоўваў гісторыю гарадоў і паселішчаў Элады, даследаваў бібліятэкі, запісваў шматлікія легенды, многа вандраваў... Магчыма, яго трэба лічыць і адным з бацькоў краязнаўства, і вучыцца ў яго краязнаўчаму імпэту. На такіх вось заангажаваных асобаў была заўсёды багатая і наша Беларусь. Успомнім братоў Тышкевічаў, Адама Кіркора, Еўдакіма Раманава, Генадзя Каханоўска, Міколу Мельнікава, Леаніда Лабаноўскага, Анатоля Ярохіна, Уладзіміра Урбановіча... Што ж да першаадкрывальніцтва гістарычных загадак Бялыніччыны, то я не лічу сябе такім чалавекам. Пра гэтыя, як і пра шмат іншыя загадкавыя валуны, сакральныя месцы ведаюць мясцовыя людзі – ведаюць, дзе тыя знаходзяцца. Толькі ад пакалення да пакалення гублялася, становячыся танчэйшай, нітка духоўнай сувязі жыхароў пэўнага паселішча са сваім сакральным месцам. І сёння яны няздольныя патлумачыць іх прызначэння, як не могуць узгадаць і тое, з якой нагоды іхнія дзяды-прадзеды прыходзілі сюды. Дарэчы, у тым жа заазерскім лесе расце вельмі старая бяроза. Дрэва некалі дапамагала бяздзетным жанчынам праз выкананне тымі пэўнага абраду зацяжарыць. Стаіць непадалёку ад яе і сасна, якая сама сябе абараніла ад пілы лесанарыхтоўшчыкаў... Мне ўсё гэта не прыснілася, не прыйшла інфармацыя, веданне ў галаву нейкім звышнатуральным шляхам. Пра ўсё даведаўся ад мясцовых людзей, потым ужо старанна вывучаў, параўноўваў, звяртаўся да адпаведнай літаратуры. Такім чынам, я толькі сабраў усе гэтыя разрозненыя, часам супярэчлівыя, веды ў адну сістэму і актуалізаваў іх, зрабіўшы праз кнігу даступнымі да больш шырокага кола людзей. Ну а што, як вы кажаце, застаюся ў цені, то мяне гэта не засмучае і ніколькі не бянтэжыць. Добра, што, у прыватнасці, пра заазерскія камяні, якія некаторыя калегі-газетчыкі беспадстаўна ахрысцілі «Заазерскім Стоўнхэнджам» (дарэчы, на развілцы вясковай вулкі адной восенню брыгада журналістаў тэлекампаніі «Мір», якія здымалі сюжэт пра камяні, устанавілі для арыентацыі турыстаў з адапаведным тэкстам указальны знак), распавядаюць многія тэлеканалы, пішуць друкаваныя СМІ. Але сюды варта было б накіравацца археалагічнаму атраду, прафесіяналам-фалькларыстам і этнографам, якія маглі б на падставе сваіх грунтоўных даследаванняў адназначна сказаць, што знаходзіцца ў заазерскім лесе: капішча багіні Мажаны (Марэны), сярэднявечныя могілкі

ці нейкі іншы сакральны аб'ект, які як археалагічны помнік мае патрэбу ва ўнясенні ў спіс гісторыка-культурных каштоўнасцяў і ў дзяржаўнай ахове. Не зробім гэта сёння, заўтра будзе позна.

Вернемся зноў да бялыніцкіх прасцягаў. У кнізе краязнаўчых нарысаў «Галоўчын» Вы сістэмна выклалі гісторыю гэтага самага старэйшага на Бялыніччыне паселішча, прывялі невядомыя раней факты, паказалі саперніцтва яго з Бялынічамі... Гэта праўда, што Вы «бачыце» скрозь зямлю?

– У Галоўчыне, які цяпер мае статус аграгарадка, жыве цікавы чалавек і вельмі дапытлівы, удзлівы краязнаўца – сямідзесяціпяцігадовы Васіль Цыркуноў. Колькі ён экскурсій правёў! Кажу яму, каб адкрываў прыватнае экскурсійнае бюро. Хоць бы капейчыну нейкую да настаўніцкай пенсіі хто дадаў. Хвічку… Была ў нас з ім некалі задумка стварыць у Галоўчыне, дзе 4 ліпеня 1708 года адбылася вядомая бітва Карла XII з Пятроўскім войскам, мемарыяльны цэнтр памяці загінулых праваслаўных, католікаў, пратэстантаў. Шведы свайго Карла XII, відавочна, не любяць. Але ж справа не столькі ў ім, колькі ў памяці палеглых тут воінаў. Уявіце сабе, падняўся загінулы ваяр і пабачыў, як яго помняць? За што і дзеля чаго ён загінуў? I гэта адносіцца не толькі да той далёкай ужо бітвы. Наогул, гісторыя Галоўчына багатая на падзеі. Вось успомніўся Апанас Філіповіч – пісьменнік-публіцыст, палітычны і царкоўны дзеяч. Ідучы ў 1637 годзе на аўдыенцыю да маскоўскага цара, ён даў добрага кругаля, каб наведацца ў мястэчка Галоўчын. У сваім вядомым „Дыярыушы...” Апанас Філіповіч піша, што завярнуў сюды, каб пазбіраць міластыні. Нібыта галоўчынцы жылі багацей за аршанцаў ці жыхароў іншых мястэчак, што ляжалі па яго прамым шляху да мэты. Тут, як мне думаецца, зусім іншай была прычына. Бываючы ў Галоўчыне, абавязкова падымаюся на замчышча. Пазіраю на мураваную кладку XVI стагоддзя і згадваю князя Галоўчынскага, прыгадваю Апанаса Філіповіча. Аб нечым жа яны гаварылі, на штосьць спадзяваліся, нешта ж планавалі...

Ці вось, хоць бы гэта. Нейкі час таму высветліў, што ў адной галоўчынскай сям'і захоўваецца старадаўні спіс абраза Маці Божай Бялыніцкай. Выкананы ён быў напачатку XX стагоддзя. З царкоўных і гістарычных крыніц вядома, што ў 1904 годзе па заказе ў Маскве была зроблена копія цудатворнай іконы Маці Божай Бялыніцкай, з якой штогод 25 красавіка бялыніцкія вернікі ішлі хрэсным ходам у Магілёў.

Вядома таксама, што настаяцель бялыніцкага Раства-Багародзіцкага манастыра архімандрыт Алімпій (Аляксей Рыгоравіч Кабанаў) у перыяд з красавіка 1904 па студзень 1907 напісаў шэраг ікон – святога Георгія Пераможцы, свяціцеляў Мітрафана, Ціхана, Арсенія, зрабіў таксама і копію з абраза Маці Божай Бялыніцкай. Магчыма, што аўтарам знойдзенага ў Галоўчыне спіса з'яўляецца і выбітны царкоўны дзеяч, у 1920-я гады мітрапаліт Мінскі і Беларускі Мелхіседэк (Міхаіл Львовіч Паеўскі), які з 24 студзеня па 19 верасня 1907 года служыў настаяцелем бялыніцкага Раства-Багародзіцкага манастыра. Міхаіл Львовіч займаўся іканапісам і таксама ў ягоным жыццяпісе прыгадваецца, што ён вырабіў копію гэтага цудатворнага абраза.

Але таямніц шмат не толькі ў Галоўчыне?..

– Сапраўды, таямніц яшчэ шмат, і не толькі ў Галоўчыне. На жаль, у нас, на Бялыніччыне, гісторыя багатая, але непасрэдных помнікаў-сведчанняў яе захавалася да крыўднага мала. Дый, з другога боку, не магу сказаць цвёрда і пэўна, што мінуўшчына Бялыніччыны вывучана дастаткова поўна. Колькі яшчэ „белых плямін” пазасталося – работы хопіць не аднаму пакаленню мясцовых краязнаўцаў і гісторыкаў.

У 2010 годзе Вы сталі «Чалавекам года» Магілёўскай вобласці. Тыя, хто ведае Вас, лічаць, што гэта невыпадкова. Вы ўздоўж і ўпоперак схадзілі кут, які стаў родным для Вас, што сапраўды нешта трэба было Вам даваць. Але ж у сваіх творах Вы кранаалі і тэму рэпрэсій 1930-х гадоў. Кранаалі балюча. Дый за беларускую мову змагаліся і змагаецеся да сённяшніх дзён. Адстойваеце яе...

– Да ўзнагародаў адношуся абсалютна раўнадушна і спакойна. Заўважылі, адзначылі – дзякуй. Перад дзвярыма аніводнага кабінета, выпрошваючы пахвалы, мае ногі не тое, што дзіркі не працёрлі на падлозе, але і следу не пакінулі на ёй. Для мяне найвялікшая ўзнагарода, калі хтосьці, пачытаўшы кнігу ці артыкул, патэлефануе, напіша, выкажа сваё стаўленне, падкажа тэму...

Што ж да тэмы рэпрэсій 1930-х гадоў, то, мабыць, няма ў свеце нічога выпадковага. Я і па сёння цудоўна памятаю сухі, надзіва залацісты восеньскі вечар 1981 года, калі ў Краснаполлі пазнаёміўся з былой настаўніцай Яўгеніяй Паўлаўнай Каплуновай. Дагэтуль чытаў толькі яе цікавыя артыкулы ў краснапольскай раёнцы «Чырвоны сцяг». Наша гутарка была доўгая, бо Яўгенія Паўлаўна расказвала пра свой лёс – лёс адной з ахвяраў ГУЛАГу. Пераехаўшы ў Бялынічы, пасябраваў з Валянцінам Іванавічам Ермаловічам, бацьку якога сталіністы расстралялі ў Курапатах. Тут пачаў свядома шукаць рэпрасаваных, іх родных. Спакваля раскрывалася перада мною страшэнная гісторыя: колькі лёсаў было скручана-зламана-перамелена! Вось тыя гутаркі-сустрэчы і склалі змест маёй кнігі «На скрыжаванні болю і надзеі». Атрымаў на

яе шмат водгукаў. Найбольш уразіла тое, што некаторыя з чытачоў, якія жылі ў тыя трыццатыя, прызнаваліся, што яны не заўважылі гэту трагедыю, нічога пра яе не ведалі. Не адбілася яна ў іхняй свядомасці і памяці. Іншыя, наадварот, прасілі пашукаць звесткі пра іхніх родных і блізкіх, якія бясследна зніклі ў тыя гады. Гэтая кніга паслужыла і выдатнай падставай да майго шчырага сяброўста з Віктарам Вільчынскім – удзельнікам Вялікай Айчыннай вайны, палкоўнікам у адстаўцы, былым выкладчыкам Ваеннай акадэміі імя Дзяржынскага. Віктар Яўменавіч нарадзіўся ў 1923 годзе на Бялыніччыне, цяпер жыве на Украіне. Яго памяць захавала тую трагедыю. І не толькі. На вайне ён стаў сведкам „работы" супрацоўніка асобага аддзела – трох байцоў з іхняй батарэі па гнюсным даносе расстралялі на вачах саслужыўцаў. Лейтэнант Вільчынскі добра ведаў гэтых без віны пастраляных, ён запомніў іхнія прозвішчы і месцы нараджэння, бо гэта несправядлівасць мучыла яго сумленне. Віктар Вільчынскі, калі працаваў выкладчыкам ваеннай акадэміі (а гэта было яшчэ за савецкім часам), падняў архівы, з неймавернымі цяжкасцямі ды шматлікімі перашкодамі, нягледзячы на пагрозы, самастойна расследаваў гэтую „справу" і дамогся пасмяротнай рэабілітацыі байцоў. З цягам часу адшукаў іх дзяцей і асабіста паведаміў, чаму, як і па чыёй віне загінулі іхнія бацькі. У сваю чаргу, тыя расказалі, якое прыніжэнне ім давялося перажыць. Натуральна, франтавік намагаўся прыцягнуць да адказнасці паклёпніка, але апошняга выратаваў „тэрмін даўнасці".

Па сваёй прастаце, я меркаваў, што выданнем кнігі «На скрыжаванні болю і надзеі» тэму камуністычных рэпрэсіяў на бялыніцкай зямлі вычарпаў, бо ў сваіх пошуках дайшоў да праўнукаў ахвяраў. Ажно даводзіцца яе працягваць: знаходзяцца людзі, якія яшчэ і па сёння застаюцца ў безвядомасці і якія хочуць ведаць тую праўду.

Лічу, калі працаваць над кожнай тэмай краязнаўчага расследавання і даследавання сумленна, шчыра, без уліку кан'юктуры, у тым ліку і палітычнай, то і вынік тваёй працы будзе адпаведна прыняты і ўспрыняты ўсімі коламі грамадства. Няпраўда, падтасоўкі... Яны ж адразу кідаюцца ў вочы. Асабліва гэта адносіцца да нядаўняй нашай гісторыі, калі яшчэ жывыя сведкі, відавочцы тых падзей.

Адна з кніг Міхася Карпечанкі

Краязнаўца не павінен выносіць прысуд, ён абавязаны казаць і пісаць, напрыклад, што ўстаноўленыя ім на аснове дакументальных крыніц наступныя дзеянні вось гэтага канкрэтнага чалавека прынеслі вось такі канкрэтны вынік. Ці мог той чалавек у такой сітуацыі паступіць інакш – гэта ўжо з'яўляецца аб'ектам даследавання пісьменніка.

Адносна мовы. Нашай мове патрэбна падтрымка – як на дзяржаўным узроўні, так і з боку самога насельніцтва краіны. Гэты шлях, рух насустрач, цывілізаваны, найбольш прадуктыўны. Колькі гадоў таму пазнаёміўся з вынікамі сацыялагічнага даследавання, праведзенага супрацоўнікамі Магілёўскага інстытута рэгіянальных сацыяльна-палітычных даследаванняў. Паводле яго, 22,6 працэнта апытаных адзначылі, што не ведаюць беларускай мовы, а 12,9 працэнта з іх саромеюцца размаўляць на роднай мове. У той жа час большую палову рэспандэнтаў выкарыстанне матчынага слова ў паўсядзённым жыцці аніяк не бянтэжыць. Мне думаецца, што ў гэтай няпростай справе надзвычайна неабходны асабісты прыклад. Тут найбольш прыдатны актуальны дэвіз: «Пачні з сябе». Да слова сказаць, газета «Зара над Друццю», у якой працую, -- беларускамоўная: больш за 90 адсоткаў плошчы кожнага нумару яе займаюць матэрыялы, напісаныя на беларускай мове. І ніхто з чытачоў не скардзіцца, не наракае.

Многія з нашых журналістаў цікавяцца краязнаўствам, што не можа не адлюстравацца і на тэматыцы выдання. Напрыклад, мы тры гады ажыццяўлялі творчы праект – стваралі кароткую краязнаўчую энцыклапедыю Бялыніцкага раёна. На старонках газеты было надрукавана больш за тысячу энцыклапедычных артыкулаў. Тадышні старшыня Бялыніцкага райвыканкама Аляксандр Варонін напісаў уступны артыкул да гэтай кнігі, у якім адзначыў, што «атрыманыя веды па гісторыі роднага краю становяцца пачаткам, з'яўляюцца трывалым і надзейным падмуркам любові да сваёй Бацькаўшчыны, нарожным каменем самой сістэмы выхавання". Таму і стратэгія сацыяльна-эканамічнага развіцця кожнага раёна ў Беларусі павінна будавацца таксама і на краязнаўстве. А гэта акурат тая сфера паслуг, якая сёння яшчэ не вельмі запатрабаваная. Зараз актыўна развіваецца сфера аграэкатурызму. Думаецца, што гаспадары аграэкасядзібаў значна выйгралі б, у тым ліку і матэрыяльна, калі б наладзілі на ўзаемавыгадных умовах партнёрства з мясцовымі краязнаўцамі.

Гадоў з пяць таму мяне паклікалі прыняць удзел у пасяджэнні „круглага” стала, у якім бралі ўдзел гаспадары аграэкасядзібаў Магілёўшчыны. Паслухаў іх, сказаў, што яны займаюцца звычайным гатэльным бізнесам. Параіў супрацоўнічаць з мясцовымі краязнаўцамі. Заўважыў, што некаторыя крыху пакрыўдзіліся. Праўда, нядаўна звярнуўся адзін гаспадар такой сядзібы з-пад Магілёва, папрасіў дапамогі па распрацоўцы маршруту па бялыніцкіх крыніцах. Потым патэлефанаваў, падзякаваў.

Над чым працуеце зараз і што ў планах?

– Зусім нядаўна завяршыў працу над кнігай „Імёны ў кантэксце эпохі”. Змест яе складаюць дакументальныя нарысы пра 60 самых выбітных ураджэнцаў Бялыніцкага раёна, якія сваёй апантанай працай зрабілі свае прозвішчы несмяротнымі. Спіс знакамітых землякоў, такім чынам, павялічыўся ўдвая. Цікава, што з асваеннем касмічнай прасторы звязаная праз бацьку, які нарадзіўся ў вёсцы Вылаў Бялыніцкага раёна, з Бялыніччынай не толькі першая ў свеце жанчынакасманаўт Валянціна Церашкова. Удалося высветліць, што да распрацоўкі касмічнай тэмы тэарэтычна і практычна добра прыклалі свае рукі і бялынічане Апанас Лянькоў, Артур Усянкоў, Аляксандр Кагуценка. А колькі прозвішчаў яшчэ невядома? Хацелася б нарэшце дапісаць кнігу і пра мой родны Болін з Краснапольшчыны. Вёска не існуе з 1991 года, яе з’ела радыяцыя. Людзі параз’ехаліся хто куды. Многія паўміралі. Студэнтам філфака БДУ сабраў дыялектны слоўнік жыхароў роднай вёскі. Запісаны цікавыя факты з жыцця аднавяскоўцаў, ёсць колькі дакументальных сведчанняў адносна ўладальнікаў маёнтка Болін паноў Ракуса-Сушчэўскіх... Трэба сесці за камп’ютар і напісаць. Аднак пакуль бракуе часу. Зараз мне цікава мець стасункі са старшынёй Бялыніцкага СВК „Калгас „Радзіма” Аляксандрам Лапацентавым. У калгасе Аляксандра Міхайлавіча, апроч арганізацыі сельгасвытворчасці, актыўна працуюць і над зберажэннем мясцовай гістарычнай памяці. Па ініцыятыве і пры непасрэднай падтрымцы гэтага кіраўніка ў гаспадарцы створаны музей гісторыі СВК „Калгас „Радзіма” на пяць залаў, дзейнічае вясковая карцінная галерэя. Да слова сказаць, у штат работнікаў калгаса ўведзены і спецыяліст па музейнай справе! Цяпер тут завяршаюцца работы па будаўніцтве карчмы з кузняй, хлебапякарняй. Такім чынам, у сучасным аграгарадку ствараецца пэўны асяродак, гісторыка-этнаграфічны комплекс, дзе будзе панаваць дух XIX стагоддзя. Я такіх людзей не толькі шчыра паважаю, але і па магчымасцях падтрымліваю іх дзейнасць.

Аўтарам якіх кніг вы з’яўляецеся?

– „Бялыніцкі раённы мастацкі музей імя В. К. Бялыніцкага-Бірулі” (у сааўтарстве), „На скрыжаванні болю і надзеі”, „Галоўчын”, „Уздоўж стромы. Таямніцы”, „Повязь пакаленняў” (два выданні), „Бялынічына: краязнаўчы энцыклапедычны даведнік”, „Дачка волі”, „Іржа” і іншых.

Сяргей Чыгрын

„Vegushka” gotuje

Rozmowa z Katarzyną Kuźmicz, niegdyś organizatorką Festiwalu Basowiszcza, działaczka BAS-u, obecnie mieszkającą pod Warszawą miłośniczką i propagatorką kuchni wegańskiej

Przyjechałaś na kilka dni do Gródka, na odpoczynek…

– Naładować baterie, poobcować z naturą i odetchnąć od wielkomiejskiego pędu. Wczoraj byłam w lesie, zrywałam pędy sosny na syrop. Pierwszy już nastawiłam, ale mam tak dużo zamówień na produkty naturalne, że dopóki można, to zbieram. Wykorzystuję to, co nam daje natura, co jest najlepsze, co mamy pod ręką, co się sprawdza. Ludzie żyjący w tak dużym mieście jak Warszawa nie mają dostępu do tego rodzaju produktów.

To gdzie, mieszkając w Warszawie, zbierasz na przykład pędy sosnowe?

– Mieszkam właściwie pod Warszawą. Nie jestem mieszczuchem. Fajnie jest mieć blisko miasto, bo miasto daje możliwości, ale potrzebuję kontaktu z naturą. Wkoło jest dużo lasów, parków krajobrazowych. Wystarczy pojechać dwadzieścia kilometrów dalej i jest się już w zupełnie innym świecie. I tam mam dostęp do tych produktów. Ale tu na Podlasiu wszystko wydaje się lepsze – czystsze powietrze, gleba.

Gródek, z którego pochodzisz, jest ci teraz daleki?

– Nie. Im częściej tu przyjeżdżam, tym bardziej odległość się skraca. Z wielką chęcią tu wracam, żeby odetchnąć, odpocząć od miasta. Bo jest ogromna różnica pomiędzy Gródkiem a Warszawą. Tam życie toczy się o wiele szybciej i intensywniej.

O, z tym się nie zgodzę. Nie zauważam, żeby czas na prowincji płynął wolniej. To trochę taki mit o wiejskiej sielance. Wszystko zależy od pracy.

– Mojej działalności też nie można wpisać w ten pęd, choć bywa, że brakuje mi czasu. Gotowanie odbywa się

w wolnym tempie. Wszystko jest robione od podstaw. Trzeba np. obrać i pokroić 20 kg warzyw. Na szczęście mam pracowników. Ale pracujemy w tempie *slow*, co teraz jest w modzie. Powiem szczerze, że to wychodzi w smaku, ludzie to doceniają. Nie przygotowuję niczego w masowych ilościach. Wszystko zawsze jest świeże. Wstaję o 3-4 rano, żeby przygotować to jedzenie. I to jest pewnego rodzaju poświęcenie, ale takie, które lubię. Bo widzę, że odbiór jest pozytywny. Nie pozostaje mi nic innego, jak tylko gotować.

Czy Gródek to teraz dla ciebie przestrzeń kojarząca się tylko z rodziną, czy też śledzisz wydarzenia, wiesz, co się tu dzieje?

– Oczywiście, że wiem. Działam teraz w Warszawie, bo mam tam pracę, ale marzy mi się z czasem powrót tutaj. To jest moje rodzinne miejsce i zawsze mnie będzie tutaj ciągnęło. Teraz, jak spędzam tu kilka dni, zachwycam się pięknem, ciszą, spokojem, wszystko wydaje się tu naturalne. Jak w Warszawie widzisz pędzących ulicą ludzi, to czujesz, że czas biegnie szybciej. To dwa różne światy. Kto wie, może kiedyś tutaj otworzę jakąś kuchnię. To chyba pragnienie każdego człowieka – wrócić do swoich korzeni. Prawosławie, białoruskość, słowiańskość są mi bardzo bliskie. Jak widzę wyszywane ręczniki, ubrania, to sama bym chciała usiąść i wyszywać.

Jak mieszkałaś jeszcze w Gródku, byłaś aktywną osobą, działaś w Bractwie Młodzieży Prawosławnej, w Białoruskim Zrzeszeniu Studentów.

– Ta kultura w dalszym ciągu jest mi bliska. Ale teraz działam na innym polu, odkryłam swoją największą pasję, bo gotować lubiłam od zawsze. Ale trochę czasu mi zajęło, żeby zrozumieć, że to jest to, co najbardziej kocham. Mam szczęście, że mogę pracować w ten sposób. A pole kulinarne jest takie ogromne, że wymaga dużego nakładu pracy i czasu.

Fot. ze zbiorów Katarzyny Kuźmicz

Kasia Kuźmicz – „Vegushka"

Powinnam to pytanie zadać na początku: Od kiedy jesteś „vegushką"?

– Hm… Zacznę od tego, że wszystko przyszło nieoczekiwanie i naturalnie, bez planowania. Po prostu zaczęłam gotować bez mięsa, bo pewnego dnia stwierdziłam, że nie mam na mięso ochoty. To było pięć lat temu, miałam wtedy 21 lat. Poczułam się lepiej, zaczęłam interesować się głębiej tematem. Na początku urządzałam mini uczty, na które zapraszałam znajomych, którzy zachwycali się jedzeniem i namawiali mnie zarazem, żebym coś robiła w tym kierunku. Co ja właściwie mogę? – pomyślałam. Pracowałam wtedy – studiując jednocześnie – w jednej z warszawskich restauracji. Nigdy mi nie przyszło do głowy, żeby zrobić coś własnego. Ale kiedy moja znajoma nazwała mnie „vegushką", tak mi się to spodobało (trochę kojarzy się z babuszką), że stwierdziłam, że może jednak zrobię coś z moim gotowaniem w tym kierunku. A że akurat zostałam zwolniona z pracy… I to już był sygnał, że trzeba działać. Zawsze mi się marzył własny biznes, żeby dać światu coś dobrego. To było jesienią 2014 r. – wtedy zaczęła się przygoda z „vegushką".

W tym czasie zaczęto organizować targi kulinarne w Warszawie, na których można było spróbować swoich sił. Okazało się, że ludzie są zainteresowani moimi pomysłami. I zaczęłam wymyślać swoje produkty z kuchni wegańskiej, czyli bez nabiału, bez mięsa, bez ryby, na warzywach, owocach, kaszach. I pokazywać, że można coś z tego zrobić dobrego, bo ludzie nie mają o tym pojęcia. Najlepiej się czuję na diecie wegańskiej. Natomiast jeśli ktoś je mięso, to niech je, ale może wzbogacić swoją dietę o inne produkty. Teraz zaczęłam bardzo wykorzystywać naturalne – syrop z mniszka, z sosny, konfiturę z kwiatu bzu.

Można powiedzieć, że sobie wy-

marzyłaś, wyśniłaś ten zawód, bo nie jest to związane z twoim wykształceniem?

– Nigdy nie myślałam, że będę zajmować się gastronomią. Studiowałam filologię polską i kulturoznawstwo. Zawsze myślałam, że pójdę w stronę kultury. Miałam już pewne doświadczenia na tym polu. W pewnym momencie zaczęłam iść w kierunku zdrowego żywienia i dużo się w moim życiu zmieniło. Jestem dobrym przykładem, że warto zadbać o to, co się je.

W którym punkcie swojej „vegushkowej" działalności teraz jesteś?

– Teraz jest jej kluczowy moment, bo postanowiłam otworzyć firmę z prawdziwego zdarzenia, która będzie zatrudniać ludzi. To już nie jest tylko gotowanie i pasja, ale tworzenie biznesu. Wynajęłam lokal w Warszawie, w którym zrobiłam profesjonalnie wyposażoną kuchnię. Nie jest to typowa restauracja, tylko pracownia kulinarna, w której się gotuje. Tworzę teraz ogródek. Dodatkowo będzie można sobie przysiąść i zjeść, bo okolica jest przepiękna. To Stara Miłosna, nieco na uboczu Warszawy, sto metrów od parku krajobrazowego. To chwila bardzo ważna i bardzo trudna zarazem. Robię wszystko sama, a to duże przedsięwzięcie – lokal, produkty, receptury, etykiety, marketing, sprzedaż, planowanie, zatrudnianie ludzi… Ale ja to lubię. Nie śpię po nocach. Dużo rzeczy jest nieprzewidywalnych. Na przykład okazuje się, że szpinak, który zamówiłam, jest zatęchły i nie mogę zrobić zaplanowanej potrawy. Dużo się dzieje! Ale fajne jest to, że z każdym dniem robię kolejny krok do przodu.

Widać, że jest to twoja ogromna pasja. Wiem, że prowadzisz też warsztaty, dzielisz się z ludźmi swoimi doświadczeniami…

– Tak. Chociaż na razie jeszcze nie w swojej pracowni. Warsztaty też pojawiły się naturalnie, bo osoby, które mnie znają, zaczęły dopytywać się o taką formę. Z powodów organizacyjnych na razie je zawiesiłam, ale myślę, że od lipca wrócę do nich. Zauważyłam głód wiedzy na temat zdrowego żywienia. Żeby zdrowo gotować, nie trzeba mieć specjalnych zdolności kulinarnych, wystarczy kilka wskazówek. Uczę głównie kreatywnego, intuicyjnego gotowania. Uświadamiam, że nie potrzebne są do tego jakieś specjalne drogie produkty. W dzisiejszych czasach jest dużo alergików, mam pośród nich dużo klientów, którzy nie mogą jeść nabiału, pszenicy, marchewek, ziemniaków, papryki…

Zauważasz coraz większe zainteresowanie zdrowym żywieniem?

– Zdecydowanie. Z jednej strony to wynik mody, ale też zdrowej zmiany. Bo wiemy już, jak z masowych hodowli jest pozyskiwane mięso czy nabiał i że jest to niezgodne z naturą, jest nieustannie ulepszane, żeby było bardziej wydajne. Trudno doszukiwać się w tym wartości odżywczych Jeśli natomiast ktoś ma własną krowę, którą się zajmuje, to wszystko jest ok. Jest zachowany naturalny porządek. Coraz więcej ludzi ma tę świadomość. Nie planowałam kiedyś, że nie będę jadła mięsa. Po prostu pewnego dnia postanowiłam spróbować czegoś innego. Przestałam mieć ochotę na mięso.

Miałaś już przetarty szlak w rodzinie. Twoi rodzice nie przeżywali tak jak moi, kiedy ponad dwadzieścia lat temu przestałam jeść mięso…

– Na przykład moja babcia przez cały czas myślała, że nie jem mięsa w Warszawie, bo nie mam pieniędzy. I za każdym razem, jak przyjeżdżałam, dawała mi pieniądze i mówiła, żebym sobie kiełbaskę kupiła. Nie mogłam jej wytłumaczyć. W Warszawie jest naprawdę duże zainteresowanie jedzeniem wegańskim, jest tu trzydzieści wegańskich restauracji, w Białymstoku pojawiła się jedna. Z czasem też bym chciała ze swoim jedzeniem trafić do Białegostoku, ale jeszcze trzeba trochę poczekać. W swojej kuchni roślinnej nie jem stale tych samych rzeczy. Bardzo mocno opieram się na sezonowości. Wczoraj byłam w lesie, narwałam liści szczawiu i zrobiłam pesto, dodałam koperku i wyszło przepyszne.

Na targach śniadaniowych, które odbywają się w każdy weekend, do mojego stoiska podchodzili też celebryci – Sonia Bohosiewicz, Andrzej Chyra, Piotr Adamczyk, Adam Gessler. Moją kuchnię uwielbiają dziewczyny z Kapeli ze Wsi Warszawa.

Jaka jest twoja najbardziej przebojowa, czyli najbardziej lubiana przez klientów, potrawa?

– To *spring rollsy.* To jest przekąska wywodząca się z kuchni azjatyckiej – sajgonki, ale w wersji surowej. Nie smaży się tego, tylko zjada na surowo. Moja wersja zawiera świeże warzywa (liście szpinaku, marchewka, cukinia), zioła (koper, kolendra) i kiełki, to taka forma świeżej przekąski, w której dostarczamy wielu witamin. To wszystko macza się w sosie. Na ten produkt przychodzą też ludzie, którzy jedzą mięso i mówią, że jest super. Wstaję o 4.00, żeby je zawijać na świeżo w papier ryżowy.

A najdziwniejsza, najbardziej oryginalna?

– Najbardziej chyba zaskakują moje słodycze – torty, babeczki, tarty – na bazie kaszy jaglanej. A kasza jaglana jest produktem, którego nasze organizmy dziś potrzebują. Ludzie są w szoku, jak to jedzą. Czasem nie mówię im, z czego moje danie jest zrobione, bo jedzą oczami. Dlatego bardzo dużą uwagę przykładam do tego, jak danie wygląda. Na przykład jaglanka z kwiatami bzu ślicznie się prezentuje. Mam głowę pełną pomysłów, nie ma dnia, żebym nie wymyśliła czegoś nowego. Coś wymyślam i sprawdzam, opracowuję recepturę. Muszę się ograniczać, bo nie można zrobić wszystkiego.

Już o tym wspominałaś, że weganizm, wegetarianizm to nie tylko sprawa jedzenia, ale cała filozofia życiowa. Czy tak też jest w twoim przypadku?

– Też, ale nie do końca. Nie jestem radykalną weganką. Idę w stro-

Fot. ze zbiorów Katarzyny Kuźmicz

Wegańskie placuszki, jedna z wielu propozycji menu „Vegushki”

nę naturalności. Choć jestem weganką, nie jem produktów z soi, bo dla mnie ważne jest to, żeby nie jeść produktów modyfikowanych. Nie jem też produktów z pszenicy. Ale jeśli jestem w Gródku, albo na innej wsi i ktoś mnie częstuje serem kozim od kóz, które biegają po łące i są szczęśliwe, nie widzę nic w tym złego. Dla mnie jest to inspiracja, żeby żyć po swojemu. Ludzie często mówią, że jest we mnie otwartość. Dla mnie w zdrowym stylu życia zawarty jest weganizm. Wykorzystuję rośliny o dobrej energii, nieprzetworzone.

O czym marzysz teraz?

– O, jest o czym mówić! W zeszłym roku moim marzeniem było mieć pracownię, własny lokal, kuchnię. Wcześniej gotowałam w wynajmowanych lokalach. Nie minął rok i to miejsce już jest. Nie pozostaje nic innego, jak wcielać kolejne marzenia. Marzy mi się stworzenie firmy innej niż wszystkie, która będzie produkować zdrowe jedzenie i zdrowo karmić ludzi, ale nie chcę iść w masową produkcję, tylko manufakturową. Jestem idealistką, ale widzę, że to ma sens. Mam wrażenie, że robię coś dobrego dla świata i że moje jedzenie zmienia świat na lepsze. Ludzie mówią, że w tym jedzeniu jest coś, że chce się jeść. Marzy mi się, żeby przychodziło dużo zleceń. Ostatnio ktoś mnie zapytał o catering na wesele. Ale muszę jeszcze poczekać z takimi większymi zleceniami. Marzy mi się też wydanie książki.

Rozmawiała

Dorota Sulżyk

W Orli byli wspaniali ludzie

Wiesław Wróblewski, rocznik 1928, z Jedlicza na Podkarpaciu, syn kierownika orlańskiej szkoły powszechnej w latach 20. i 30. ubiegłego wieku, po niemal siedemdziesięciu latach nieobecności 16 lutego 2009 roku na krótko nawiedził Orlę i szkołę, a rok temu nawiązał kontakt ze mną. Dzięki lekturze Czasopisu z Internetu wspomina dawną Orlę i jej mieszkańców, losy swojej rodziny. Oto zapiski jego ciekawej, wzruszającej relacji.

Jestem już staruszkiem… Bardzo cenię Pańskie wywiady z mieszkańcami Orli (publikowane w Czasopisie w minionych latach, dostępne też w Internecie – M.M.). Niektóre nazwiska osób, które przekazały Panu swoje wspomnienia, są mi znane z dzieciństwa i dlatego, odczytując ich opowieści, bardzo się wzruszyłem. To, co Pan robi, jest cennym wkładem w historię Orli. Ta miejscowość jest tego warta.

O prawosławnych kolegach

Orla – to moje dzieciństwo, to świat dziecka, które było szczęśliwe. Dziecka, które w szczęśliwej rodzinie i wśród przyjaciół różnych narodowości, zamieszkujących Podlasie, cieszyło się życiem. Bardzo mile i z pewną dozą rozrzewnienia wspominam rodzinę księdza prawosławnego parafii orlańskiej Włodzimierza Wiszniewskiego, matuszkę Aleksandrę i ich synka Sławka, który był moim serdecznym kolegą. Z rodziną księdza przeżyliśmy wiele radosnych świąt – prawosławnych i katolickich. Prawosławny ksiądz Włodzimierz Wiszniewski i katolik, kierownik szkoły, Tadeusz Wróblewski, mie-

li podobne poglądy w sprawach dotyczących wzajemnych relacji szkoły i Cerkwi, w sprawach wychowania młodzieży. To pod ich wpływem między uczniami obu wyznań chrześcijańskich nie było żadnych nieporozumień na tle narodowościowym i religijnym (kierownik szkoły na inaugurację roku szkolnego 1934/35 zwracał się pismem do ks. W. Wiszniewskiego z prośbą o odprawienie nabożeństwa ekumenicznego – M.M.).

O Żydach

Po wojnie, po holocauście, mieszkańcy Orli dość mile wspominali swoich żydowskich sąsiadów, co wyraźnie uwidacznia się w Pańskich wywiadach, przeprowadzonych z mieszkańcami Orli. O swoich dawnych sąsiadach mówią zawsze dobrze. Nie zamierzam zaprzeczać ich wspomnieniom, każdy ma prawo do takich, czy innych wspomnień. Po lekturze Pana wywiadów zastanowiłem się, jakie są moje wspomnienia o orlańskich Żydach i ich białoruskich i polskich sąsiadach? Bardzo zróżnicowane.

Wśród moich żydowskich rówieśników nie miałem przyjaciół. Moi rodzice nie byli antysemitami. Ja też nie czułem nienawiści do tego narodu. Jako uczniowie siedzieliśmy w sąsiednich ławkach. Mieliśmy wspólne szkolne podwórka, na którym nie było wspólnych zabaw. Chodziliśmy i biegaliśmy po wspólnych ulicach, ale zawsze osobno. Nauczyciele starali się zintegrować klasową społeczność. W tym celu wyznaczali miejsca, gdzie mają siedzieć uczniowie tak, aby nie wyodrębniać grup narodowościowych i religijnych. Nie skutkowało. Uczniowie żydowscy zawsze wracali na poprzednie miejsca, tworząc w ten sposób swoiste getto ławkowe. Nie przeczę, były wyjątki, zwłaszcza wśród uczennic. Żydowskie dziewczyny były bardziej koleżeńskie, niż żydowscy chłopcy. Chętniej uczestniczyły we wspólnych zabawach i organizowanych w szkole imprezach. Między dziewczynami, niezależnie od narodowości, zawiązywały się przyjaźnie. Wśród chłopców raczej nie. A jak było wśród dorosłych? Różnie. Jeszcze w latach trzydziestych wraca-

1935 r. Orla. Dzieci: I rząd, od lewej: 1 NN, 2 Andrzej Laszewicz 3. Jankiel..
II rząd 1. Tatiana Ogijewicz, 2. Maria Martynowicz, 3. Walentyna Kaczan, 4. Anna Kubajewska, 5. Maria Fiedorowicz, 6 Sara Serlin, 7.Musia Szwarc, 8. Ludmiła Kaczyńska, 9.Walentyna Martynowicz, 10. Nina Nazarewicz, 11 Sara Olszańska.
III rząd, od lewej: 1. NN 2.NN 3. Jan Gonta, 4. Luba Bogacewicz, 5. Nina Gołownia, 6. Anna Garłowska 7. Mikołaj Rybaczuk, 8 Bazyli Orda.
IV rząd, od lewej: 1.NN, 2.NN. 3 NN 4..NN, 5. NN. 6. Eliasz Sokołowski 7. Eliasz Laszewicz, 8 Borys Bogacewicz, 9 Walenty Laszewicz, 10. Aleksander Kuźmin.
Dorośli: po lewej siedzi Kierownik szkoły w Orli Tadeusz Wróblewski, po prawej nauczyciel Tomasz Bielecki.

Fotografia ze zbiorów Cyfrowego Archiwum Tradycji Lokalnej Fundacji EDM w Orli

ły wspomnienia tych, którzy po powrocie z „bieżeństwa” nie mieli gdzie mieszkać, bo ich dom zajęła rodzina żydowska, albo gorzej, gdy ich wiejską chałupę rozebrali Żydzi i przenieśli do Orli – licząc, że jej prawowici właściciele nigdy nie powrócą. Na takich wspomnieniach nie buduje się przyjaźni. Te krzywdy, choć w jakiś sposób złagodzone, jednak nie do końca były zapomniane.

Gdy porównuję swoje wspomnienia z wypowiedziami Pańskich rozmówców i z wywiadami przeprowadzonymi przez Pawła Buszko, autora książki „Żyd Żydem. Wizerunek Żyda w kulturze ludowej podlaskich prawosławnych Białorusinów. Miasteczko Orla”, to rysuje mi się obraz, że współżycie społeczności orlańskiej nie było sielanką… Że na co dzień i po sąsiedzku było spokojnie i na pozór po przyjacielsku, ale gdzieś w głębi tkwiły wzajemne urazy.

Przyjaciele i wrogowie

Z wielką przyjemnością, wśród wypowiedzi Pana rozmówców znalazłem kilka słów wypowiedzianych przez Ludmiłę Jodłę z domu Kaczyńską (Czasopis, październik 2008 r., „I teatr był w Orli”). – *Kierownikiem szkoły był Tadeusz Wróblewski, bardzo porządny człowiek. Gdy aresztowano stryja mojej koleżanki Tatiany Ogijewicz, to Wróblewski poręczył za niego swoją pracą. A wtedy ryzykować utratą pracy, to było coś.* Tadeusza Wróblewskiego, męża Marii, dziś ktoś z Orli zapewne umieściłby pod kategorią „nie nasz”. Trudno. Ten nie nasz bronił Białorusina, któremu działa się krzywda. Do tej „nie naszej” Marii Wróblewskiej, wywożonej z dziećmi na Sybir, białoruskie kobiety przybiegały na stację do Bielska (10 km), żeby się pożegnać. Każda coś przyniosła – chleb, kawałek słoniny, trochę kaszy itp., choć same nie miały tego pod dostatkiem. Gdy o tym mówię, piszę, łzy cisną mi się do oczu. W Orli byli wspaniali (dużymi literami) LUDZIE.

Były i wyjątki, do takich, między innymi należał Konstanty Murawski, który dość szybko zdobył zaufanie władz sowieckich i jako funkcjonariusz NKWD czynnie uczestniczył przy aresztowaniu mego ojca Tadeusza Wróblewskiego i wywózce jego rodziny na Sybir.

Relacja siostry, Danuty Kowalskiej, rocznik 1926.

– Co jakiś czas wzywano ojca do NKWD i namawiano go do współpracy. Tato odmawiał… 20 czerwca 1941 roku, około 2-3 nad ranem, zastukano do drzwi naszego mieszkania. Weszło kilku mężczyzn w mundurach NKWD. Jednym z nich był były uczeń moich rodziców o nazwisku Murawski. Godzinę wcześniej mama z koleżanką wyjechały furmanką do Bielska, miały jechać do Białegostoku. Murawski pojechał motocyklem po mamę. Przeprowadzono rewizję i mimo że nic nie znaleziono, aresztowano ojca. Nam kazano pakować się. Ja byłam chora. Rodzice byli szanowani, więc mieszkańcy bardzo nam współczuli. Przychodzili się pożegnać, każdy przyniósł coś na drogę…

Był jeszcze Żyd, który na jakimś spotkaniu towarzyszom komisarzom z rejonowego miasta Bielska w perfidny, zakłamany, sposób, opowiadał, jakim to wspaniałym człowiekiem jest pan Wróblewski. Że był legionistą, że walczył z bolszewikami w 1920 roku, że za ofiarną służbę dla Polski został odznaczony Krzyżem Niepodległościowym. Może tych, co nienawidzili rodziny Wróblewskich, było więcej, ale ci dwaj się ujawnili.

Na zsyłce

20 czerwca 1941 roku rozpoczęła się nasza rodzinna gehenna. Areszt ojca co prawda nie trwał długo, bo gdy wybuchła wojna Sowietów z Niemcami, a enkawudziści w popłochu uciekali na wschód (razem z nimi miejscowi enkawudziści), ludność Białegostoku rozbiła więzienie. Tadeusz Wróblewski i były wójt Bogdan Wańkowicz wrócili do Orli.

Maria Wróblewska z dziećmi Danutą i Wiesławem oraz babcią przez lata zesłania (od 1941 do 1946 r.) przebywała w Ałtajskim Kraju (południowo zachodnia część Syberii), początkowo w Katunskim Sowchozie, a po zawarciu układu Sikorski-Majski i tak zwanej amnestii, w Bijsku. Tak zwanej, gdyż amnestia wiąże się zazwyczaj z darowaniem przestępstw, a jakie przestępstwo popełnili Polacy wywiezieni na Syberię. 17 maja 1946 roku Wróblewscy dotarli do rodzinnego Jedlicza i spotkali się z ojcem.

Na meży

24 lipca, na granicy dwóch gmin – Orla i Czyże – pomiędzy Krywiatyczami a Morzem, ma się odbyć festyn ludowy „Na meży”.

Choć od bieżeństwa minęło sto lat, to urazy z dawnych lat pozostały niezagojone.

Mówi dyrektor Gminnego Ośrodka Kultury w Orli Anna Nesteruk:

– Organizujemy festyn dla ludzi. Czas zacząć dobrze żyć. To wszystko wynika z bieżeństwa, bo wieś Morze nie wyjechała, a Krywiatycze musiały (opuszczone Krywiatycze rozrabowano – M.M.). I jak *Krywiatluki* wrócili – opowiadał o tym kiedyś kowal Teodor Sulima i inni – nie mieli nic. A gdy szli do Morza na żebry, to jeden widział tam swój kredens, inny drzwi… I nie mówili: oddaj! I stąd wzięły się te urazy. Potem czasy się zmieniły, zaczęto organizować zabawy. Do dziś przetrwały opowieści, że jak zabawa była w Morzu, to z nożem i dobrze się nie kończyła. Teraz trzeba to zmienić i dlatego organizujemy festyn „Na meży” (na granicy), bo współpraca kulturalna gmin Orla i Czyże układa się dobrze. Jak wyjdzie? To pierwsza taka impreza. Myślę, że będzie udana i że będziemy ją kontynuować.

Michał Mincewicz

Tadeusz Wróblewski podczas niemieckiej okupacji prawdopodobnie pracował w Orli w urzędzie niemieckim, odpowiedniku gminy, znał język niemiecki. Wiadomo, że wznowił działalność polskiej szkoły w Orli na rok szkolny 1944/45 (figuruje w dokumentach szkolnych), a od 1945 roku (z obawy o aresztowanie) przebywał już w Podniebylu na Podkarpaciu. Pełnił obowiązki kierownika miejscowej szkoły podstawowej do końca swych dni. Zmarł 30 kwietnia 1954 roku. Swoje wojenne dzieje na Podlasiu przekazywał rodzinie stopniowo pod koniec życia.

Zapisał
Michał Mincewicz

70 lat LO w Michałowie

Pierwsza matura na ziemi michałowskiej

Zapewne opadły już maturalne emocje, wyrównał się poziom adrenaliny i tegoroczni maturzyści, a także ich rodzice, nauczyciele i wychowawcy czekają na ogłoszenie wyników egzaminów, które nastąpi 5 lipca 2016 roku. Tego dnia Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łomży przekaże do szkół świadectwa dojrzałości wraz z wynikami egzaminów maturalnych. Zanim to nastąpi, przypomnijmy jak niegdyś zdawano maturę w Liceum Ogólnokształcącego w Michałowie. 65 lat temu, w maju 1951 roku odbył się na ziemi michałowskiej pierwszy państwowy egzamin dojrzałości, który ze względu na wysoką rangę i unikalny charakter nazywano również „dużą maturą". A ponieważ michałowskie LO było jedynym w największym wówczas powiecie białostockim, była to także pierwsza po wojnie matura w tym powiecie.

Procedury i wymagania egzaminacyjne

Matura była uwieńczeniem czteroletniego cyklu nauczania w szkole ogólnokształcącej stopnia licealnego oraz potwierdzeniem dojrzałości intelektualnej. W świetle ówczesnego zarządzenia Ministra Oświaty *Egzamin dojrzałości powinien wykazać, czy uczeń: osiągnął taki poziom wykształcenia i dojrzałości umysłowej, jaki odpowiada wymaganiom programowym szkoły ogólnokształcące stopnia licealnego i jest przygotowany do podjęcia studiów w szkołach wyższych oraz jest dojrzały politycznie i społecznie do spełniania zadań obywatela w Polsce Ludowej.*

Egzamin składał się z dwóch części – egzaminu pisemnego i ustnego. Część pisemna obejmowała tylko dwa przedmioty – język polski i matematykę. Natomiast w zakres części ustnej wchodziło pięć przedmiotów – język polski, nauka o Polsce i świecie współczesnym wraz z nauką o społeczeństwie, historia Polski i historia powszechna (nowożytna), matematyka i fizyka.

Do przeprowadzenia egzaminu w michałowskim Liceum kierownik Wydziału Oświaty Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku powołał Państwową Komisję Egzaminacyjną w składzie:

- Antoni Stasiewicz – przewodniczący i egzaminator z nauki o Polsce i świecie współczesnym,
- Witold Nosowski – egzaminator z języka polskiego,
- Arseniusz Ziniewicz – egzaminator z matematyki,
- Eulalia Bałazy – egzaminator z historii,
- Wojciech Ostrowski – egzaminator z fizyki.

Wszyscy członkowie komisji byli nauczycielami tej szkoły. Jedyną osobliwością był udział w komisji tzw. delegata społecznego, którego powołał kierownik Wydziału Oświaty WRN na wniosek Powiatowej Rady Narodowe] w Białymstoku.

Tematy na egzamin pisemny ustalało Ministerstwo Oświaty i były one jednolite na obszarze całego kraju. Natomiast pytania na egzamin ustny (z reguły po trzy w zestawie) opracowywali nauczyciele – egzaminatorzy przedmiotów maturalnych, a zatwierdzał przewodniczący komisji.

Pierwsza matura w michałowskim liceum

Pierwsza sesja maturalna rozpoczęła się w poniedziałek 21 maja 1951 roku egzaminem pisemnym z języka polskiego w budynku przy ul. Szkolnej. Tego dnia od samego rana w szkole panowała podniosła atmosfera. Dziewczyny w białych bluzkach i długich spódnicach, chłopcy w ciemnych (w większości granatowych) garniturach, jasnych koszulach i oczywiście „pod krawatem". Wśród zdających stres, kulminacja emocji… i ostatnia giełda oczekiwanych tematów.

Na kwadrans przed rozpoczęciem egzaminu do sali wkroczyła komisja egzaminacyjna – Antoni Stasiewicz, Witold Nosowski i Arseniusz Ziniewicz, później weszli maturzyści i zajęli wcześniej wyznaczone im miejsca w drewnianych ławkach. na których znajdowały się kałamarze z atramen-

tem (dla piszących stalówką) i butelki z oranżadą. O godzinie 8.00 zapanowała kosmiczna cisza, rozległ się trzask łamanego laku z odciskiem pieczęci Ministerstwa Oświaty, po czym przewodniczący komisji otworzył szarą kopertę i odczytał tematy na egzamin pisemny z języka polskiego w 1951 roku:

1. *Dr Judym i Paweł Własow jako wyraziciele poglądów społecznych Żeromskiego i Gorkiego,*

2. *Walka o postęp w twórczości i działalności pisarzy polskich epoki Oświecenia,*

3 *Rozwiń myśl zawartą w słowach prezydenta Bieruta: Plan 6-letni wzmacnia siły Polski i wzmacnia jej niezależność, a wraz z tym wzmacnia wkład Polski do ogólnoludzkiego dzieła pokoju.*

Na twarzach zdających pojawiło się lekkie odprężenie, zwłaszcza u tych, którzy na giełdzie stawiali na Oświecenie. Ale jak się później okazało, najwięcej zdających wybrało temat trzeci i „rozwijało myśli" prezydenta PL. Na napisanie wypracowania zdający mieli pięć godzin (300 minut).

Następnego dnia, 22 maja 1951 roku, odbył się egzamin pisemny z matematyki. Ta sama sala, podobna procedura, tylko papier w kratkę i inne miejsca zdających – „słabeusze" zajęli miejsca bliżej „talentów matematycznych". W ministerialnej kopercie było trzy zadania z matematyki, obejmujące algebrę, arytmetyką oraz geometrię z trygonometrią. Na ich rozwiązanie zdający mieli cztery godziny (240 minut).

Prace egzaminacyjne z języka polskiego sprawdzał Witold Nosowski, z matematyki Arseniusz Ziniewicz. Obaj egzaminatorzy musieli opracować krótkie recenzje poszczególnych prac, a ocenę dokonywali jednym ze stopni: bardzo dobry. dobry, dostateczny, niedostateczny. Jednak ocenę końcową ustalał przewodniczący komisji, któremu przysługiwało prawo do zmiany oceny egzaminatora. Jak się później okazało, wszyscy abiturienci zdali egzaminy pisemne i zostali dopuszczeni do egzaminów ustnych.

Egzaminy ustne odbywały się jednego dnia z pięciu przedmiotów przed wszystkimi członkami komisji. Procedura tych egzaminów przebiegała w kilku etapach, a mianowicie:

– wylosowanie zestawu (pytań lub zadań), zawierającego po trzy zagadnienia na pojedynczych kartkach, nieróżniących się stopniem trudności, obejmujących materiał programowego z danego przedmiotu,

– przygotowanie się do egzaminu – 15 minut,

– odpowiedzi na wylosowane pytania lub rozwiązywa-

Pierwsi maturzyści LO w Michałowie ze swoimi nauczycielami – Józefem Borowskim, Wojciechem Ostrowskim i Barbarą Stasiewicz(w środku). Uczniowie od prawej – Maria Połocka, Aleksander Markiewicz, Julian Monach, Raisa Kuniec, Barbara Kulesza, Zenaida Kuniec, Halina Ciwoniuk, Jerzy Ziniewicz, Wiera Tomaszuk, Mikołaj Hajduk, Lidia Nazarko, Władysław Rybiński i Konstanty Wawrzyniak

nie zadań. Czas trwania egzaminu ustnego z jednego przedmiotu nie przekraczał 20 minut.

Ocenę odpowiedzi ustnych z każdego przedmiotu ustalała cała komisja po wysłuchaniu opinii egzaminatora. Aby zdać egzamin, uczeń musiał wykazać się znajomością, co najmniej 50 proc. treści programowych z czteroletniego cyklu nauczania (obecnie tylko 30 proc. z trzech lat). Zatem był to bardzo trudny egzamin, do którego dochodzili tylko najlepsi i najwytrwalsi uczniowie.

Duża ranga matury – mało absolwentów

Z pierwszego rocznika maturalnego państwowy egzamin dojrzałości zdało 14 abiturientów. Uroczystość wręczenia pierwszych matur odbyła się 30 maja 1951 roku. Pierwsze świadectwa dojrzałości Szkoły Ogólnokształcącej stopnia Licealnego w Michałowie otrzymali Halina Ciwoniuk, Mikołaj Hajduk, Barbara Kulesza, Raisa Kuniec, Zenaida Kuniec, Anatoli Markiewicz, Aleksander Markiewicz, Julian Monach, Lidia Nazarko, Maria Połocka, Władysław Rybiński, Wiera Tomaszuk, Konstanty Wawrzyniak i Jerzy Ziniewicz.

Absolwenci 1951 roku w większości byli przerośnięci (mieli od 18 do 22 lat) i przez cały cykl kształcenia (cztery lata) byli najstarsi w szkole. Niechętnie poddawali się rygorom dyscypliny szkolnej, ale towarzyszył im niespotykany w latach późniejszych zapał do nauki i etos pracy. W większości pochodzili z rodzin chłopskich i robotniczych i stanowili potencjalną inteligencję pierwszego pokolenia. Tylko nieliczni wywodzili się ze środowisk inteligenckich. Mieszkali w Michałowie i okolicznych wsiach, Hieronimowie, Kazimierowie, Kobylance, Lasance, Lewszach, Mościskach, Nowej Woli, Pieńkach, Oziabłach, Topolanach i innych. Do szkoły chodzili pieszo lub dojeżdżali rowerami.

Niestety w roku szkolnym 1951/52 nie było matury, bowiem promocję do klasy XI otrzymało zaledwie siedmiu uczniów i nie było podstaw do utworzenia klasy maturalnej. Nasi maturzyści zostali przeniesieni do LO w Olecku, przy którym był internat i tam też zdawali maturę. Z drugiego rocznika maturalnego (1953) egzamin dojrzałości zdało 21 osób. Natomiast z mojej klasy – rocznik maturalny 1954 – na czterdziestu uczniów przyjętych do klasy ósmej świadectwa dojrzałości otrzymało 17 osób, w tym aż trzynastu chłopców i tylko cztery dziewczyny.

Wprawdzie przytoczone liczby nie napawały optymizmem, ale rzeczywista sprawność kształcenia (edukacyjna wartość dodana) *de facto* nie była aż tak zła, ponieważ część uczniów (zwłaszcza dziewcząt) po ukończeniu klasy IX (tzw. małej matury), przechodziła do Liceum Peda-

ŚWIADECTWO DOJRZAŁOŚCI
SZKOŁY OGÓLNOKSZTAŁCĄCEJ
STOPNIA LICEALNEGO

Hajduk Mikołaj

urodzony dnia 29 maja 1933 r.
Kobylance
białostocki

ukończeniu nauki w szkole ogólnokształcącej stopnia podstawowego i licealnego zdał egzamin dojrzałości przed Państwową Komisją Egzaminacyjną, powołaną przez Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej (Wydział Oświaty) w Białymstoku
pismem z dnia 23 kwietnia 1951 Nr VI-87/102/51

Świadectwo niniejsze uprawnia do studiów w szkołach wyższych w myśl art. 79 i 80 dekretu z dnia 28 października 1947 r. o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego (Dz. U. R. P. Nr 66, poz. 415).

Szkoła Ogólnokształcąca st. podstawowego i licealnego
w Michałowie

Michałowo dnia 30 maja 1951 r.

Nr 2.

Członkowie Państwowej Komisji Egzaminacyjnej
Wojewódzka Rada Narodowa w Białymstoku
Przewodniczący Państwowej Komisji Egzaminacyjnej

Hajduk Mikołaj

otrzymał następujące oceny roczne w klasie XI szkoły ogólnokształcącej st. licealnego i na egzaminie:

język polski	bardzo dobry
język rosyjski	bardzo dobry
język łaciński	dostateczny
historia	bardzo dobry
nauka o Polsce i świecie współczesnym	bardzo dobry
nauka o społeczeństwie	bardzo dobry
biologia	bardzo dobry
geografia	dobry
geologia	dobry
astronomia	dobry
matematyka	bardzo dobry
logika	dobry
fizyka	dobry
chemia	bardzo dobry
propedeutyka filozofii	
rysunek	bardzo dobry
wychowanie fizyczne	dobry
przysposobienie sportowe	bardzo dobry
przysposobienie wojskowe S. P.	dobry
religia	

Przewodniczący Państwowej Komisji Egzaminacyjnej

Skala ocen: bardzo dobry, dobry, dostateczny

Oryginał z Longmanem

Świadectwo dojrzałości Nr 2 – Mikołaja Hajduka, najlepszego absolwenta pierwszego rocznika maturalnego 1951 roku

gogicznego w Białymstoku, gdzie uzyskiwała dyplomy nauczyciela szkoły podstawowej. Natomiast chłopcy byli werbowani do szkół oficerskich i nie tylko.

Ale prawdą jest, że niektórzy uczniowie mieli trudności z opanowaniem materiału nauczania i nie otrzymawszy promocji do klasy wyższej rezygnowali z nauki. Najwięcej osób odpadało już po klasie ósmej. Aby uniknąć kompromitacji w lokalnym środowisku część z nich, zwłaszcza dziewczęta, rezygnowała z nauki jeszcze przed zakończeniem roku szkolnego. Spośród wielu przyczyn niepowodzeń edukacyjnych można wymienić m.in. trudne warunki materialne, braki wynoszone z małych szkół wiejskich i utrudniony dostęp do szkoły, zwłaszcza zimą.

W wielu domach nie było światła elektrycznego, co utrudniało odrabianie lekcji, zwłaszcza w okresie jesienno-zimowym. Brakowało podręczników, lektur i przyborów szkolnych. Nie mniej istotną barierą były przeładowane programy nauczania, obejmujące aż 19 przedmiotów, w tym język łaciński, astronomię, geologię, logikę, propedeutykę filozofię i przysposobienie wojskowe. Zdarzało się również, że niepowodzenie w nauce było skutkiem zbyt dużego powodzenia w miłości…

Godzi się podkreślić, że ranga ówczesnej matury była bardzo wysoka. Zapewniała ona pracę w administracji publicznej, urzędach i biurach zakładów pracy oraz w przedszkolach i szkołach podstawowych, przy czym w tych ostatnich trzeba było uzupełnić wykształcenie pedagogiczne. Jednocześnie była ona przepustką na wyższe uczelnie, ale po uprzednim zdaniu egzaminu wstępnego. Jedynie wyróżnieni dyplomem „Przodownik nauki i pracy społecznej" mieli prawo wstępu na dowolnie wybraną uczelnię bez egzaminu wstępnego. Takie dyplomy po raz pierwszy otrzymali w czerwcu 1950 roku Mikołaj Hajduk i Jerzy Ziniewicz. A ponieważ tylko nieliczni legitymowali się maturą, jej prestiż społeczny był nie mniejszy od dzisiejszego dyplomu ukończenia studiów wyższych.

Bazyli Niedźwiecki

Tam, gdzie wciąż trwa Wielkie Księstwo

Mateusz Styrczula

Od samego początku coś budziło moje zdziwienie i kazało wybić myśl o sobie na plan pierwszy. Niby to wciąż to same Podlasie, a jednak w powietrzu unosiła się już inna pieśń. Inne słowa, zaś melodia mniej więcej ta sama. A może jednak na odwrót? Właśnie słowa znane na pamięć, a muzyka zapętlona i ze znanej sobie równostajnej przeszła we wznosząco-opadającą nutę sokólskich wzgórz? Trudno było mi stwierdzić od razu. *Busły jak usiudy* **– myślę. Siedzą i niańczą małe łebki swoich młodych, doglądając okolicy z gniazd. Ale już prócz tego wszystko trąciło obrazami bardziej znanymi ze szkolnych lektur niźli zjeżdżonymi, a właściwie schodzonymi dróżkami prawosławnych wsi nadnarwiańskich czy nadbużańskich. Brakuję tylko Pana Tadeusza i jego bryczki dwukonnej. Spojrzeń pełnych ni to rozrzewnienia znaczonego tęsknotą, ni to pierwszego zachwytu. Planów amerykańskich z ekranizacji Andrzeja Wajdy oraz maszerujących wojsk napoleońskich. Polska li to współczesna czy czekająca wyzwolenia Rzeczypospolita?**

1. Suchowola

Sokólszczyzna przywitała mnie cudowną czerwcową pogodą i od razu zasypała gradem pytań i niejednoznaczności. Dokładniej biorąc przywitała mnie jej zachodnia brama – Suchowola. Nie sposób nie odnieść wrażenia, że wszystko w tym miejscu aspiruje do świętości. Czy to poprzez białą bryłę kościoła w sercu miasteczka, czy poprzez wielką konstrukcję, będącą nie tak dawno częścią ołtarza, gdzie mszę sprawował papież Jan Paweł II, czy w końcu przez wzgląd na syna tej ziemi i pamiątki jemu poświecone – księdza Jerzego Popiełuszkę. Fakt pochodzenia STĄD podkreśla zresztą napis na okazałym pomniku, stanowiącym wraz z kamieniem znaczącym środek Europy punkt centralny miejscowości. I o ile z tego „środka kontynentu" nic w gruncie rzeczy nie wynika i stanowi wyłącznie atrakcję turystyczną, to już postać księdza wykracza poza zwyczajne ramy oddania czci katolickiemu męczennikowi. Jest manifestem społeczności. Jest dowodem na wierność. Wierność Panu Jezusowi, wierność Maryi i w równym stopniu wierność Polsce. Jest ofiarą złożoną, by taki a nie inny charakter tych stron potwierdzić.

Gdy przed 130 laty nawiedzał te strony etnograf Michał Fedorowski (patrz „Czasopis” 5/2016), pisał o miejscowym języku, ludziach i wierzeniach. Świat ten odchodził w niebyt już wtedy, gwara białoruska tych stron polonizowała się, a dawne miejscowe pieśni zastępowały słowa polskich pieśni religijnych, aczkolwiek jeszcze długo utrzymywał się pewien stan przejściowy. Mazurzy, których przodkowie przyszli tu z zachodu i północy, mieszkali i mieszkają ledwie kilka, kilkanaście kilometrów na zachód od Suchowoli. Zgodnie ze świadectwami Fedorowskiego, od wieków jedni i drudzy pamiętali o pewnych różnicach w leksyce czy zaśpiewie sąsiadów. Co bystrzejsi zwracali uwagę na obco brzmiące nazwiska. Zamierzchłą melodię z czasów przednarodowych. Nawet świadomość suchowolan wpierw konstruowała ich religia, a dopiero potem jakakolwiek przynależność etniczna. Znając takie a nie inne realia i oddając cześć bestialsko zabitemu księdzu, należy rozumieć konsekwencje jego męczeństwa również w szerszej perspektywie. Jego posługa, rozgłos jaki uzyskał za życia, a potem wydarzenia 1984 roku ugruntowały to, co jeszcze dawniej można było postawić pod znakiem zapytania – etniczny charakter tych ziem. Ofiara księdza, złożona Kościołowi i Polsce, niejako zakończyła proces budowania tożsamości narodowej i zawiesiła w próżni wszystkie późniejsze pytania, jakie ewentualnie można było postawić. Dziś ktokolwiek, kto próbowałby podważać polskość tych stron, język młodości księdza i jego rodziny nazywał wschodniosłowiańskim, albo zwracał uwagę na fakt, iż nazwisko księdza to nic innego jak białoruskie *Папялушка* (pol. Kopciuszek), uznany będzie bezsprzecznie za piątą kolumnę, bluźniercę, wroga Polski i Kościoła, a nade wszystko za kogoś, kto obraził samą jego pamięć. Nawet nie dlatego, że nie miałby argumentów świadczących o skomplikowanych wyborach przynależności narodowych dzieci Sokólszczyczyzny, co targało tymi stronami przed wojną, ale dlatego, że właśnie ofiara, jaką ksiądz Jerzy złożył w posłudze największemu zrywowi narodowemu polskiego narodu po II wojnie światowej, takich pytań już stawiać po prostu nie pozwala. Nawet nie wśród krakusów czy warszawiaków, skłonnych do akademickich dyskusji czy dzielenia włosa na czworo, ale przede wszystkim wśród samych suchowolan.

Wiedząc powyższe, nie zamierzałem jednak poprzestać na odwiedzinach samego miasteczka, a odwiedzić również wieś rodzinną księdza – leżące cztery kilometry na wschód Okopy.

Droga do wsi, znaczona przez przydroże krzyże i kapliczki, kazała mi przywołać obraz młodego, wątłego chłopca o mądrych oczach, jaki przemierzał tę drogę tysiące razy w życiu. Nie sposób nie zatrzymać się przy wrosłym w potężne drzewo krzyżu, jaki mógł stanowić tak przystanek na krótką modlitwę, jak i osłonić przed deszczem czy słońcem na otwartej przestrzeni. Drzewo stoi dziś przy ładnej asfaltówce, a obok informacji, przywołanej powyżej na doczepionej tabliczce, dumnie powiewają też polskie i watykańskie flagi. Wszystko się zmienia – pomyślałem. Dawniej zamiast tego asfaltu była zapewne szutrówka, a w samej Suchowoli cisza i spokój. Przeszło trzydzieści lat po śmierci księdza ryk załadowanych po ostatni cm^3 tirów na litewskich, polskich czy białoruskich rejestracjach, a pędzących tuż obok parafialnego kościoła księdza Jerzego, nie pozwalałby na beztroską zadumę. To jednak Suchowola. Droga do Okopów jest cicha i prócz sporadycznie przemykającego samochodu osobowego ciszy czerwcowego dnia nie mąci żaden huk czy jazgot. Jedynymi moimi towarzyszami były świergolące ptaki, a w zaczynającym się nieopodal lesie już nawet i one zamilkły.

Wiele pięknych wsi mieści mój ulubiony obszar między Narwią a Bugiem, od którego parę lat temu zacząłem poznawanie Podlasia, ale morenowe wzgórza i pagórki, które z lubością obserwowałem już jadąc autobusem z Białegostoku do Augustowa, i które towarzyszyły mi cały czas w dniach następnych, nadają każdej najmniejszej kolonii nimb wręcz bajkowej krainy. Podobnie z Okopami, których nazwa w oczywisty sposób nawiązuje do nierówności terenu. Przy wejściu do wsi kolejny krzyż. Żelazny. Dumny. Z fruwającymi na wietrze wstążeczkami. Co obejście to kapliczka. Co obejście to piwniczka. Drewniana – na podobieństwo małej chatki, albo obrośnięta trawą jak islandzkie domy. Ludzi mało, ale nie wiedziałem jeszcze czy to wskutek żaru, środka tygodnia, czy tych samych przyczyn, co w białoruskich wsiach pod Hajnówką. Starsza pani, z którą początkowo pragnąłem porozmawiać, poszła w kierunku małego potoczku na posesji za chatą, a ja – niezrażony zamkniętą bramą – zagadnąłem starsze małżeństwo siedzące przed chatą obok:

– Dzień dobry. Można z wami pahawaryci?

– A pan kto? Repatriant?

– Nie. Ja pryjechał zapytacca czy tut jest ludzi, katory haworać pa prostu.

– Nie. Ja nie wiem o co chodzi. A pan skąd jest?

– (po namyśle*) Z Białegostoku.*

– Panie. I pan chcesz powiedzieć, że tak mówią w Białymstoku? Ja byłem kiedyś w Białymstoku i wiem, jak tam się rozmawia. Nie tak na pewno. Tu niczego takiego nie ma. No może bardziej tam bliżej granicy. Tu to różnie mówią, ale nie tak. Pod Sztabin niech pan pojedzie. Tam jak czasem jakieś słowo powiedzą, to ni cholery nie można zrozumieć. Podaj mi cośtam. A ja mówię: czego ty chcesz? Co ci podać? A oni: no to, tutaj. A ja w śmiech. Tak czasem zagadają...

Skierowałem wzrok na siedzącą na zydelku żonę owego pana. Odzywała się rzadziej, miała na głowie chustkę, twarz opaloną i ni to pełen zakłopotania, ni to rozbawienia uśmiech.

– Czyli tu nie mówią państwo po prostu?

– No może by i mówili, ale nie ma z kim… Jak z dziećmi tylko po polsku, to z kim można.

– *My tu normalnie rozmawiamy* – wtrącił się niezbyt zadowolony mąż.

– *A dzieci wyjechały?*

– *Tu pusta wioska, panie. Tu to ani roboty. Za granicę powyjeżdżali, albo do miasta. I tyle tego.*

Na koniec postanowiłem przeczytać napotkanemu małżeństwu spisany przez Michała Fedorowskiego pod koniec XIX wieku fragment dawnej *hutorki* ze wsi Dryga, leżącej około dziesięciu kilometrów na południe od Okopów.

– *Kiedy chadziu Buoh pa świeci i z swaimi apostołami, widzić aż na boku z darohi dym kuryć, tak pytajecsie apostoła (niby to nie wiedau): Co tam kuryć? Jeny każuć: heto czort żenie.* Może tak mówiono?

– (śmiech) *Ja tu nic nie rozumiem, panie…*

O ile z pustoszeniem wsi spotykałem się już dziesiątki razy w niemal wszystkich przewędrowanych kątkach południowo-wschodniej części województwa, to jednak odrzucenie pamięci o gwarze mnie zaskoczyło. Ciekawy byłem następnych spotkań i rozmów, bo też jasne stawało się dla mnie, że powtórki z okolic Bielska czy Hajnówki raczej tu nie zastanę.

Pośrodku Okopów stoi murowanka. Przed nią kaplica, ukryta w gęstych gałęziach. Można wejść, usiąść na ławce i pomodlić się. Absolutna cisza. Rozglądam się po małym pomieszczeniu – tu plastikowy Chrystus w czerwonej szacie, tam krzyż drewniany, obok mały obrazek z Jezusem, przypominający wyblakłymi pastelami ołtarzyki spotkane tak w prawosławnych, jak i katolickich chatach. Co najmniej kilkudziesięcioletni. Stoi w towarzystwie nowoczesnej, taśmowej reprodukcji. Zdecydowanie bardziej podoba mi się ten stary. Po prawej sztuczne kwiaty, po lewej duży portret księdza Jerzego i małe zdjęcie zmarłej wiele lat później matki Marianny. Wciśnięte w lewy dolny róg. Tak, by nie przysłonić syna, ani nawet kawałka stuły. Tak, by zająć jak najmniej miejsca. Na usta ciśnie się uwaga o powtórzeniu męki Pańskiej i o Mariannie Popiełuszko jako Maryi. Gdzieś w cieniu syna-męczennika. Wycofanej, niewidocznej.

Rychło wróciłem do Suchowoli. Nie dziwię się, że kościół w miasteczku mógł zachwycać przybywających do niego okolicznych chłopów. Przy całej swojej potędze robi wrażenie przytulnego. Eklektyzm dodaje mu uniwersalności. Figury apostołów są kolorowe, ale nie kiczowate. Buszujące w okolicznych drzewach jaskółki, jakie słychać w pustym kościele mimo grubych murów, cieszą. Mnóstwo światła, jakie dają okna po bokach, potęgują wrażenie obcowania z czymś wielkim a jednocześnie oswojonym, czystym, jasnym. Również i tu ołtarz boczny poświęcony jest księdzu Jerzemu. Klękam i czytam modlitwę dziękczynną za wstawiennictwem błogosławionego: „Boże, Źródło wszelkiego dobra, dziękuję Ci, że w swojej miłości obdarzyłeś błogosławionego ks. Jerzego Popiełuszkę godnością kapłaństwa. Posłałeś Go, aby gorliwie głosił Twoje słowo, szafował świętymi sakramentami, mężnie działał w Twoje Imię i zawsze był blisko każdego człowieka, wzywając do przebaczenia, jedności i pokoju. Ty obdarzyłeś Go łaską męczeństwa, przez co upodobnił się do Chrystusa na drodze krzyżowej…".

2. Dąbrowa

Kto pamięta czasy, gdy pociąg dojeżdżał do największych niemal zadupi, na peronie w tychże zadupiach czekała pokaźna liczba pasażerów, a kasa miast być zamkniętą na trzy spusty, pracowała? Ja trochę, ale jak przez mgłę. Przypuszczam, że nie jest to jednak skala znana choćby z lat siedemdziesiątych, kiedy opłacało się jeździć nawet do Szuszalewa. A do *Dubrowy* jechałem właśnie pociągiem. Podróżni różnego typu, ale spora część to z pewnością turyści. Uśmiechnięci, rozgadani, z wielkimi plecakami i przygodą wypisaną na twarzach. Panie w średnim wieku z koszykami na kolanach podzielały ich entuzjazm jedynie częściowo. Trasa znana zbyt dobrze, a sprawy zbyt przyziemne. Trudno o byle jaką ekscytację. A że podróżny może ekscytować się tym, czym właściwie nie powinien, to wiem po sobie. Np. opuszczonym dworcem. Dworzec zaś dąbrowiański jest w stanie agonii. Pusto, głucho, batona nijakiego nie kupisz, a i o bilecie zapomnij. Tylko u konduktora. Brakuje jedynie uschniętych krzaków, przelatujących w polu widzenia jak na tanich filmach o Dzikim Zachodzie.

Sama zaś Dąbrowa, przy swym nad wyraz malowniczym położeniu, cierpi na podobną wielu miasteczkom Białostocczyzny przypadłość – klockowate bloki upchnięte w najładniejszych jej miejscach. Z tym już nic nie zrobisz. Ludzie mieszkać gdzieś muszą, zaś o konsekwencjach dla krajobrazu niepodobna myśleć przed zaspokojeniem tych najważniejszych z potrzeb w piramidzie Masłowa. Wszak nie dla fotografów, przyjezdnych, ani amatorów estetycznej harmonii budowano je w PRL. Stojąc na wzgórzu przy starym cmentarzu katolickim nie sposób się jednak nie zachwycić perspektywą. Jest tu inaczej niż za Narwią – znów powraca mi ta myśl. Jeśli zwrócimy się w kierunku wschodnim, niemal zobaczymy dawną drogę na Grodno. Furmanki, zaprzęgi, świerzop, dzięcielina, gryka. Po jednorodnej Suchowoli pojawiła się też i pierwsza cerkiew. Stojąca na uboczu, robi wrażenie dość zahukanej. I faktycznie trudno by było inaczej, gdy nad miasteczkiem góruje olbrzymi, a przez swe ulokowanie na wzgórzu robiący jeszcze większe wrażenie, kościół katolicki. Niedaleko zajazdu na kolejnym pagórku widzę wymazany żółtym sprayem napis ONR. Ciekawe czy to przyjezdni czy – co pewniejsze – do szukających wyrazistej tożsamości młodych, dąbrowiańskich katolików dotarła już idea narodowa. Tak głośna i tak widoczna w niedalekiej Sokółce, że o Białymstoku nie wspomnę. Żeby czasem ktoś nie pomyślał, że my inni, żeby czasem nie wyszło, że kacapy, o nie! Właśnie my się od tych kacapów musimy jasno i radykalnie odciąć. Z tego prostego napisu i tych trzech liter bije neofickość. Bije jakiś skrywany kompleks i pragnienie zakrzyczenia niezbyt

jasnej tożsamości ojców i dziadów. A zakrzyczeć można głośnym krzykiem: jam Polak – katolik. Co mi zrobicie? Białoruś to tam, proszę bardzo, ale tu jest Polska. Tylko Polska. Skierowałem się zatem „na Białoruś".

Dobrze mieć towarzysza drogi, a ja miałem takiego począwszy od wsi Ostrowie. Wesoły szczeniaczek o żółtawej sierści to szedł ze mną spokojnie, to wskakiwał w zarośla, to przysypiał pod dębem. Najwięcej radości miał jednak z przegonieniem blisko dwudziestu bocianów, które niby plastikowe posągi wyczekiwały Bóg wie jakiej kulinarnej okazji tuż za wsią. Przemieszany charakter tej i innych osad na *Dubrouszczynie* widać na każdym kroku. *Sohrani nas Gospodi/Wybaw nas Panie* proszą dwujęzyczne tablice przy żelaznych krzyżach. Domy prawosławnych, domy katolików, domy mieszane.

– *Przepraszam. Czy u waszoji wioscy ludzi razmaulajuć pa prostu?*

– *Oj, ja to słabowato. Rozmawiają, rozmawiają, ale ja przyjezdna. Z Augustowa. Tutaj to wie pan większość wsi to prawosławna. Katolików to na palcach obu rąk nie wiem czy zliczysz. Jak na całym Podlasiu. Wie pan, przemieszane.*

– *No ja wiem, ale tutaj nie tak jak pod Hajnówką, prawda?*

– (śmiech i machniecie ręką) *Oj, tam to już w ogóle.*

Miałem wrażenie, że dla moje rozmówczyni było to już wskazanie na świat tak odległy, jak sama Białoruś. Za moment natknąłem się na dwie panie, szukające cienia przed palącym słońcem u drzwi chaty.

– *Haworać tut ludzi pa prostu?*

– *Nu tak, tak. Ale ja to nie za bardzo. Ale pewno, że haworać.*

– *A pani stul? Prawosławna?*

– *Nie. Katoliczka. Mieszkam w Dąbrowie. Tu do cioci przyjechałam. Niech idzie tam dalej popytać* (wskazanie na południe).

– *Może Hania? Musi u chaci sidzieci* – odezwała się starsza z pań.

– *O! Pani rozmawia.*

– *A nie. Ja to słabo. Ja nie wiem.*

– *A pani prawosławna?*

– *Nu ja tak.*

Moja droga biegła od tej pory już wyłącznie przez szutrówki, wijące się w kierunku wschodnio-południowym. We wsi Harasimowicze rozmowy wyglądały podobnie. Katolicy owszem – przyznawali, że mówi się tu po prostu, ale sami wyraźnie wzbraniali się przed tym, argumentując że mówią słabo, albo jak jeden pan, że „ja katolik". Również w Harasimowiczach zauważyłem coś, co każe przypuszczać, iż mimo danych ze spisów powszechnych, jakie nie pozostawiają pola do zbytniego optymizmu, kultura białoruska musi cieszyć się tu zainteresowaniem. Na tablicy z ogłoszeniami widniał plakat zapraszający na „IV Dąbrowskie spotkania z kulturą białoruską", w tym na występ zespołu Ad Rem z Dąbrowy i Grand z Grzebieni. Może więc to znaczenie terenu sprayem przez ONR nie jest takie od rzeczy?

Najpiękniejszym zakątkiem okolicy zdała mi się być jednak wieś tak urokliwa, że dobre pół godziny spędziłem na samym robieniu zdjęć i łapczywej obserwacji. Siedziba parafii prawosławnej okraszona dumnym błękitem kopuł cerkiewnych – Jaczno. Cmentarz leżący dawnym zwyczajem możliwie blisko Boga, a zatem na wzniesieniu obfitował w napisy cyryliczne, ale nie brakowało też mogił, gdzie łacinką pisano już w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych. Jakże różni się to jednak od Bielska czy Hajnówki, gdzie łacinka jest gościem coraz częstszym, ale jednak te trzydzieści lat temu wręcz niespotykanym. Proces adaptacji i polonizacji zaczął się tu więc dużo wcześniej, ale czy dziwić się temu, gdy od reszty żywiołu prawosławnego dzieli północną Sokólszczyznę zwarty pas wsi katolickich? Murowaną cerkiew w Jacznie postawiono już po upadku PRL na miejsce drewnianej, jaka spłonęła w 1985 r., trawiąc wraz z sobą Jaczniańską Ikonę Matki Bożej z XVII wieku. I choć żal, zwłaszcza po ikonie, przeogromny, to współczesna prezentuje się na tyle pięknie, że śmiało może konkurować z cerkwiami w Czyżach czy Narwi.

– *Dzień dobry. Haworać tut ludzi pa prostu?*

– *Dzień dobry. Haworać, haworać...*

Coś mówiło mi, że napotkana koło cerkwi staruszka będzie lepszym rozmówcą niż dotychczasowi.

– *A wy chto taki?*

– *Ano jakraz szukaju razmoucau. Interesujusia prostaj mowaj.*

– *Aha, aha. Nu tut naszych ludziej to jest, ale nie tolko czym była. Tuta naszych prawaslaunych to mieszne uże.*

– *A kolko adnych i druhich?*

– *Nu pa pałowi dzieścika. Ale pryjeżdżajuć da nas pamalicca. Z Siderki tam ło…*

– *Ale baczu szto jest życie u wioscy. Nie takaja pustota jak pad Bileskam, abo Hajnowkoju. O tut taki choroszy maszyny ralniczy pracujuć…*

– *A heto tu ło szto tyje maszyny majuć heto Polakie. Jeny uże tut pracujuć u poli tolko.*

– *Pryjezny, tak?*

– *Nie. Zsiul. Kataliki.*

Uśmiechnąłem się po tej rozmowie, bo też jasne jest, że to już ostatnie przykłady świadomości przednowoczesnej w tych stronach. Ostatni ludzie, jacy prawosławie stawiali w opozycji do polskości. Zapewne moja rozmówczyni nie korzysta z internetu, nie słyszała nigdy o grupie „Prawosławni" na znanym portalu społecznościowym, toteż nie miała możliwości dowiedzieć się, że podług co głośniejszych Polaków-prawosławnych z tych stron to po prostu pozostałości po pierwszym chrzcie w obrządku wschodnim, jaki Polska przyjęła jeszcze przed Mieszkiem. Nie widziała też i pewnie już nie zobaczy alergicznej reakcji, jaką we wzmiankowanym gronie wywołuje każdorazowe wspo-

mnienie, że prawosławie na dzisiejszych krańcach Rzeczpospolitej to po prostu konsekwencja ruskich/rusińskich fal osadniczych, jakie te kilkaset lat temu przyniosły ze sobą i język, i pieśni, i wiarę. W tym przodków mojej rozmówczyni, jej krewnych, dzieci i członków grupy „Prawosławni". Nie widziała, bo też w mikroojczyźnie mało kto takich informacji potrzebuje. Mikroojczyzny po cichu odchodzą wraz z najstarszymi tych mikroojczyzn *życielami*. I ani nikt specjalnie ciekawy ich granic i specyfiki, ani też płakać w zglobalizowanym świecie po nich nie zamierza. Dzielny piesek, który dotarł tu wraz ze mną, rozumiał to nie gorzej niż dawni mieszkańcy okolicy. Mając za transport swoje krótkie nóżki, nie mógł liczyć na bardzo dalekie eskapady. Ta fizyczna przeszkoda, polegająca na trudzie pokonywania wielkich odległości, naprawdę wiązuje. Tu był jego dom i tu też go pozostawiłem.

3. Sokółka

Był czas, że Sokółkę kojarzono przede wszystkim z zacofaniem. Pijanymi rolnikami w kufajkach i śpiewnym akcentem. Być może i dziś wizja ta znajduje miejsce w umyśle przeciętnego Polaka, odgrzewana dodatkowo, jak każdy regionalny stereotyp, przez kabarety, media, a przede wszystkim ludzi, którzy nie mieli okazji być w Sokółce. Przy wszystkich swoich małomiasteczkowych ułomnościach trudno jednak nie przyznać, że Sokółka dziś to miasto czyste, zadbane, a nade wszystko przyjazne w odbiorze. Tablica na placu Kościuszki informuje o naprawdę ważnych zabytkach, reklamy w przestrzeni miejskiej nie przesłaniają ładnych fragmentów miasta, zaś dla zgłodniałych swe podwoje otwiera serwująca wyborne jedzenie „Karczma pod Sokołem".

Cerkiew i kościół znajdują się w pewnym oddaleniu od siebie i nie sposób nie odnieść wrażenia, że są metaforą całej okolicy. To dwa płuca, pozwalają oddychać tak miastu, jak i całej Sokólszczyźnie. Jedno nie może funkcjonować bez drugiego. Drogi na północ, na południe, na zachód i na wschód. *Axis mundi*. Może nawet bardziej niż w Suchowoli.

Plac Kościuszki to punkt zborny, jaki poprzedniego dnia wyznaczyłem sobie z fotografem Jerzym Rajeckim. W sumie trudno o spotkanie właściwszego człowieka we właściwszym miejscu. Tu – na rozstajach dróg – spotykam oto osobę, skupiającą w sobie jak w soczewce historię tej ziemi. W tym przypadku multi-kulti to nie wizja przyszłości, a najzwyczajniej w świecie krew w żyłach.

– Długo myślałem o swojej tożsamości, ojczyźnie i powiem ci, po zastanowieniu, że dziś ojczyzną, jaką noszę w sercu, jest Wielkie Księstwo Litewskie. Wielikie Kniażewstwo Litowskie – o! To jest to, co łączy nas wszystkich tutaj. Zobacz, w mojej rodzinie są Białorusini, Polacy, Niemcy, Żydzi, nawet Tatarzy. Jestem po prostu stąd.

– A masz jakieś swoje ulubione miejsce na Podlasiu? Jedno jedyne? Jakiś region, wieś?

– Chyba tak. Region między Bielskiem a Hajnówką. Znam tam każdy kamień. Zaweży dla mene chustku na hołowie, kob niczoho ne baczyw i tebe powedu de choczesz. Każdy krest, dorohu. Ale i tu wsio znaju. Zjezdił tyje okolice wże kilkanacet let.

– Ty dobre howorysz po swojomu!

– Wże stolko let żywu w Biłostoku i ne miew z kim prosto howoryti po swojemu. Ale wsio pomniu, bo ż i rodom z Hajnowki.

Jechaliśmy, gwarząc tak, w kierunku wiosek na południe od Sokółki i szybko przeszliśmy już zupełnie na *hajnowśku howorku*. Celem były zaś luźne rozmowy o mniej lub bardziej etnograficznym zacięciu, a przede wszystkim spotkanie z ludźmi. Jak zawsze zresztą. Jerzy Rajecki zjadł zęby i na robieniu ciekawych zdjęć odchodzącego Podlasia, i na samych rozmowach. Prowadząc funpage „Podlaskie klimaty", zgromadził tam już tysiące zdjęć starych obejść, twarzy mieszkańców, przyrody, sprzętów – słowem wszystkiego, co składa się na podlaską codzienność. Tę, której zaraz już może nie być.

– Do kożnoho czołoweka treba odpowiednio pudyjti. Ne tak szto cyk fotku i jazda. Treba zahoworyti, spytati szto u joho, koli na zhadżajetsia na zdjęcia to ne robiti. Tut ważna rozmowa i sam czołowek. Czołowek zwyczajny. Ne sławny, ne celebryta. Ja stolko wże nahoworywsie, że znaju szto kożny maje cikawy rozkazy.

– Ale toje wsio odchodit.

– Pewno, że tak. Ja i tomu roblu siety znymki. Bo znaju szto za deset' liet tamtoj chaty może ne bude, toj krest rozwalitsia, a toj czołowek umre. A tak to bude dla potomnych.

Zatrzymaliśmy się we wsi Pawełki, przed domem pana Jana Ancypo – propagatora sokólskich tradycji. Tych kulinarnych przede wszystkim, ale nie wyłącznie. Jak się okazało, trafiliśmy na doskonałego znawcę lokalnych nazw, *haworki* i jej osobliwości.

– Zobaczysz Mateusz, jak tu Janek fajno zrobiw takuju izbu regionalnu – uprzedził Jerzy.

I rzeczywiście. Nie zdążyliśmy jeszcze dobrze wejść na posesję a gospodarz już przywitał nas jeszcze ciepłą kiszką ziemniaczaną. W chacie, do której weszliśmy, było wszystko, co można było odnaleźć na dawnej wsi sokólskiej. Stare narzędzia, koszule, suknie, a nawet rzeczy już zupełnie zaskakujące.

– Nu jak chłopcy dumajecie, szto heto? – pan Jan postawił przed nami ni to kaganek, ni to czarkę. Otworek na górze wskazywałby na to, że służy do picia, ale gdzie zatyczka?

– Ni chaliery nie znajemo.

– Heto na muchy. Tut wliewałoso małako, mucha jak uże raz wlecić to nie maje jak ucieczy i utopicca.

– No proszę! Tut naprawdu usio wy nazbirali. Baczu jakraz soroczki wisiać.

– Tak. Heto dla kobiety takaja. Biełaja.

– A dla mużyka? Takaja z uzoram czerwonym na hrudzi?

– Nie. Takich to tut nie była. Wyszywanok takich tut nie nasili.

Prócz tych nazbieranych w izbie wspaniałości mogłem też zobaczyć, czym jest dbałość o kulinarną spuściznę. Obok izby, w specjalnym pomieszczeniu, w absolutnej ciemności, wisiały solone udźce wieprzowe. Suszący się kumpiak mamił silnym zapachem. Na co komu *prosciutto*? – pomyślałem.

– Usio robicca tak jak kiedyści.

Zainteresowany tym słowem – swoistą polsko-białoruską hybrydą – zapytałem:

– A haworać ludzi u wioscy pa prostu?

– Mało. Usio razumiejuć, ale kab hawaryli, to nie bardzo. Ja tut hawaru tak naprawdu adzin i haczu kab hetaho ni zabyć.

– A miesna nazwa wioski jakaja budzie? Pawałki?

– Pawiałkie. Bolsz tak. Tut jaszcze problem u hetym, chto skul pachodzić. Adzin moża być rodam z inszaj wioski, ale tut żywie i jak jaho spytacca jak heta wioska nazywajecca, to jon odkaża jak pomnić z dziecińsтва.

– No tak.

– Ale tut usie nazwy szcze pomniać: Wajnachie, Ihryły, Padkamianka, Jelenia Hara…

Po wizycie u pana Jana pojechaliśmy do Wierzchlesia, a że wioska niemała, to i ludzi całkiem sporo. Jerzy bywał tu już wiele razy, a z niektórymi mieszkańcami jest nawet po imieniu. Zjeżdżając z całkiem sporej górki zatrzymaliśmy się przed pracującą w ogrodzie panią.

– Dzień dobry. Jak trymajecce tut haworka? Haworać ludzi pa prostu?

– Nu peuna szto tak. Usieńkije. Biez roznicy czy katalik, czy prawaslauny.

– A tut budzie „kiedyści” czy „kaliści”?

– A i tak i tak jest. Pa raznomu. My tut usie sibie razumiejem, ale tam pajadźcia tam ło. Tam to czudakie takije. Zapalniaki.

– Jak?

– Nu zapalniaki. My tak jich nazywajemo. Bo za palami żywuć. Hetyje Knyszewiczy, Harkawiczy, Sukawiczy. Tam to ciekawo razmaulajuć!

– A tut heto Wiarchles, tak każuć?

– Wiarchles, Wiarchles (śmiech)

Tymczasem Jerzy był w swoim żywiole. Mimo tylu lat spędzonych w podlaskich zakamarkach, wciąż odkrywał coś ciekawego. Starą piwniczkę, okienko na poddaszu z ozdobami w kształcie słońca, ramę z roślinnym ornamentem, kapliczkę z Matką Boską, gdzie ktoś położył świeże kwiaty, czy łubin oświetlony wiosennym słońcem. Cyk, cyk – niósł się świst wyzwalacza.

– Dawaj pojedziem szcze do Tolika. Maju nadieju, szto je doma.

Przywitał nas starszy pan o pogodnej twarzy. Pan Anatol dzieli los wielu podobnych sobie na całym Podlasiu. Mieszka sam w kilkupokojowej chacie. Kawaler. Odkąd matka odeszła na wieczny spoczynek, szuka sobie zajęć, by zapełnić czas.

– Słuchaj Tolik. Ty chyba majesz sietu znimku, kotoru ja dla tebe zrobiw koliś, tak?

– A maju, maju. Tuta wisi ło.

Na pooranej bruzdami twarzy widać było iście dziecięcą radość. Portret pana Anatola wisiał na honorowym miejscu w towarzystwie innych obrazków. Nad nimi górowały zaś prawosławne ikony, tradycyjnie strzegące mieszkańców z rogów izby.

– Piękna taja ikona. Tolik, można zrobiti tut znimku?

– Peuno szto można.

– Dawaj, siadaj to szcze razem zrobim pered pieczkoju.

Siedząc tak, uwieczniając te krótkie chwile, rozmawiając o prostych sprawach i ciesząc się z prostych rzeczy nie mogłem nie odnieść wrażenia, że mimo samotności w świecie pana Tolika panował absolutny ład i porządek. Elementy układanki pasowały do siebie. Przyjrzałem się dokładnie mieszkaniu. Prócz chińskiego radyjka nie było chyba ani jednej rzeczy, która pochodziłaby z innego świata niż ten podlaski. Piec kaflowy, krzesła, stół z biało-niebieską ceratą. Wszystko jakby zatrzymane w czasie i związane z miejscem urodzenia. Tutejszość na Podlasiu nie jest zatem tylko konstruktem umysłu, pomocnym do wskazania swego miejsca na ziemi. To jest cała rzeczywistość, jaka tę myśl otacza. Każdy sprzęt codziennego użytku, ikony w pokojach, rośliny za oknem, każdy krok w kierunku kościoła lub cerkwi. Słowem wszystko. Jakże różni się to od nowobogackich willi dorobkiewiczów, albo hipsterskich domostw z wielkich miast. Ludzie ci, żyjąc w innym wymiarze poznania niż mieszkańcy Sokólszczyzny, zdają się mieszkać wszędzie i nigdzie, a łaknąc wszystkiego tracą punkt odniesienia. Posążek afrykańskiego czarownika na stole, sushi na obiad, a w okno zaglądają już nie malwy, a reklama McDonalda.

4. Zwierżany

Śródtytuł może mylić, toteż od razu śpieszę z wyjaśnieniem, że kolejny dzień zaczynałem jeszcze w Sokółce. A dokładniej spędziłem go na spotkaniu z kimś, czyjej obecności w sporym jak na Podlasie mieście raczej bym się nie spodziewał. Bądź, co bądź świat Białorusów, czy też ostatnich Tutejszych w tych stronach każe nam kierować wzrok, ucho, a nade wszystko kroki raczej na wieś. I to im mniejszą i im bardziej na uboczu, tym lepiej, bo tym pewniejsze, że coś się tam jeszcze zachowało. Podobnie jak to jednak bywa w świecie imigrantów w Europie Zachodniej, jacy w przeciwieństwie do asymilujących się ojców poszukują na nowo jasnej tożsamości, tak coraz częściej do swych korzeni dochodzi się w środowisku miejskim. W nawale informacji wyłapuje się mapy, świadectwa przodków, porównuje języki, po czym dochodzi do własnych wniosków. W tym sensie jest to droga odwrotna od wskazanej w poprzednim akapicie. Kluczem do samoidentyfi-

Krzyż w drodze do Okopów

kacji jednostki staje się nie zakorzenienie oparte o oderwanie od bodźców płynących ze świata, a właśnie wyłapanie z tego szumu tego, co może stać się nową platformą zbudowania własnego ja.

Edwarda Łukasza Holsztyńskiego znałem dotychczas jedynie z rzeczywistości wirtualnej, ale to, iż mówi i pisze po białorusku, a nawet więcej – *hanarycca tym, szto jon Biełarus* – to wszystko kazało mi zgłębić zagadnienie, jak mając lat 23 i żyjąc w mieście, które lubi przypominać o miejscowych Tatarach, ale już o Białorusach niespecjalnie, nie idzie z prądem, a prędzej pod prąd.

– Pomniu szto kaliś, jak był mały, to jak usie dzietki z Sakołki bolsz smijausia z haworki czym jaje paważau. Pryjeżdżali raznyje babuli na rynak i hawaryli pa prostu, a my heta krychu parodiowali. To był taksama czas Radia Chleu. Słuchałosia hetych pieśniau pra pjanych rolnikau, pra pryjeznych z wiosak, tak szto i nia było czaho paważać. Ale pryjszou taki czas, kali pajechau ja pierszy raz na BAS-y (Basowiszcza) i stau słuchać jak tam ze sceny haworać. Ja baczu, a to usio taja mowa jakuju ja dobra znaju i razumieju bolsz za hetych katory przyjechali dzieś z Polszczy. Tady stau ja dumać pra swaji kareni.

– A szto sionnia twoja ajczyna?

– Ja dumaju szto najlepsz skazaci, szto heta Litwa. Apositnim czasam ja paczau interesawacca Jaćwiahami. Pasłuchaj hetaho: Laban vakran! Majas emenis esti Edwardas. As asmu peisotunas ir as buvina en Sūdavai...

– Hata jaćwieski?

– Tak. Usio z hetaj ziamli. Heta taksama wielmi cikawa. A pry tym ja katalik. Z Ulaj Szubzdaj szto pracuje u Radiu Racyja my śmiajemsia, szto my aposznije Biełarusy-kataliki na Sakolszczynie.

Opowiadając tak Edward zaprowadził mnie na miejsce, o jakim słyszałem, ale nie miałem okazji nigdy widzieć – na sokólski kirkut. Jeszcze jedna nieco zapomniana melodia przeszłości, jaka w świecie mało wyrozumiałych deweloperów i włodarzy miejskich nieraz przypomina gorący kartofel. Nikt tu raczej modlić się nie będzie, a miejsce „niewykorzystane”. Na szczęście z sokólskim kirkutem nie jest jeszcze tak źle jak z wieloma innymi w Polsce. Po założeniu strony w internecie, która ma przypominać o roli tego miejsca w historii miasta i jego dawnych mieszkańcach, przyszła i chęć pomocy ze strony pani burmistrz. Edward jest pełen nadziei, że coś z tego będzie.

– Tut użo krychu wykarczawali i wielmi dobra, bo pierachodzić praz hety hustyja kusty nie lohka. Niekatoryje z hetych mahiłak byli prosta u ziemli, niekatoryja stajać ale treba ich poczyścić. Hałounaje szto jość użo uwaha uladau i moża by tut sztoś zrobim kab wiarnuć hetamu miescy jaki-niebudź paradak.

Cmentarz żydowski w Sokółce został założony już w XVII wieku, a fakt, iż ocalałych macew jest blisko dziewięćset czyni z niego miejsce wręcz krzyczące o zainteresowanie. Leży na urokliwej górce w północno-zachodniej części miasta i przylega do jego żywej tkanki jak zmurszała gałąź do zdrowej części drzewa. Trudno by było inaczej, skoro prócz ogólnego zapuszczenia jest tu i sporo śmieci. Wysokie miejscami do pasa trawy i pokrzywy nie zachęcają, lecz gdy weszliśmy głębiej, naszym oczom ukazały się pokrzywione, u góry półkoliste płyty kamienne. Po trzy, po pięć, po dziesięć w jednym miejscu. Czasem jest to wyłącznie nieczytelna płaszczyzna, ledwo wystająca z ziemi, przez co naprawdę łatwo pomylić ją ze zwykłym kamieniem, a miejscami mierzące po metr wysokości nagrobki, zapisane hebrajskim alfabetem.

– Starajusia pisać pra usio szto zabytaje. Nia tolki pra Habrejau, ale i pra synou Sakolszczyzny. Tych szto stwarali BNR, pra Kastusia Kalinouskaha, dziajaczau, paetau. Tut niedaleko, na Haradzieńszczynie majem i takije historji, szto u adnoji siamji żyła troch bratau i adzin stau Palakam, druhi Biełarusam, treci Lićwinam.

– Naprawdu?

– Tak. Jerzy Iwanowski – polski ministr pierad wajnoj, Waclau Iwanouski – taksama ministr u czas BNR i Tadas Ivanauskas – litouski biolah i wykladczyk.

Ot, trudno chyba o większy paradoks i absurd – pomyślałem. Co tak naprawdę dzieli Wileńszczyznę, Grodno i okolice od tutejszych podsokólskich wsi? Wszak wszystko to dawna Litwa. Pojemna, otwarta, akceptująca. Ze swoim specyficznym rysem, tak pięknie uchwyconym przez Mickiewicza i wielu innych, Wielkie Księstwo zdaje się być najlepszą odpowiedzią na nacjonalizm. Edward zaproponował, by wybrać się do jednego z takich *litouskich* zakątków w gminie Sidra, gdzie stoi chata należąca do jego rodziny.

Wyszliśmy więc wieczorem na jedną z dróg wyjazdowych z Sokółki, by w miarę możliwości złapać „stopa" przed zmrokiem. Po dosłownie piętnastu minutach drogi wysadzono nas tuż przed Jacowlanami, skąd szliśmy już pieszo. Zmienna aura i chmury o kolorze sino-granatowym nie zmąciły w najmniejszy sposób naszych humorów. Tocząc niekończące się rozmowy i racząc się oranżadą „Krynka" nawet deszcz, jaki po tygodniach suszy spadł na spragnioną sokólską ziemię, uznaliśmy za przyjemną odmianą wobec palącego słońca całego tygodnia. I naprawdę nie przesadzę ani na jotę, jeśli powiem, że zostawiliśmy daleko w tyle współczesną Polskę. Kierując się cały czas na wschód, przechodząc obok stacji kolejowej w Racewie, a potem zostawiając za sobą ostatni sklep, trafiliśmy w inny wymiar. W świat, gdzie nabrzmiałe wodą chmury niemal dotykały zielonych pagórków i przydrożnych krzyży. W

Tablice we wsi Ostrowie

Kapliczka w Wierzchlesiu

świat, gdzie samochód stał się nie lada atrakcją, a miast asfaltu słały się wysłużone kocie łby. Przeszliśmy obok kolejnego wzgórza, z którego jak na dłoni widać było całą okolicę. Zapach trawy po deszczu i lekkie mgły tworzyły wraz z opadającym słońcem wręcz malarską kompozycję. Kolejny krzyż. Tym razem przyciągnął uwagę trupią czaszką i skrzyżowanymi piszczelami. „Za dusze w czyśćcu cierpiące, które od nas ratunku żądają, proszę o trzy Zdrowaś Marya. 1861 r.”. Dotarliśmy do celu podróży. Do Zwierżan. Byłem absolutnie oczarowany nie tyle chatą, na jaką się nastawiałem, a prędzej dworkiem drewnianym o zielonych okiennicach, przytulnym ganku i zadbanym ogrodzie.

– *Ty kazau, szto heto chata i ja tak dumau. A tut baczu pańska siedziba!*

– *Zara koty pryleciać i budući prasić o jeżu* (śmiech).

I tak oto trafiłem do jakiejś niesamowitej enklawy Wiel-

Atrybuty Wielkiego Księstwa w domu w Zwierżanach

kiego Księstwa. Wiedząc, że ojciec Edwarda, pan Piotr Holsztyński, jest dowódcą Sokólskiego Pododdziału Kawalerii im. 10. Pułku Ułanów Litewskich, słusznie przewidywałem, że mogę spodziewać się akcentów romantycznych, ale wnętrze siedliska przerosło moje najśmielsze oczekiwania. Tu każdy metr sześcienny bił przywiązaniem do dawnej Rzeczypospolitej i szlacheckich wnętrz. Świeczniki i lampy naftowe. Mundury i hełmy. Drewniane stoły i szafy. Poszedłem do kilimu zawieszonego w dużym pokoju. Obok pałaszy zawieszona strzelba oraz szabla. Biorę ją do ręki, wyjmuję z pochwy i czytam wyryty napis: „Amor Patriae Nostra Lex”. Nad tym wszystkim portret Adama Mickiewicza i godło z czasów powstania styczniowego: orzeł, pogoń i archanioł Michał. Po krótkiej zabawie z kotami, jakie faktycznie nawiedziły nas w oczekiwaniu na poczęstunek, przyszedł też czas na sowitą nagrodę za nasze trudy – wieczerzę. Usiedliśmy przy marynowanych rydzach, pysznym bigosie i dębowym duchu puszczy, który nie palił, a smakował nad wyraz aromatycznie.

Oglądając film „U Pana Boga za piecem”, a potem „Ogniem i Mieczem”, a w przerwach wznosząc kolejne toasty za pomyślność, nie mogłem nie powracać myślą do faktu, iż tak jak w wiejskiej kapliczce w Okopach, chacie pana Tolika w Wierzchlesiu czy izbie pana Janka w Pawełkach, wszystko tu do siebie pasowało. Pasowało, choć tu krzyż katolicki zastąpił prawosławną ikonę, tam kilim zastąpił obrus, a gdzie indziej szabla dawne narzędzie rolnicze. Mimo wszystko czułem, że cała ta wycieczka ukazała moim oczom rzeczywistość może i już mocno odmienną od tej dawnej, ale z zachowanym zdrowym korzeniem. Tutejszym. Miejscowym. Udowodniła, że Wielkie Księstwo żyje, bo też żyją jego rozsiani tu i ówdzie synowie. Mickiewicz by się cieszył.

– To szto? Za Litwu?

Podniosłem swój kieliszek.

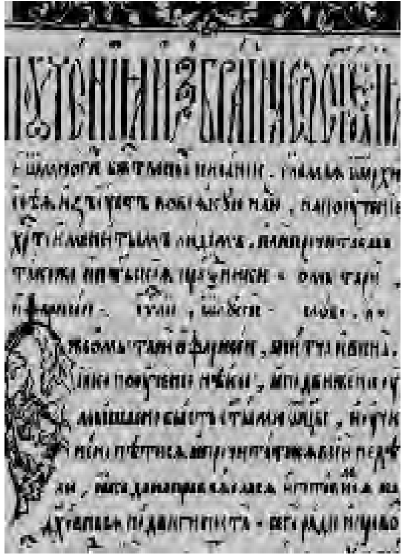
– Za Litwu!

Mateusz Styrczula

Fot. Autor

Jacowlany

Календарыюм

Ліпень-жнівень – гадоў таму

900 – у 1116 г. наступіла нашэсьце на землі Дрыгавічоў і Крывічоў дружын кіеўскага князя Уладзіміра Манамаха. Захопнікі здабылі ды разбурылі між іншым Друцак, дзе ўсё насельніцтва захапілі ў няволю і загналі на засяленьне паўднёвай Кіеўшчыны.

810 – у 1206 г. пачаўся захоп інфлянцкімі (лівонскімі) крыжакамі Кукенойскага княства (населенага Крывічамі і балцкімі плямёнамі), у якім панаваў полацкі князь Вячка (Вячаслаў), які загінуў у бітве з крыжакамі ў 1224 годзе.

765 – у 1251 г. на землі старабеларускай дзяржавы Вялікага Княства Літоўскага напалі дружыны Княства Галіцка-Валынскага (якое тады знаходзілася ў падданстве ў ханаў Залатой Арды). Барацьба працягвалася некалькі гадоў ды закончылася паражэньнем агрэсараў.

570 – у 1446 г. быў складзены Беларуска-літоўскі летапіс – першы агульны летапісны збор старабеларускай дзяржавы, які дайшоў да нашых дзён.

260 – 29.08.1756 г. у Жніне нар. Ян Сьнядэцкі, астраном, матэматык, філёзаф; у 1806 – 1825 гг. рэктар Віленскага ўнівэрсытэта. Памёр 21.09.1830 г. Пахаваны ў Яшунах на Літве.

220 – 6.07.1796 г. памёр Адам Нарушэвіч, паэт і гісторык, родам з Піншчыны (нар. 20.10.1733 г. у Пінску).

220 – 7.07.1796 г. (паводле *новага стылю*) у в. Малюшычы на Наваградчыне нар. Ян Чачот (пам. 23.08.1847 г.), польскі і беларускі паэт, фальклярыст. Пісаў між іншым вершы на беларускай мове, баляды на польскай мове. Ягоная творчасьць інспіраваная была беларускім фальклёрам. Таксама сабраў ды выдаў каля 1000 беларускіх песень.

220 – 10.08.1796 г. у Малой Капліцы на Гродзеншчыне нар. Ігнат Легатовіч, паэт. Закончыў дамініканскую школу ў Гродне, Віленскі ўнівэрсытэт; у 1817 – 1839 гг. выкладаў лацінскую мову і літаратуру ў Мінскай гімназіі, у 1839 – 1846 гг. быў наглядчыкам павятовых вучылішчаў у Лепелі, Полацку і Вілкаміры. Страціўшы зрок, у 1846 г. пасяліўся ў Мінску, дзе памёр 10.10.1867 г.

205 – 27.08.1811 г. у Лугінавічах на Віцебшчыне нар. Тадэвуш Лада-Заблоцкі, паэт. У 1837 г. сасланы на Каўказ; памёр у Грузіі ў жніўні 1847 г.

165 – 6.07.1851 г. (*новага стылю*) у Менску нар. Янка Лучына (сапраўднае прозьвішча Ян (Іван) Неслухоўскі, пам. 28.07.1897 г. у Менску – пахаваны на Кальварыйскіх могілках), паэт. Пісаў на беларускай, польскай, рускай мовах.

155 – 8.07.1861 г. у Варшаве нар. княгіня Марыя Магдалена Завішанка Радзівіліха, беларуская мэцэнатка. У сваім маётку Кухцічы на Міншчыне заснoўвала беларускія школы, падтрымлівала беларускія выданьні і беларускіх студэнтаў. З 1918 г. у эміграцыі. Памерла 6.01.1945 г. у Швайцарыі.

140 – 15.07.1876 г. (*новага стылю*) у фальварку Пясчына на Лідчыне нар. Цётка (сапраўднае прозьвішча Алаіза Пашкевіч, пам. 17.02.1916 г.), паэтка, празаік, нацыянальна-асьветніцкая дзеячка. Склала „Лемантар", „Першае чытаньне для дзетак-Беларусаў", была рэдактарам першага дзіцячага часопісу на беларускай мове „Лучынка".

110 – 27.08.1906 г. у в. Лявонавічы каля Нясьвіжа нар. Сяргей Новік-Пяюн (Сяргей Новік, пам. у Менску 26.08.1994 г.), настаўнік, дзеяч нацыянальнага руху ў Заходняй Беларусі, паэт, празаік. За асьветніцкую дзейнасьць быў сасланы польскімі ўладамі ў Сьвеце, быў вязьнем турмы ў Баранавічах. Арыштаваны падчас нямецкай акупацыі, перажыў расстрэл 4.07.1944 г. (быў параненым, прыкінуты целамі расстраляных). Пасьля прыходу Чырвонай Арміі арыштаваны. Ваенным трыбуналам засуджаны на 10 гадоў пазбаўленьня волі. Пакараньне адбываў на Калыме. У 1959 г. вярнуўся ў Беларусь. Першы ягоны верш быў надрукаваны ў 1925 г. у „Студэнскай Думцы". Пісаў таксама музыку да сваіх вершаў. Некаторыя зь іх сталі вельмі вядомыя як напрыклад „За-

рачкі", „Над Шчарай". У 1993 г. быў надрукаваны ў Менску зборнік ягоных вершаў „Песні з-за кратаў".
95 – 8.08.1926 г. у мястэчку Гарадзея нар. а. Аляксандар Надсон (сапр. Бочка), беларускі рэлігійны ды нацыянальны дзеяч – апостальскі візытатар беларускіх каталікаў у дыяспары, дырэктар Беларускае Бібліятэкі і Музэю ім. Ф. Скарыны ў Лёндане. Памёр 15.04.2015 г. у Лондане.
90 – 9.08.1926 г. у Міры нар. Янка Запруднік, нацыянальны дзеяч, гісторык, журналіст. З 1944 г. у эміграцыі. У 1947 скончыў Гімназію імя Янкі Купалы ў Міхельсдорфе, а ў 1954 г. гістарычны факультэт Лювэнскага Унівэрсытэту. З 1957 г. жыве ў ЗША. Актыўна дзейнічае на нацыянальнай ніве. Быў між іншым рэдактарам „Беларуса". У 1996 г. у Менску была выдадзена ягоная абшырная гістарычная праца „Беларусь на гістарычных скрыжаваннях". Віншуем!
85 – 20.07.1931 г. у Лондане нар. Гай дэ Пікарда, ангельскі дасьледчык беларускай гісторыі і культуры, музыколяг, адзін з ініцыятараў стварэньня Беларускага музэя ў Лондане. Памёр 21.04.2007 г., пахаваны ў крыпце касьцёла сьв. Сымона і Галены ў Менску.
85 – 26.07.1931 г. у Віннай на Падляшшы памёр кс. Міхал Пятроўскі (нар. 3.10.1889 г. у Празароках Дзісенскага пав.), беларускі хадэцкі дзеяч, прыхільнік беларусізацыі каталіцкага касьцёла.
80 – 9.08.1936 г. у в. Лыскі каля Беластоку нар. Яўген Міклашэўскі, беларускі пісьменьнік. У 1946 г. ягоная сямі'я польскім падпольлем была вымушана пакінуць Польшчу. Друкуецца з 1959 г., надрукавана некалькі зборнікаў лірыкі. Аповесьці „Чатыры дарогі", „Мёртвая крыніца". Памёр у 2010 г. у Мінску.
60 – 13.08.1956 г. у Менску памёр Якуб Колас (Канстанцін Міцкевіч, нар. 3.11.1882 г. у Акінчыцах каля Стаўбцоў). Празаік ды паэт, пэдагог, навуковец, адзін з заснавальнікаў сучаснай беларускай літаратуры. Самыя вядомыя творы: паэмы „Новая зямля" (1923), „Сымон-музыка" (1925).
40 – 8.08.1976 г. памёр у Глен Спэй (ЗША) а. Мікалай Лапіцкі, сьвятар, грамадзкі дзеяч (нар. 13.12.1907 г. у в. Грэлікі каля Вілейкі). Спрычыніўся да паўстаньня грамадзка-рэлігійнага цэнтру ў Саўт-Рывэры, царквы Сьв. Еўфрасіньні Полацкай. Зьвязаны быў зь Беларускай Цэнтральнай Радай.
25 – 20.08.1991 г. памёр у ЗША на Флярыдзе (у Лонгвуд) др. Баляслаў Грабінскі, дзеяч нацыянальнага руху, нар. 3(15).08.1899 г. у вёсцы Урачыншчына (Wroczyńszczyzna) на Сакольшчыне. Паводле адукацыі быў лекарам-дантыстам, меў свой габінэт у Вільні. Дапамагаў грашова беларускім арганізацыям. Дзейнічаў у Беларускім Навуковым Таварыстве, таксама прымаў актыўны ўдзел у дзейнасьці Беларускага Музэю ім. Івана Луцкевіча. Працаваў ва Віленскім унівэрсытэце. Падчас другой сусьветнай вайны быў старшынёй Беларускага Нацыянальнага Камітэту ў Вільні. З 1944 г. у эміграцыі, дзе таксама прымаў удзел у нацыянальнай дзейнасьці, між іншым быў сябрам Рады БНР.
25 – 25.08.1991 г. надзвычайная сэсія Вярхоўнага Савету БССР надае канстытуцыйны статус Дэклярацыі аб дзяржаўным сувэрэнітэце Беларусі. Спыняе дзейнасьць камуністычнай партыі.
25 – 25.08.1991 г. памёр у Чыкага Вацлаў Пануцэвіч (Папуцэвіч), настаўнік, грамадзкі дзеяч (нар. 2.01.1910 г. у Малой Альшанцы Гродзенскага пав.).

Апрацавалі **Лена Глагоўская** і **Вячаслаў Харужы**

Згадка

Заходнебеларускі паэт Жальба

Сумны сабе псеўданім выбраў у 1920-я гады юнак з вёскі Гірычы, што на Дзятлаўшчыне, Аляксандр Бяленка – Жальба. Гэтае слова адзначае смутак, тугу, бедаванне, а таксама скаргу і наракане. Тугі і бедаў у жыцці вясковага юнака было шмат, але ён не маўчаў, не насіў у сабе затоеную жальбу і крыўду, а ўсё жыццё змагаўся за светлую долю беларусаў, за родную мову і школу, за развіццё беларускай нацыянальнай культуры.

Пражыў Аляксандр Бяленка (1898-1991) 93 гады на роднай Дзятлаўшчыне: нарадзіўся ў вёсцы Гірычы, але пабудаваў сабе хату і жыў з сям'ёй у суседняй вёсцы Труханавічы.

Маленства хлопчыка Бяленкі было не вельмі радасным. Ён усё жыццё памятаў тыя часы, калі працаваў парабкам у багатых людзей, а потым батрачыў, потым зноў працаваў ад раніцы да вечара. Але з маленства хлопчык быў вельмі здольны да навукі. Таму бацькі знайшлі

сродкі і аддалі яго ў царкоўна-прыходскую школу. Вучоба давалася яму вельмі лёгка, ён шмат чытаў, цікавіўся кнігамі, газетамі і часопісамі. А з беларускім друкаваным словам яго пазнаёміў старэйшы сябар Кастусь Сцяпура. Калі сябра за падпольную дзейнасць арыштавалі і пасадзілі ў Лукішскую турму ў Вільні, то справу яго пачаў працягваць Аляксандр Бяленка.

Найперш Аляксандр актыўна пачаў знаёміцца з віленскім беларускім друкам. І ў пачатку 1920-х гадоў сам дасылае туды розныя інфармацыі пра падзеі і здарэнні, якія адбываюцца на Дзятлаўшчыне. Але пад нататкамі падпісваецца псеўданімамі Н.Жальба, Нікіфар Жальба, Жальба, А.Жальба.

Першыя допісы Жальбы з'явіліся ў газетах „Наш сцяг" і „Змаганне" ў 1923 годзе. Вясковы пазаштатны карэспандэнт паведамляў пра сваю вёску Гірычы і пра тое, як вяскоўцы атрымліваюць беларускую прэсу: „У нас нядаўна змянілі старога войта і пісара, і беларускія газеты сталі атрымліваць крыху лепш. Праўда, і цяпер яшчэ ў нашай гміне парадак у выдачы газетаў дужа дрэнны. Прыходзіць, напрыклад, наша газета, яе адштамплююць і кінуць

Аляксандр Бяленка (Н. Жальба)

на вакно і тут яна церпіць немалы здзек з боку цёмных асобаў, якія часта вырываюць цэлыя артыкулы, а то і зусім падпісчык яе не ўбачыць. Вельмі балюча робіцца на сэрцы, калі дазнаешся, што знаходзяцца гэткія людзі і сярод беларусаў. Я сам бачыў, як солтыс Яварскай Руды (назва вёскі – С.Ч.) забраў з гміны ўсе газеты нават не паглядзеўшы на іх адрасы. Такім чынам, шмат нумароў прападае, падпісчыкі

Der Kr... Gebiet ...wogrodek
Paviatovy St...nia ŭ Dzlatlavie
Gebit ...ahrudak
1/126
13×18
Gemeindeverwaltung in
Kreis Djatlowo bestätigt hiermit,
Bielenko Alexander
1896
Konstant Anastasie
ständiger Einwohner des Dorfes
Gruchanowitschi ... ist.
Мірошычыне
Беленко Александра
1896
Кастуся Анастасія
Труханавічы
Gebiet Nowogrodek
Gebiet Dzialowo

Нямецкая даведка, што Аляксандр Бяленка з'яўляецца жыхаром вёскі Труханавічы Дзятлаўскага раёна, 1942 г.

пазбаўляюцца сваёй роднай газеты, якая з'яўляецца пуцяводнай зоркай у нашым жыцці…".

У 1926 годзе ў „Беларускай ніве" Жальба друкаваў розныя вясковыя здарэнні, якія адбываліся ў вёсках Дзятлаўшчыны, а ў газеце „Жыццё вёскі" за 1925 год апісваў цяжкае жыццё сваіх вяскоўцаў, называючы яго „безнадзейным палажэннем".

Цікавую інфармацыю Жальба апублікаваў у „Беларускай газеце" (1933, № 6) пад назвай „Асвета пашыраецца": „Ад 1916 году ў нашу вёску Гірычы пранікла касуля беларускага нацыянальнага адраджэння ў выглядзе друкаванага слова, якім была пад той час выходзячая ў Вільні беларуская газета. З тае пары наша вёска амаль што не жыла без беларускага друкаванага слова. Трэба сказаць, што праз увесь час, пачынаючы ад 1922 году найбольшая ўвага ў нас была звернута на культурна-асветную працу, якая, хоць паволі, але пракладвае сабе дарогу. Цяпер мы маем да сотні беларускіх кніжак і паступова праводзім самаадукацыю, а з беларускімі газетамі ніколі не разлучаемся. Дзеці, якія ходзяць у польскую школу (беларускай не адчынілі, хоць два разы складалі дэкларацыі), таксама горнуцца да роднай кніжкі і ўжо многія бойка чытаюць і дэкламуюць вершы Янкі Купалы і Якуба Коласа".

Жывучы на роднай Дзятлаўшчыне, Аляксандр Бяленка хутка знаёміцца з мясцовымі грамадскімі актывістамі і літаратарамі. Яго сябрамі становяцца паэты і змагары за роднае слова Сяргей Хмара (Сяргей Сіняк) з мястэчка Казлоўшчына, Пятрусь Граніт (Іван Івашэвіч), Герасім Прамень (Іван Пышко) і Васіль Струмень (Аляксандр Лебедзеў) – усе з вёскі Зачэпічы. Сябраваў Жальба і простымі звычайнымі вясковымі хлопцамі: Ігнатам Пацэлем з вёскі Змяёўцы, Браніславам Лянко і Кастусём Кашко з вёскі Засецце, Іванам і Пятром Гурскімі з Малых Круглёў.

Ігнат Пацэль і Кастусь Кашко працавалі на карысць КПЗБ. А Бранілаў Лянко, як і Жальба, таксама спрабаваў пісаць, дасылаў допісы ў віленскія газеты і часопісы. Але найбольш актыўна пісалі і друкаваліся ў многіх віленскіх выданнях Сяргей Хмара, Пятрусь Граніт, Васіль Струмень і Герасім Прамень. З некаторымі хлопцамі Жальба па некалькі разоў бываў на тайных сустрэчах у Дзятлаве, куды прыязджалі і выступалі з цэнтра інструктары КПЗБ. Разам з сябрамі Аляксандр Бяленка сустракаўся і з палітыкам, літаратарам і педагогам Ігнатам Дварчанінам (1895-1937) у Дзятлаве, які быў родам з суседняй вёскі Погіры. Дзятлаўскія юнакі на сваёй маленькай радзіме актыўна арганізоўвалі літаратурныя-драматычныя гурткі, ставілі спектаклі па п'есах беларускіх драматургаў, змагаліся за адкрыццё беларускіх школ, узначальвалі Таварыствы беларускіх школ і гурткі Беларускай сялянска-рабочай Грамады.

Разам з рознымі допісамі, найперш пра культурную працу свядомай беларускай моладзі на вёсцы, Нікіфар Жальба спрабуе пісаць і дасылаць у Вільню і свае вершы. Ён пісаў пра тое, што, найперш, хвалявала пры Польшчы беларускіх сялян. У сатырычным вершы „Неаплатная ласка", які быў апублікавана ў часопісе „Авадзень" (1925, №2), аўтар напісаў пра тое, як сяляне з цяжкасцю плоцяць падаткі, аддаючы ўсё да апошняй капейкі:

Пісар важна сядзіць
За пісьменным сталом –
Ён сягоння прымае падаткі.
Ды на зло людзі йдуць
Неяк вось па адном,
Аж у пісара робяцца складкі.
– Што за ліха, Янук!
Падыходзь да стала –
Цяпер будзем мы браць ад скаціны.
Рэгістрацыя ў нас
Ўжо даўно прайшла,
А ніхто не плаціў з нашай гміны.
Янук, колькі табе
За худобу плаціць?
Але… ў кнізе звядзём твае счоты…
Процант твой можам тут
Да граша палічыць,
Хоць не многа, а будзе работы…
– Я не знаю, панок,
сколькі вам з мяне ўзяць,
Бо кабыла нядаўна прапала.
Не пакінуў па ёй
Я яшчэ бядаваць:
Яна рукі ў мяне адабрала…
– Дык мо скуру садраў,
Ды ўжо жыду прадаў?
Гміна грошы табе не прашчае.
– Дамагаешся, пан,
каб астаткі прадаў?
Няхай пан гэта мне выбачае.
– Як не будзеш плаціць –
Мусім во напісаць
Да староcты аб гэтым пасланне…
– Колькі ж, пане, яно будзе
мне каштаваць?
– Адной скуры на гэта
мне стане…

Аднойчы ў хату Бяленкаў завітала паліцыя. Яна перавярнула ўсё ўверх дном, аднак нічога крамольнага знайсці не змагла. Забароненую літаратуру і прэсу Аляксандр хаваў у страсе дзядзькавага гумна. І хоць нічога не знайшлі, але юнака забралі ў пастарунак вёскі Накрышкі. Там, апісаўшы ўсе прыкметы, яго адпусцілі.

У 1935 годзе сям'ю Бяленкаў напаткала гора. Самы малодшы брат Аляксандра Антон Бяленка быў забіты панскім упраўляючым пры разгоне забастоўкі ў маёнтку Міроўшчына. Гэты трагічны факт і гора вельмі ўсхвалявалі паэта Жальбу. І ён піша верш „Заміж вянка на магілу брата, забітага 23.XI.35 г.". Яго апублікаваў часопіс „Шлях моладзі" (1935, № 13). Першыя строфы верша гучалі так:

І паў ты нявіннай ахвярай
З рук подлага служкі паноў –
Жыцця маладога не стала
Між верных Айчыны сыноў.
Закрыліся светлыя вочы
У нема халодзячым сне,
І голас, да песні ахвочы,
Заціхнуў на ранняй вясне.
Злажыў ты працоўныя рукі
На вечны магільны пакой –
І болей ні скаргі, ні мукі
На сцежцы жыццёвай тваёй.
Ляжыш ты, навылет прабіты,
Абмыты ва ўласнай крыві,
Ляжыш ты, як цяжка пакрыты
Слязамі і жалем радні…

У 1930-х гадах паэт Жальба шмат піша, актыўна супрацоўнічае з беларускімі віленскімі выданнямі. Але не ўсе яго паэтычныя радкі трапляюць на старонкі газет і часопісаў. У „паштовых скрынках" выданняў яму часта робяць заўвагі, вучаць пісаць, бо супрацоўнікі выданняў бачылі, што хлопец мае талент. „Пісаць можаце, толькі будзьце добры, не „адрывайцеся ад зямлі", не ўцякайце з яе, а апісвайце ўсё тое, што дзеіцца на гэтай жа зямлі. Паэт працы не лётае на нябёсах, але нага ў нагу ідзе з працоўнымі. Чакаем далейшых Вашых твораў", – паведамляў часопіс „Літаратурная старонка" (1934, № 1). А „паштовая скрынка" часопіса „Шлях моладзі" (1934, № 1) аднойчы Жальбу парадавала: „З прысланых вершаў пару нішто, па магчымасці будзем карыстаць. У супрацоўнікі прымаем. Радзім Вам больш чытаць беларускай прыгожае літаратуры. Цешымся, што часопіс Вам падабаецца і высылаць яго Вам будзем. Пішыце часцей!".

І Жальба пісаў, шмат друкаваўся, асабліва на старонках „Шляху моладзі". Пісаў ён аб тым, што бачыў, што перажыў, што хвалявала яго. І хоць вершам вясковага паэта часам не хапала лірычнай глыбіні, адзінства думкі і эмоцый, вершы гэтыя былі праўдзівыя, напісаныя ад шчырага сэрца, з целынёй і дабрынёй. Паглядзіце, як хораша паэт апісаў жніво, тое жніво, якое ён бачыў, якое любіў і шанаваў („Шлях моладзі", 1939, № 14):

Ідзе жніво, калосікі худыя
Ў зямлю ўбітыя і градам,
і дажджом.

Як цяжка іх збіраць, –
сагнута спіна ные
І льецца пот усцяж
няўпынным ручаём.
А сонца зверху паліць,
як агнём, заўзята,
І вецер дзесь ў бары заснуў
і ні сапе.
Ды толькі мятлікі надзеяю
крылатай
Змягчаюць працы боль
і радуюць цябе!
Азвецесь жнейкі ўсе вы –
песняй-весялухай,
Хай рэхам адаб'е яе вяковы бор!
Няхай яна ўзляціць працоўнай
раці духам,
І зойме ўвесь хутчэй жыццёвы
свой прастор!

Пасля разгрому Грамады, Аляксандр Бяленка з сябрам спрабуе з Заходняй Беларусі ўцячы ў БССР, але спроба канчаецца непамысна для яго і трагічна для яго сябра. Бяленка трапляе ў турму. А пасля турмы зноў аднаўляе сувязі са сваімі сябрамі і падпольшчыкамі. Шмат піша. Некаторыя вершы атрымліваюцца рамантычныя, напоўненыя імкненнем да нацыянальнай і сацыяльнай справядлівасці, яны заклікалі моладзь і ўсіх землякоў да лепшай долі, бо „толку з гэтага ўжо мала – ніхто нічога нам не дасць!”:

Хата Жальбы ў вёсцы Труханавічы на Дзятлаўшчыне

Павінны самі мы змагацца
За свой людскі і лепшы быт,
На здзек і крыўду не давацца –
Дык будзьма цвёрды, як граніт!
(„Шлях моладзі”, 1939, № 10)

Магчыма, і замнога было ў вершах Жальбы вобразна-стылёвай адналінейнасці і лозунгавай рытарычнасці, але тады паэты-заходнікі сваімі заклікамі сцвярджалі патрыятычны дух, сілу, волю, перамогу:

Гэй, браточкі мае, дарагія,
К вам я словы звяртаю свае:
Распаляйце парывы святыя,
Што таяцца у сэрцы на дне.
За прыклад вы таго не бярыце,
Дзе сільнейшы слабых перамог.
Патаптаўшы ўсю праўду на свеце
І для волі зрабіўшы вастрог.

Мы не хочам такой перамогі,
Каб слабейшы нам стаўся рабом.
Расцярэбім сабе мы дарогі,
Што здаўна заваліў буралом.
Нам не трэба ганебнага шляху,
Па каторым вякамі ўсё йдуць…
Мы ў жыцці сваім хочам размаху,
Чысту праўду усім разгарнуць!
(„Шлях моладзі”, 1934, № 10)

Вольга Іпатава і Аляксандр Бяленка (Н.Журба), Дзятлаўшчына, 1986 г.

У 1939 годзе маладзёжны грамадска-палітычны і літаратурна-мастацкі часопіс „Шлях моладзі” адзначаў сваё 10-годдзе. Не застаўся ўбаку і паэт Жальба з Дзятлаўшчыны. Ён напісаў і прыслаў свой верш „Шляху моладзі” у 10-я ўгодкі”, які быў апублікаваны ў часопісе ў № 7 за 1939 год. У вершы паэт усіх запэўніў:

Хай крычаць груганы, няхай б'юць пяруны –
Нам не страшны ніякія сілы.
Ў нашых сэрцах агонь і адважна мы йдзем
Адраджаць край наш родны і мілы…

„Шлях моладзі” ў 1939 годзе ў № 15 пісаў, што на беларускай літаратурнай ніве пачалося ажыўленне. Выйшаў зборнік вершаў Сяргея Хмары „Жураўліным шляхам” (Вільня, 1939), з'явіўся зборнік маладога паэта Анатоля Іверса „Песні на загонах” (Вільня, 1939), У друкарні знаходзіўся зборнік вершаў Міхася Машары. Рыхтаваліся да друку байкі Вінцука Адважнага, вершы Ганны Новік, Петруся Гра-

ніта і Нікіфара Жальбы. „Жадаць толькі трэба, – пісаў часопіс, – каб беларускія выдавецтвы змаглі і паспявалі выдаць іх”.

Але зборнік вершаў Жальбы так і не пабачыў свет. На землі Заходняй Беларусі прыйшла савецкая ўлада, а потым – вайна, падчас якой Аляксандр Бяленка быў сувязным партызанскага атрада, ён распаўсюджваў зводкі савецкага Інфармбюро.

Магіла паэта

З другой паловы XX стагоддзя Н. Жальба (Аляксандр Бяленка) жыў з сям'ёй у вёсцы Труханавічы на Дзятлаўшчыне і асабліва ў вялікія паэты не лез, друкаваўся толькі ў мясцовым раённым друку і сяды-тады яго вершы траплялі ў абласную прэсу. Праўда, Уладзімір Калеснік адзін яго верш змясціў у зборніку заходнебеларускай паэзіі „Ростані волі” (Мн., 1990).

Сёлета я наведаў вёску Труханавічы Дзятлаўскага раёна. Вёска зусім не тая, якая была 30-50 гадоў таму. Цяпер у ёй пражывае толькі 36 чалавек на дзвюх вуліцах, якія называюцца Новая і Гагарына. Праўда, сярод вяскоўцаў жывуць у Труханавічах і дачка Аляксандра Бяленкі Ганна Мілейка і ўнук Іван. Спадарыня Ганна неяк здзівілася, што прайшло шмат гадоў і ўспомнілі яе бацьку. Яна шчыра разгубілася і сказала, што да сённяшніх дзён у яе не захавалася ні фотаздымкаў бацькі, ні вершаў. Стаіць і хата паэта Н.Жальбы, на дзвярах вісіць вялікі замок, але вакол хаты чыста і прыбарана. За надворкам і агародамі прыглядае ўнук паэта Іван.

Па словах вяскоўцаў, Аляксанд Бяленка быў вельмі адукаваным чалавекам. Ён верыў у Бога, пастаянна хадзіў у царкву. Заўсёды ў кішэні насіў блакноцік і аловак, калі надавалася вольная хвіліна – ён пісаў вершы. Яны часта друкаваліся на старонках раённай газеты. А яшчэ прыгадваюць вяскоўцы, паэт шмат чытаў, да яго часта прыязджалі госці…

На вялікі жаль, паэтычная творчасць Н. Жальбы да сённяшніх дзён не сабрана пад адну вокладку і не выдадзена асобнай кніжкай. Хаця вельмі шмат у яго вершаў, якія варта захаваць для нашчадкаў.

У адным з паэтычных твораў, які Н. Жальба прысвяціў свайму народу, ён пісаў:

…Хай цвёрдую ў сэрцы надзею
Нясуць перамогі над злом.
Нас выбіць ніхто не здолее
Турмою, жалезам, агнём!
(„Шлях моладзі”, 1937, №1).

Сяргей Чыгрын

Фота са збораў аўтара

„Bawoły” w Puszczy Białowieskiej

W latach pięćdziesiątych ubiegłego wieku kilka razy usłyszałem od mieszkańców Białowieży, że pod koniec wojny i tuż po wojnie polowano w Puszczy Białowieskiej na… bawoły. Byłem wtedy dzieckiem, więc nie do końca wiedziałem, jakie zwierzęta żyją w okolicznych lasach, podejrzewałem, że bawoły na tym terenie raczej nie występują. Tłumaczyłem sobie, że pewnie chodzi o zdziczałe woły, które kiedyś uciekły chłopom do lasu. Słyszałem bowiem od babci, że jeszcze w czasach carskich, a nawet podczas I wojny światowej, do prac polowych i pociągowych używano w Białowieży właśnie wołów. Nie była to jednak dla mnie na tyle ważna sprawa, bym zadawał sobie trud jej rozwikłania. Szybko zapomniałem o białowieskich „bawołach”. Dopiero, gdy zetknąłem się z określeniem „bydło Hecka”, zaczęło mi w głowie świtać, o jakie bawoły chodziło.

To nic innego, jak rezultat prowadzonych przez braci Lutza i Heinza Hecków eksperymentów nad odtworzeniem wymarłego jeszcze w początku XVII wieku tura – zwierzęcia silnego i agresywnego, które dawniej często było mylone z żubrem. Swoje eksperymenty bracia rozpoczęli w okresie międzywojennym – jeden w Berlinie, drugi w Monachium. Wierzyli święcie, że w piersiach każdej krowy bije serce tura. Krzyżowali więc byki hiszpańskie z najbardziej prymitywnymi rasami bydła szkockiego, korsykańskiego i węgierskiego. Uzyskane osobniki w jakimś stopniu przypominały wymarły gatunek, ale nim nie były. Charakteryzowały się mocnym umięśnieniem, masywnym ciałem i takimi też rogami. Ich

ciężar wynosił około 600 kg. Zwierzęta były odporne na chłód.

Wielu naukowców oczywiście podśmiewało się z doświadczeń Hecków. Jednak po dojściu nazistów do władzy (1933 r.) patronat nad tymi eksperymentami objął marszałek Hermann Göring, naczelny łowczy III Rzeszy. Prace nad odtworzeniem tura nabrały przyspieszenia, finansowane były ze specjalnego funduszu SS. Nazistowski aparat władzy dopatrywał się w „odtworzonym turze" symbolu germańskiej siły. Göring szykował się już do polowań na „tura". Kilkakrotnie zapraszał Lutza Hecka na łowy do Puszczy Rominckiej.

W 1938 roku Lutz Heck, za zgodą Göringa, wypuścił kilkanaście „turów" na wolność właśnie w Puszczy Rominckiej.

Wziął się też za żubry, które wydały mu się nieco zdegenerowane. Postanowił dodać im nieco witalności poprzez krzyżowanie z bizonami. Nad żubrem zawisło poważne niebezpieczeństwo. Po pewnym czasie okazało się, że uzyskane w Schorfheide krzyżówki nie wyglądają ani jak żubry, ani jak bizony. Heck oddzielił więc samice krzyżówek i jeszcze raz krzyżował je z samcami żubrów. W końcu stado żubrów i krzyżówek urosło do 200 sztuk. Heck, choć nie było do tego żadnych powodów, triumfował, twierdził że „pragermańskie zwierzę" zostało odtworzone.

W styczniu 1942 roku Lutz i Heinz Heckowie przyjechali do Białowieży, gdzie zainteresowali się prowadzoną tutaj od 1936 roku przez prof. Tadeusza Vetulaniego regeneracją tarpana leśnego. W rezultacie tej wizyty, do Niemiec wywieziono w latach 1942-1944 aż 32 koniki, które trafiły do ogrodów zoologicznych w Berlinie, Monachium i Królewcu.

Do Puszczy Białowieskiej, uważanej przez nazistów za „najlepiej zachowany starogermański las" (sic!), przywieziono natomiast w 1942 roku pierwszą partię fałszywych turów. Później trafiały tutaj prawdopodobnie kolejne sztuki, zarówno samce jak i samice. Zwierzęta te trzymały się głównie północnej części Puszczy.

Mieszkańcy Puszczy Białowieskiej nie bardzo wiedzieli, co to są za zwierzęta. Ktoś rzucił nazwę „bawół", inni ją podchwycili i tak już zostało. O „bydle Hecka" w owym czasie na tym terenie nikt nie wspominał. Nic też nie wiedziano o eksperymentach dokonywanych przez braci Hecków. Ci, którzy podczas okupacji pracowali w administracji leśnej, mówili tylko tyle, że zwierzęta te przysłał do Puszczy Göring.

„Bawoły" dobrze się czuły w puszczańskim środowisku. Miały pod dostatkiem soczystej trawy. Wychodziły często na łąki, które nie były koszone, gdyż większość okolicznych wsi została wcześniej przez Niemców spacyfikowanych. Dawały sobie znacznie lepiej radę, niż zwyczajne chłopskie krowy. Mogły bytować samodzielnie, bez opieki.

Tutejsi mieszkańcy zaczęli kłusować na „bawoły" już pod koniec okupacji niemieckiej. Zwierzęta nie były płochliwe, na widok człowieka nie uciekały, tak jak np. jelenie. Broń kłusownicy przechowywali w lesie owiniętą w jakąś szmatę w dziupli w drzewie. Mięso tego dziwnego zwierzęcia było podobno bardzo smaczne. Solono je i przechowywano w drewnianych beczułkach, nazywanych na tym terenie „raszkami".

Bydło Hecka

Znacznie przetrzebione „bydło Hecka" służba leśna spotykała w Puszczy Białowieskiej także zaraz po wyzwoleniu. Natomiast sztuki, które były trzymane w berlińskim ogrodzie zoologicznym, zostały wybite podczas szturmu miasta w 1945 roku. Zachowały się natomiast sztuki hodowane w Monachium, ale później zostały one rozesłane do innych krajów, trafiając m.in. do Holandii i Wielkiej Brytanii.

Pracując w Białowieskim Parku Narodowym, miałem możliwość przejrzenia niektórych dokumentów z pierwszych lat po wojnie, przechowywanych w zakładowym archiwum (obecnie znajdują się one w Archiwum Państwowym w Białymstoku). Nieoczekiwanie natrafiłem na korespondencję z 1946 roku, w której wspominano o fałszywych turach Hecka. Bardzo mnie ona zainteresowała.

To były dwa listy. Pierwszy, datowany 4 maja 1946 roku, został napisany w Krakowie przez prof. dra Władysława Szafera, delegata ministra oświaty do spraw ochrony, i był skierowany do dra inż. Jana Jerzego Karpińskiego, dyrektora Białowieskiego Parku Narodowego.

Profesor pisał: „W związku z uzyskanymi wiadomościami, że w obrębie Puszczy Białowieskiej mają znajdować się jeszcze 3 okazy turów, których regenerację podjęli Niemcy, będę wdzięczny Panu Doktorowi za udzielenie mi informacji jak się istotnie powyższa sprawa przedstawia. W wypadku stwierdzenia obecności turów wydaje mi się, że byłoby wskazanym ich zabezpieczenie, o co ewentualnie uprzejmie Pana Doktora proszę”.

Dyrektor Karpiński odpowiedział prof. Szaferowi po dziesięciu dniach wyjaśniania sprawy. Jego list, skierowany do Państwowej Rady Ochrony Przyrody w Krakowie, został napisany i wysłany 14 maja 1946 roku (znak: 272/2). Oto jego treść:

„W uprzejmej odpowiedzi na powyższe wyjaśniam, co następuje.

W końcu października 1944 r., gdy objąłem ponownie zarząd Białowieskim Parkiem Narodowym, doszło do mojej wiadomości, że na terenie Puszczy Białowieskiej przebywa jeszcze 8 z 12 wypuszczonych przez Niemców do Puszczy bawołów. Oczywiście, zrozumiałem, że chodzi tu nie o bawoły, lecz prawdopodobnie o regenerowane tury z puszczy Rominc-kiej (co później zostało potwierdzone oficjalnie). Zbierając dokładne dane, gdzie one przebywają, ustaliłem, że ostoją ich jest po stronie polskiej nadleśnictwo Browsk, o ile przechodzą granicę ze strony białoruskiej. Interweniowałem zaraz u b. Dyrektora D[yrekcji] L[asów] P[aństwowych] inż. Pruszkowskiego, by:

1) wydał natychmiast zlecenie pobudowania prowizorycznej zagrody w tym nadleśnictwie, do której możnaby zwabić zwierzęta;

2) by D.L.P. wyznaczyła specjalnego strażnika do stałego śledzenia za ruchem zwierząt, który by w razie zjawienia się ich po stronie polskiej, zajął się zwabieniem ich do przygotowanej zagrody. Znalazło to wyraz w punkcie 10-tym protokułu z dn. 4.XI.44 r. (...)

Na skutek późniejszych wypadków (nieporządki w nadleśnictwie Browsk, aresztowanie przydzielonego do zwierząt strażnika, wywędrowanie zwierząt na czas dłuższy za granicę) postanowienia powołanego protokułu nie mogą być realizowane. Dopiero w r.b. otrzymałem wiadomość, że w nadleśnictwie Browsk zwierzęta pojawiły się zza granicy, lecz tylko w ilości 2 sztuk. Zawiadomiłem natychmiast o tym Urząd Łowiectwa oraz D.L.P. (...), interweniując, by postarać się je schwytać. Nie można było i tego wykonać, gdyż zwierzęta zaraz wywędrowały z powrotem za granicę.

Wobec takiego stanu rzeczy należy przypuszczać, że nie uda się nic zrobić, by ocalałe jeszcze sztuki uchronić od zagłady, jaka prawdopodobnie spotkała już resztę osobników stada”.

I tak pewnie się stało, bo odtąd nikt już „bawołów” w Puszczy nie widział. Warto zwrócić uwagę, że dr Karpiński wspomina o przywiezieniu do Puszczy tylko 12 sztuk zwierząt. Z innych natomiast źródeł wynika, że było ich na tym terenie trochę więcej. Na przykład Mikołaj Romańczuk (zob. „Niva” nr 47/2015) twierdzi, że w pobliżu Masiewa żyło ich około 40 sztuk.

Oczywiście dzisiaj trudno będzie ustalić dokładną liczbę „bawołów” przywiezionych do Puszczy Białowieskiej. Z pewnością nie obejdzie się w tym przypadku bez penetracji archiwów niemieckich – być może trud ten ktoś kiedyś podejmie?

Piotr Bajko

Heinz (z lewej) i Lutz Heckowie (z prawej) ze swoim ojcem Ludwigiem

Успаміны з 2000-2001 г.г.

Польшча. **6 чэрвеня** разарвалася кааліцыя ABC-Унія Свабоды. Унія Свабоды пакінула ўрад Ежы Бузка.

8 чэрвеня Сенат выбраў праф. Леона Керэса на пасаду кіраўніка Істытута нацыянальнай памяці.

Дзякуючы намаганням кіраўніка Беларускага літаратурнага аб'яднання „Белавежа" Яна Чыквіна выйшла ў Мінску кніга «Беларускія пісьменнікі Польшчы», у якой знайшліся выбраныя творы «белавежцаў». Кніжка налічвае 576 старонак.

9 чэрвеня стварылі Еўрарэгіён Бескіды.

30 чэрвеня Андрэя Цоля выбралі Абаронцам грамадзянскіх правоў.

У другой палове 2000 г. прэм'ер-міністрам быў Ежы Бузэк з Акцыі Выбарчай „Салідарнасць". Пры ім у 2000 г. павялічылася беспрацоўе ў Польшчы з 13,6% у чэрвені 2000 г. да 14,1% у снежні 2000 г. і павялічылася інфляцыя з 7,3% у 1999 г. да 10,1% у канцы 2000 г. Сярэдні заробак да снежня 2000 г. узрос з 1707 зл. да 1924 злотых, пры курсе амерыканскага долара пры канцы снежня 2000 г. роўным 3,80 зл. за долар. Каэфіцыент нараджальнасці насельніцтва павялічыўся з 0,0 проміля ў 1999 г. да 0.3 проміля ў 2000 г.

3 ліпеня прэм'ер-міністр Польшчы Ежы Бузэк і Нарвегіі Джэнс Стольтэнберг падпісалі дэкларацыю, што Польшча атрымае ад Нарвегіі 5 мільярдаў кубічных метраў газу кожны год. Газ мае Польшча атрымаць новым газатрубапроводам, які пройдзе цераз Балтыйскае мора.

14 ліпеня Сейм выдаў закон аўтарства ABC аб усеагульным вызваленні грамадзян ад уласнасці кватэр. Закон прэдугледжваў, што наймальнікі камунальных і каапературыўных кватэр атрымаюць іх бясплатна на ўласнасць. А тым кватарантам-наймальнікам, якія не захочуць узяць на ўласнасць кватэр якія наймаюць, выдадуць боны. На гэты закон 6 верасня наклаў вета прэзідэнт А. Кваснеўскі і ён быў адкінуты.

17 ліпеня інфармавалі, што павялічылася інфляцыя да 11,6 %.

18 ліпеня быў надрукаваны пры дапамозе Беларускага літаратурнага аб'яднання „Белавежа" мой трэці зборнік вершаў „Хвалі часу".

25 ліпеня Дзяржаўны скарб прадаў 35 % акцый Польскай Тэлекамунікацыі Французскаму Тэлекому і Кульчыку за 18,6 мільярдаў польскіх злотых.

16 жніўня Міністэрства Дзяржаўнага скарбу прадало 35,37% акцый Орбіса за 578,6 мільёнаў польскіх злотых кансорцыі Acor FIC Globe LLC, звязанай з Нямецкім Банкам і Globe Trade Centre.

4 верасня дзяржава ўвяла 3% VAT у сельскай гаспадарцы.

10 верасня затанула польская яхта „Бяшчады", якая сутыкнулася з танкерам. Ацалела толькі адна асоба з яхты.

10 верасня сутыкнуліся два цягнікі на шляху Пярэмышль – Яраслаў. Згінулі 2 асобы, а 7 асоб было параненых.

11 верасня ўрад адмяніў мыта на паліва з дзяржавамі, з якімі падпісаў дагавор аб свабодным гандлю.

15 верасня ўступіў у сілу закон Кодэкс Гандлёвых Аб'яднанняў.

20 верасня ўрад бястэрмінова прыпыніў мыта на паліва з усходнімі дзяржавамі.

22 верасня закончылася прадукцыя аўтамашыны Фіат 126п.

23 верасня ўрад перасоўвае тэрмін гатовага бюджэту на 2001 год. Апазіцыя абвінавачвае міністра фінансаў, што ламае канстытуцыю, згодна з якой урад павінен прадставіць бюджэт на наступны год да канца верасня. Праект бюджэту паявіўся ў Сейме ў палове лістапада з планаваным эканамічным дэфіцытам фінансаў 1,6% ВУП.

4 кастрычніка пачаўся XIV Міжнародны конкурс піяністаў імя Фрыдэрыка Шапэна ў Варшаве. Конкурс закончыўся 22 кастрычніка. Першае месца атрымаў піяніст з Кітая Лі Юнды, другое месца заняла піяністка з Аргенціны Інгрыд Фітэр, а трэцяе – піяніст з Расіі Аляксандр Кобрын. У конкурсе прынялі ўдзел 94 піяністы з 25 краін.

8 кастрычніка прайшлі выбары прэзідэнта Польшчы. У выбарах прыняло ўдзел 61,12 % грамадзян Польшчы. Было 13 кандыдатаў, ды перад выбарамі Альшэўскі адмовіўся кандыдаваць. Першае месца атрымаў Аляксандр Кваснеўскі. На яго галасавала 9 489 224 выбаршчыкаў (53,9 %) і ён быў выбраны другі раз прэзідэнтам Польшчы. Другога тура выбараў не было. На другім месцы ў выбарах апынуўся Аляхоўскі (17,3 %).

20 кастрычніка Багуслаў Багсік за фінансавую афёру атрымаў 9 гадоў турмы.

29 кастычніка са Следчага арышту ў Вадавіцах уцёк гангстэр Рышард Немчык. Пасля злавілі яго на тэрыторыі Германі і ў 2004 г. у Польшчы пакаралі яго 25 гадамі турмы.

13 лістапада ў горадзе Радаме закрылі Металапрадпрыемства „Лучнік".

16 лістапада Сейм прыняў закон аб дзеянні супраць адмывання грошай.

15 снежня стварылі Гандлёвую інспекцыю.

17 снежня паўстала кааліцыя Саюз левых дэмакратаў – Унія працы.

21 снежня дэпутаты Сейма Галіна Навіна-Канопка і

Вітальд Томчак увайшлі ў Галерыю Захэнта і адсунулі з установкі італьянскага скульптара Маўрыцыя Катэлана фрагмент скульптуры, дзе метэарыт прыгнятаў фігуру папы рымскага Яна Паўла ІІ.

22 снежня Лешак Бальцаровіч стаў старшынёй Нацыянальнага Банка Польшчы.

23 снежня Аляксандр Кваснеўскі склаў другі раз прэзідэнцкую прысягу і стаў другі раз прэзідэнтам Польшчы.

24 снежня трэснула сэрца звана Зыгмунта на Вавелі ў Кракаве.

У першай палове 2001 г. прэм'ер- міністрам быў Ежы Бузэк з Акцыі Выбарчай „Салідарнасць". Пры ім у 2001 г. павялічылася беспрацоўе ў Польшчы з 14,1% у снежні 2000 г. да 15,9% у чэрвені 2001 г. і паменшылася інфляцыя з 10,1% у 2000 г. да 5,47% у канцы 2001 г. Сярэдні заробак да чэрвеня 2001 г. узрос з 1924 зл. да 2062 злотых. Каэфіцыент нараджальнасці насельніцтва паменшыўся з 0,3 проміля ў 2000 г. да 0,1 проміля ў 2001 г.

1 студзеня гарадскія правы атрымалі Галінаў, Капшыўніцэ і Рыгліцэ.

24 студзеня паўстала новая партыя Грамадзянская Платформа. У гэты дзень у зале Алівіі ў Гданьску прайшла маніфестацыя ў падтрымку гэтай партыі.

3 лютага паўстаў у Варшаве Народны Інстытут Фрыдэрыка Шапэна.

11 лютага закончыўся ІІ Фестываль і Эратычны Базар Эротыкон 2001 у Варшаве на Макатове.

23 лютага ўстанавілі Агульнапольскі Дзень Барацьбы з Дэпрэсіяй.

3 красавіка тры бандыты ўвайшлі ў Крэдытны Банк па вуліцы Жэлязнай 67 у Варшаве, напалі на працаўніц Банка, білі іх, мучылі і пасля выстралам у галавы забілі трох касірак і вартаўніка. Цела вартаўніка бандыты схавалі ў падвале. Бандыты забралі больш чым 100 тысяч злотых. Бандытаў знайшлі, бо пачалі яны гуляць, купляць новае адзенне ў магазінах. Пакаралі іх пажыццёвым зняволеннем. Ужо трымаюць іх у турме больш чым 15 год.

22 сакавіка ў Беластоку паўстаў першы камітэт Права і справядлівасці.

12 красавіка ўхвалілі палажэнне аб выбарах у Сейм і Сенат.

12 красавіка застралілі ў Варшаве былога міністра Спорту з Акцыі „Салідарнасць" Яцка Дэмбскага. Вывела яго з рэстарана да забойцы дзяўчына Галіна Г. і нехта яго застраліў. Я. Дэмбскі і Галіна Г. былі звязаныя з крымінальнікамі. Тыя што выдалі загад забойства Я. Дэмбскага таксама згінулі ад бандытаў у турмах. Іх павесілі.

1 мая ў Варшаве прайшоў Парад Роўнасці. Быў гэта ў Польшчы першы такі парад лесбіянак і геяў і іх прыхільнікаў.

11 мая пачалі працаваць у варшаўскім метро дзве новыя станцыі: А14 Свентакшыская і А15 Ратуш.

12 мая адкрылі ў Кракаве помнік Пятру Скаргу.

19 мая пачала працаваць Вігерская вузкарэйкавая чыгунка.

24 мая прыехаў у Польшчу з візітам прэм'ер-міністр Расіі Міхаіл Кас'янаў. Быў тры дні.

30 мая паўстала палітычная партыя Ліга польскіх сем'яў.

15 чэрвеня прыехаў у Варшаву з візітам прэзідэнт ЗША Джордж Буш.

Беларусь

Як я пісаў раней, **1 студзеня 2000 г.** прайшла дэнамінацыя беларускагка рубля 1000 на 1, аднялі тры нулі. У чэрвені паводле беларускіх даных сярэдні заробак налічваў 57 596 рублёў, а ў снежні 2000 г. павялічыўся да 87 669 рублёў. Уведзены былі новыя банкноты 1, 5, 10, 20, 50, 100, 500, 1000 рублёў.

На пачатку верасня ў ААН у Нью-Йорку праходзіў саміт тысячагоддзя. На яго паляцеў у Нью-Йорк прэзідэнт Беларусі А. Лукашэнка, дзе ў пяціхвілінай прамове заявіў, што „правы чалавека" і дэмакратыя ўсё часцей выкарыстоўваюць нейкія дзяржавы для пакарання нявыгадных ёй дзяржаў і народаў. Прызваў з увагай адносіцца да жыцця і гістарычнага лёсу кожнага народа. Прыватна сустрэўся ён толькі з прадстаўнікамі 4-х дзяржаў: Ірана, Бангладэша, Турцыі і Емена. Вярнуўся раней чым іншыя прадстаўнікі дзяржаў, бо быццам бы прэзідэнт ЗША Біл Клінтан не запрасіў яго на прыём.

10 кастрычніка ў Астане ў Казахстане прэзідэнты Беларусі, Казахстана, Кіргізстана, Расіі і Таджыкістана падпісалі Дагавор аб стварэнні Еўраазійскага эканамічнага саюза (ЕўрАзЭс).

Згодна з новай канстытуцыяй з 1996 года прайшлі выбары ў Палату прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь другога склікання. Выбары байкатавалі 7 з 9 апазіцыйных партый. Першы тур выбараў вызначылі на 15 лістапада. Прынялі ў іх удзел 562 кандыдаты. У першым туры выбралі дэпутатаў у 41 акрузе. 29 лістапада прайшоў другі тур выбараў. Выбралі ў ім наступных 56 дэпутатаў. На 96 выбраных дэпутатаў толькі 17 прызнала сябе членамі нейкіх партый. У акругах, дзе кандыдавалі старшыні камуністаў, сацыялдэмакратаў і лібералаў, выбары былі няважныя, бо мала асоб галасавала. Поспех меў першы прэм'ер-міністр Беларусі Вячаслаў Кебіч. На Беларусі прыстунічала рабочая місія па правах чалавека з Еўропы. Прызнала яна, што выбары не выконвалі мінімальных патрабаванняў, якія павінны быць для дэмакратычных выбараў. Як відна з выбараў у парламенце Беларусі партыі не маюць вялікага значэння. Нават сам прэзідэнт А. Лукашэнка не стварыў сваёй партыі. Трэцяя частка Артыкула 167 Адміністратыўнага кодэксу 1984 года выкарыстоўва-

лася для пераследу за заклікі да байкоту выбараў, што пацягнула за сабой да асуджэння і пакарання перад выбарамі больш як 100 асоб. Чыноўнікі заахвочвалі галасаваць датэрмінова, пяць дзён перад днём выбараў. Скрыні для бюлетэняў уначы не ахоўваліся. Было многа іншых няправільнасцяў, якія дыскваліфікавалі гэтыя выбары. Была гэта фарса парламенцкіх выбараў, таму большасць партый іх байкатавала.

„Абраны парламент нелегітымны і непрызнаны міжнароднай супольнасцю. Эканоміка краіны знаходзіцца ў глыбокім крызісе, Беларусь па ўзроўню жыцця займае адно з апошніх месцаў у Еўропе. Прыватная ініцыятыва грамадзянаў душыцца з дапамогаю антырынкавых законаў і непамерных падаткаў, і таму, апроч палітычнай, значны размах набыла і эканамічная эміграцыя грамадзян з краіны.У дзяржаве фактычна адсутнічаюць незалежная судовая ўлада і незалежная адвакатура. Яшчэ больш залежнымі ад органаў улады сталі сродкі масавай інфармацыі. На працягу году пастаянна парушалася права грамадзянаў на свабоду мірных сходаў і асацыяцый: спробы выказаць думку, адрозную ад афіцыйнай, жорстка падаўляліся з дапамогай непамерна павялічаных карных органаў. Мітынгі, шэсці, пікеты нязменна заканчваліся арыштамі іх удзельнікаў, судамі і пакараннямі. Актывізавалі сваю дзейнасць у барацьбе з іншадумцамі беларускія спецслужбы, мэтай дзейнасці якіх стала адно: захаванне аўтакратыі А. Лукашэнкі. Як вынік – палітычная ізаляцыя Беларусі ў 2000 годзе яшчэ больш узмацнілася. З рэжымам Лукашэнкі шырокія стасункі падтрымлівае толькі Расія, курс на аб'яднанне з якой узведзены ў ранг дзяржаўнай палітыкі, можа прывесці беларускі народ да страты незалежнасці, суверэнітэту, дзяржаўнасці" – фрагмент з артыкула «Агляд – хроніка парушэнняў правоў чалавека ў Беларусі ў 2000 годзе" . Ніжэй падаю нейкія важнейшыя падзеі ўзятыя з вышэйпрыведзенага артыкула. Усіх не магу падаць, бо заняло б мне гэта старонак з дзесяць „Czasopisa".

29 ліпеня ў Мінску адбыўся Усебеларускі з'езд за Незалежнасць. У ім прыняло ўдзел 1350 дэлегатаў ад усіх рэгіёнаў Беларусі. На з'ездзе прысутнічалі замежныя дыпламаты, з'езду даслалі свае прывітанні Івонка Сурвіла, Васіль Быкаў, Сямён Шарэцкі, Зянон Пазняк, а таксама прэзідэнт Чэхіі Вацлаў Гавел.

16 жніўня распачалі стыхійны страйк рабочыя Стаўбцоўскага машынабудаўнічага заводу. Прычынай страйку стала двухмесячная нявыплата заробку. 17 жніўня на працу не выйшлі каля дзвюх тысячаў рабочых завода.

1 кастрычніка ў чарговым «Маршы Свабоды-3», паводле ацэнак назіральнікаў, прыняло ўдзел больш за 15 тысячаў грамадзянаў. Акцыя апазіцыі праходзіла пад лозунгам: „За свабодныя і дэмакратычныя выбары". У арганізацыйны камітэт па падрыхтоўцы «Маршу...» увайшлі прадстаўнікі буйнейшых палітычных партыяў Беларусі, якія не прымаюць удзелу ў выбарах у Палату прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу РБ, прызначаных на 15 кастрычніка. Удзельнікі акцыі сабраліся каля Акадэміі навук і прайшлі па праспекце Скарыны і вуліцы Сурганава да плошчы Бангалор, дзе адбыўся кароткі мітынг.

29 і 30 кастрычніка, а таксама 5 лістапада ў розных раёнах Мінска адбыліся акцыі па ўшанаваньні памяці ахвяраў сталінскіх рэпрэсіяў. У месцах захавання бязвінна палеглых – у Курапатах і Лошыцкім парку – былі ўстаноўленыя памятныя крыжы і прайшлі малебны святароў розных канфесіяў.

12 лістапада ў Мінску прайшла акцыя беларускай моладзі пад лозунгам «Пераменаў!», якая была жорстка разагнаная міліцыянтамі. Тады міліцыя арыштавала многа маладзі. У гэты дзень акцыі пад назовам «Пераменаў!» адбыліся яшчэ ў 25 гарадах Беларусі. Найбольш буйныя акцыі прайшлі ў Магілёве, Гародні, Баранавічах, Воршы.

Як я пісаў раней, **1 студзеня 2000 г.** прайшла дэнамінацыя беларускага рубля 1000 на 1, аднялі тры нулі. У снежні 2000 г. паводле беларускіх даных сярэдні месячны заробак налічваў 87 669 рублёў, а ў чэрвені 2001 г. павялічыўся да 124 552 рублёў. Уведзены былі ў Беларусі новыя банкноты: 1, 5, 10, 20, 50, 100, 500, 1000 рублёў.

У сувязі з планаванымі ў верасні выбарамі прэзідэнта Беларусі, павялічыліся рэпрэсіі супраць апазіцыі, і міліцыя часцей стала біць дэманстантаў і праціўнікаў улады А. Лукашэнкі. Білі пры затрыманні большай колькасці людзей на дэманстрацыях. Біццём змушалі затрыманых людзей да выгадных для ўлад прызнанняў і патрэбных міліцыі інфармацый. Любілі вельмі біць моладзь. Асновамі для затрымання, вобыску і біцця былі выбарчая сімволіка, друкаваныя лістоўкі, якія тыя мелі пры сабе, а нават калі хто размаўляў між сабой на беларускай мове. Канфіскаваліся асабістыя прадметы, агітлітаратура, фотаапараты і іншыя асабістыя рэчы. На некаторых нападалі асобы не ў мундзірах, а ў звычайным адзенні. Было больш чым 1000 затрыманняў. Грамадзян арыштоўвалі за тое, што мелі беларускую літаратуру. Затрыманне часта працягвалася да 6 гадзін. Іх часта нават не запісвалі і пасля некалькіх гадзін затрымання адпускалі дамоў, а часта іх каралі за хуліганства, нязгодна з праўдай.

Па прычыне моцных рэпрэсій улад, дэмакратычная апазіцыя цяпер змяніла тактыку. Масавыя акцыі дэмакратычнай апазіцыі, іх характар і маштаб розніўся ад тых з іншых гадоў. Ад пачатку года была відная дэканцэнтрацыя форм палітычных пратэстаў, больш было пікетавання і акцый моладзі. Толькі 25 сакавіка пачалася ў Мінску вялікая дэманстрацыя апазіцыі, якая сцягнула на сябе многа дзяржаўнай міліцыі, ОМОН і ўнутраных войск (ОМОН – отряд мобильный особого

назначения). Улады арыштавалі тады 15 асоб і між імі вядомых палітыкаў. Наступнай акцыяй быў мітынг 1 мая, тады ў Гродне арыштавалі 20 асоб. А 18 мая ў Мінску падчас „Другога Усебеларускага народнага сходу" арыштавалі ўлады 45 асоб. Практычна ўлады тады не дазволілі ні на адну маніфестацыю і дэманстрацыю, і заўсёды міліцыя арыштоўвала і біла людзей. Арыштоўвала міліцыя пераважна вядомых палітыкаў з апазіцыі, накладвала на іх штрафы і арышты. Накладвалі на іх крымінальныя абвінавачванні. Па крымінальным арт. 388 абвінавацілі 8 асоб: 5 асоб у горадзе Бабруйск і 3 асобы ў горадзе Шклове. Ні адна з гэтых спраў не была даведзена да суда. У 2001 г. было абвінавачана па крымінальнаму артыкуле 367 ч.1 і ч. 2 пяць асоб. 4 асобы за публікацыі ў газетах. Было 6 крымінальных спраў за графіці. Я напісаў толькі аб нейкіх пакараннях, усе занялі б мне многа месца.

30 мая нехта кінуў у Мінску гранату РГД-5 на тэрыторыю Пасольства Расіі. Пасля гэтага КДБ Беларусі арыштавала больш чым 100 беларусаў, але вінаватага не знайшлі.

Расія

12 чэрвеня У. Пуцін назначыў кіраўнікам часавой адміністрацыі Чачні муфція А. Кадырава.

16 чэрвеня прызямліўся касмічны карабель Саюз ТМ-30 з касманаўтамі Сяргеем Залеціным і Аляксандрам Калеры.

28 чэрвеня ў Гнездаве былі адкрытыя Польскія Ваенныя Могілкі ў Катыні.

2 ліпеня згінула 30 рускіх міліцыянераў і салдат ад выбухаў зробленых чачэнцамі бомбамі на грузавіках у розных гарадах Расіі.

3 ліпеня зліквідавалі Судовую палату па інфармацыйных спрэчках – незалежны ў сваіх меркаваннях квазісудовы орган, які выхоўваў прыстойнасць у СМІ. Прычынай да ліквідацыі была „аптымалізацыя прэзідэнцкай адміністрацыі", хаця палата ў яе не ўваходзіла. Яна была створана ў снежні 1993 годзе пры прэзідэнце Б. Ельцыне. Яе працаўнікі стараліся абараняць свабоду слова ад цэнзуры.

9 ліпеня наступіў выбух на рынку ва Уладыкаўказе ў Паўночнай Асеціі. Згінула 6 асоб, а 18 было параненых.

13 ліпеня археолагі выкапалі ў Ноўгародзе-Вялікім Наўгародскі кодэкс, самы стары помнік рускай пісьменнасці на царкоўнаславянскай мове.

28 ліпеня ў Катыні адкрылі пагосты польскіх і рускіх ахвяр НКУС.

8 жніўня наступіў выбух у Маскве ў падземным пераходзе станцыі метро „Пушкінская". Згінула 13 асоб, а больш чым сто асоб было параненых. Праўдападобна тэракт быў зроблены чачэнцам, які пакінуў бомбу ў сваёй сумцы.

12 жніўня ў час манеўраў на Барэнтсавым моры на глыбіні 108 метраў затанула лепшая расійкая падводная лодка К-141 „Курск" з 118 матросамі. Толькі 14 жніўня аб'явілі аб катастрофе. 15 жніўня ў раён катастрофы даплылі падводная лодка, атамны крэйсер„Пётр Вялікі" і 20 суднаў. Шторм не дазволіў весці працы для ратавання патануўшай падводнай лодкі, а пачалі працу па ратаванні матросаў у падводнай лодцы толькі 16 жніўня і закончылі працу 18 жніўня без поспеху. Не ўдалося нікога выратаваць з падводнай лодкі. 20 жніўня даплылі да месца аварыі нарвежскія караблі. Іх вадалазам удалося разблакаваць клапан ратаўнічага люка, а 21 жніўня люк 9-га адсека, дзе знайшлі толькі частку цел нежывых матросаў. Іншыя матросы засталіся на дне. 8 верасня прэзідэнт У. Пуцін прызнаў, што лодка патанула. 26 ліпеня 2002 года паінфармавалі, што прычынай аварыі быў выбух вучэбнай тарпеды. Пажар ад яе разнёсся на ўсю лодку. Аднак да атамнага рэактара і да 22 крылатых ракет пажар не дайшоў.

13 жніўня ў Маскве ў храме Хрыста Збавіцеля пачаўся юбілейны архіерэйскі Сабор Расійскай Праваслаўнай Царквы.

27 жніўня выбух пажар на Астанкінскай тэлевежы ў Маскве, якая мае 537 м вышыні. Пажар пачаўся на вышыні 460 м. і ўзнік у правадах. Аўтаматычнай сістэмы пажарагашэння вежа не мела. Згінулі 3 асобы. Пажар гасілі суткі і дым падняўся такі, што жыхары Масквы думалі, што вежа згарыць зусім. Толькі ў верасні 2001 г. пачало працаваць тэлебачанне ў Маскве і ў Маскоўскай вобласці. І толькі летам 2005 г. вежа пачала прымаць экскурсіі.

28 жніўня між Расіяй і Югаславіяй быў падпісаны дагавор аб свабодным гандлі.

1 верасня прэзідэнт стварыў Дзяржаўны савет -- як кампенсацыю губернатарам, страціўшым статус дэпутацкай недатыкальнасці.

2 верасня быў адкрыты польскі пагост у Медным.

6 кастрычніка наступіў першы выбух на аўтобусным прыпынку на вуліцы Гагарына ў Невінамыску, другі на Казачым рынку Невінамыска, а трэці і чацвёрты на платформе чыгуначнага вакзала ў Пяцігорску. 4 асобы згінулі, а 20 было параненых.

31 кастрычніка наступіў старт касмічнага карабля Саюза ТМ-31 з касманаўтамі Юрыем Гідзенкам, Сергеем Крыкалёвым і касманаўтам ЗША Уільямам Шэпердам. 2 лістапада даляцелі яны да Міжнароднай Касмічнай Станцыі і прыстыкаваліся да яе. Карабель прызямліўся 6 мая 2001 г.

11 лістапада чачэнскі тэрарыст захапіў самалёт ТУ-154, які ляцеў з з Махачкалы ў Маскву, і пад пагрозай, што наступіць выбух, змусіў ляцець у Ізраіль. Калі самалёт прызямліўся ў Ізраіле на ваеннай базе Уда, тэрарыст здаўся ізраільскім уладам. Самалёт вярнуўся ў Маскву.

13 лістапада прэзідэнт У. Пуцін выступіў з прапановай, каб знізіць колькасць ядзерных бомб у Расіі і ЗША і пакінуць толькі па 1500 штук у кожнай дзяржаве, а пасля яшчэ зменшыць іх колькасць.

8 снежня ад выбуху двух аўтамашын на рынку ў Пяцігорску згінулі 4 асобы, а 45 асоб было параненых.

25 снежня Канстытуцыйным законам быў зацверджаны дзяржаўны трохколерны сцяг Расіі, яе герб (двухгаловы арол) і гімн Расіі (на музыку А. Аляксандрава).

28 снежня Расія і Індыя падпісалі кантракт на суму 3 мільярда долараў на перадачу Індыі ліцэнзіі на серыйную прадукцыю 140 самалётаў знішчальнікаў СУ-30 МКІ на працягу 17 год.

З **1 студзеня** ў рамках падаходнага падатку ўвялі плоскую шкалу, 13% падатку незалежна ад даходу для ўсіх грамадзян. Зніжэнне стаўкі пабудзіла людзей не скрываць сваіх даходаў і ў 2001 г. у бюджэт дзяржавы трапіла 280 мільярдаў рублёў, а раней траплялa толькі 240-250 мільярдаў рублёў. А ў 2002 годзе бюджэт атрымаў 330 мільярдаў рублёў. Збор налогаў перастаў быць праблемай для дзяржавы.

5 лютага наступіў выбух бомбы ў маскоўскім метро на станцыі „Белорусская кольцевая”. Бомба была схаваная ў сумцы пад мармуровай лаўкай на платформе. Бомба аднак выбухла некалькі мінут перад прыездам цягніка, таму не было ахвяр, а толькі 10 асоб параненых.

13 лютага наступіла сутыкненне цягніка з аўтацягніком на пераездзе Белавостраў – Дыбуны. Згінуў адзін пасажыр, а 10 было параненых.

22 лютага ў горадзе Камсамольск на Амуры крымінлісты падпалілі кавярню „Чарадзейка”.

1 сакавіка быў уведзены візавы рэжым між Расіяй і Грузіяй.

11 сакавіка на Паўночнакаўказскай чыгунцы чачэнцы падарвалі таварны цягнік, які ехаў з Гудэрмеса ў Хасавюрт.

23 сакавіка русіяне затапілі сваю касмічную станцыю „Мір” у Ціхім Акіяне. Часткова згарэла яна ў атмасферы раніцай у 6:29.

24 сакавіка згінула 21 асоба і больш чым 100 асоб было параненых ад выбухаў трох аўтамашын з бомбамі ў Мінеральных Водах, Есентуках і ў Адыге-Хабле.

31 сакавіка на Пушкінскім пляцу ў Маскве прайшоў мітынг арганізаваны партыяй „Яблыка” СПС і Саюзам журналістаў Расіі ў абарону свабоды слова. У мітынгу прынялі ўдзел 20 тысяч грамадзян.

2 красавіка пачаўся ў Маскве VIII Усеславянскі з’езд, які закончыўся 4 красавіка.

28 красавіка наступіў старт касмічнага карабля Саюз ТМ-32 з касманаўтамі Талгатам Мусабаевым, Юрыем Батурыным і першым касмічным турыстам ЗША мільянерам Дэнісам Тытам. Касмічны карабель прыстыкаваўся да Міжнароднай Касмічнай Станцыі і прызямліўся з іншымі касманаўтамі 30 кастрычніка

6 мая прызямліўся касмічны карабель Саюз ТМ-31 з касманаўтамі Талгатам Мусабаевым, Юрыем Батурыным і першым касмічным турыстам ЗША Дэнісам Тытам.

15 мая закрылі ў Санкт-Пецярбурзе Варшаўскі вакзал.

22 чэрвеня ў Варонежскай вобласці наступіла катастрофа самалёта Авіятыка-МАІ-890. Згінуў пілот.

25-26 чэрвеня 35 чачэнскіх баевікоў напалі на Ханкалу. Усе яны згінулі ці трапілі ў палон параненыя. Мелі пры сабе пісьмы ад Масхадава, які гразіў, што пачне вайну ў Ічкерыі, калі не выйдуць з яе расійскія салдаты.

Іншыя дзяржавы

2 чэрвеня прэзідэнт Украіны Л.Кучма катэгарычна забараніў красці газ з транзітных трубаправодаў, якія ішлі ў Польшчу і далей на захад.

4 чэрвеня згарэў у атмасферы над Ціхім акіянам амерыканскі касмічны тэлескоп Камптона.

4 чэрвеня ад землятрусу на інданезійскім востраве Энгана блізка Суматры згінулі 103 асобы.

10 чэрвеня памёр кіраўнік Сірыі Хафед Асад. Пасля месяца яго месца заняў яго сын Башар Асад.

13 чэрвеня прэзідэнт Італіі Карла Азегліа амнісціраваў турэцкага тэрарыста, які страляў і параніў рымскага папу Яна Паўла II, Махмеда Алі Агджу.

29 чэрвеня каля Сулавесі наступіла катастрофа парома „Кахая Бахары”, згінула 492 асобы.

17 ліпеня Башар ал-Асад склаў прэзідэнцкую прысягу ў Сірыі.

17 ліпеня ў катастрофе самалёта Air-7412 у Патне ў Індыі згінула 60 асоб, а 5 асоб было параненых.

25 ліпеня наступіла катастрофа звышгукавога авіялайнера „Канкорд” пры вылёце з прыжскага аэрадрома імя Шарл дэ Голя. Самалёт меў ляцець у Нью-Йорк. Пажар самалёта пачаўся, калі ён разагнаўся, а пасла наступіў выбух. Згінула 109 пасажыраў і 4 асобы ў рэстаране.

31 ліпеня Мошэ Кацаў, кандыдат партыі Лікуд, быў выбраны Кнесетам прэзідэнтам Ізраіля.

23 жніўня самалёт А 320 кампаніі Гулф Эа, які ляцеў з Каіра, меў катастрофу каля Мухарака. Згінула 143 асобы.

8 верасня наступіў 99 старт у ЗША (STS-106) па праграме Спейс Шатл і 22 палёт шатла Атлантыс з касманаўтамі Тэрэнсам Уілкатам, Скотам Алтманам, Даніэлам Бербекам, Эдвардам Лу, Рычардам Мастракі і двума рускімі касманаўтамі Юрыем Маленчанкам і Барысам Маруковым. Атлантыс прызямліўся 19 верасня.

14 верасня наступіў ад тэрарыстычнага акта выбух фондавай біржы ў Джакарце. Згінула 14 асоб. Два злачынцы былі пакараны: адзін на пажыццёвае зняволенне, а другі 20 гадамі турмы.

15 верасня пачаліся XXVII Летнія Алімпійскія гульні ў Сіднеі ў Аўстраліі, якія закончыліся 1 кастрычніка. Першае месца па колькасці медалёў занялі ЗША, атрымаўшы 37 залатых, 24 сярэбраных і 32 бронзавыя медалёў. Другое месца заняла Расія, атрымаўшы 32 залатыя, 28 сярэбраных і 29 бронзавых медалёў. Трэцяе месца заняў Кітай, атрымаўшы 28 залатых, 16 сярэбраных і 14 бронзавых медалёў.

16 верасня загінуў у Кіеве і быў забіты ўкраінскі апазіцыйны журналіст Георгій Гангадзе.

19 верасня ў Берліне немец (22 год) хацеў сваёй аўтамашынай падпаліць Рэйхстаг. Аблітай бензінам аўтамашынай уехаў у шкляную вітрыну Рэйхстага і затрымаўся.

24 верасня ў парламенцкіх і прэзідэнцкіх выбарах у СРЮ атрымаў першае месца Ваіслаў Каштуніца (50,24 % галасоў), а Слабадан Мілошавіч – другое (толькі 37,15 % галасоў). Аднак выбарчая камісія не прызнала выбараў і прымусіла правесці другое галасаванне.

24 верасня ва Францыі ў канстытуцыйным рэферэндуме пры галасаваўшых 30,2 % грамадзян большасць выбаршчыкаў (73,2%) прагаласавала, каб зменшыць тэрмін паўнамоцтваў прэзідэнта з 7 да 5 год.

27 верасня ў Сектары Газа ад выбуху бомбы згінуў ізраільскі салдат. 28 верасня пачалася інтыфада Аль-Аксы.

28 верасня ізраільскі прэм'ер-міністр Эхуд Барак даў згоду на падзел Іерусаліма. Заходняя частка, каб была сталіцай Ізраіля, а Усходняя – сталіцай Палестынскай дзяржавы. Не згадзілася з гэтым апазіцыйная партыя „Лікуд".

1 кастрычніка ў Нідэрландах легалізавалі прастытуцыю.

5-6 кастрычніка наступіла адстаўка ў Югаславіі з пасады прэзідэнта Слабодана Мілошавіча ў сувязі з масавымі пратэстамі грамадзян Югаславіі.

7 кастрычніка прэзідэнтам Югаславіі стаў Ваіслаў Каштуніца.

11 кастрычніка наступіў у ЗША 100 старт (STS-92) па праграме Спейс Шатл і 28 палёт шатла Дыскаверы з касманаўтамі Браянам Дэфім, Памелай Мелрой, Лероем Чыа, Уільямам МакАртурам, Петэрам Уайсофам, Майклам Лопес-Алегры і Коітай Вакатай. Дыскаверы прызямліўся 24 кастрычніка.

19 кастрычніка згінула ад бомбавага тэракта два працаўнікі з асабістай аховы Ясіра Арафата ў кватэры палестынскай службы бяспекі ў Віфліеме. 10 асоб было параненых.

19 кастрычніка ў пакістанскім Белюжыстане знайшлі мумію персідскай княжны, якая жыла 2600 год раней.

23 кастрычніка кітайскія археолагі знайшлі музей музыкальных інструментаў, які быў створаны 2 тысячы год раней у эпоху дынастыі Хань.

25 кастрычніка ў катастофе самалёта Іл-18 пад Батумі (Грузія) згінулі 84 асобы.

29 кастрычніка ў Рэспубліцы Кыргызстан трэці раз быў выбраны прэзідэнтам Аскар Акаеў.

31 кастрычніка на аэрадроме імя Чан Кай-шы на Тайване разбіўся Боінг747. Згінула 83 з 179 асоб у самалёце.

31 кастрычніка ў катастрофе самалёта Ан-26 у Анголе зінулі 44 асобы.

1 лістапада Югаславію прынялі ў ААН.

3 лістапада ў лесе ля Тарашчы (70 км ад Кіева) знайшлі цела без галавы забітага журналіста Георгія Гангадзе.

4 лістапада ў Югаславіі быў створаны новы ўрад з прэм'ер-міністрам Зоранам Жыжычам.

11 лістапада ад пажару ў цягніку-фунікулеры ў Аўстрыі ў Капрун згінула 155 асоб.

12 лістапада на саміце 56 мусульманскіх дзяржаў у Катары пастанавілі падтрымаць палестынцаў у барацьбе супраць Ізраіля і рашылі звярнуцца да ўсіх мусульманскіх дзяржаў, каб замарозілі ўсе адносіны з Ізраілем.

17 лістапада прэзідэнт Украіны Леанід Кучма заявіў на спатканні са студэнтамі Інстытута Міжнародных Адносін КНУ, што Украіна не будзе ніколі ядзернай дзяржавай.

26 лістапада на прэзідэнцкіх выбарах у Румыніі перамог у першым туры выбараў былы прэзідэнт Іон Іліеску і ўвайшоў у другі тур выбароў.

27 лістапада ў Нарвегіі адкрылі Лердальскі тунель пад гарой даўжынёй 24,5 км, які злучае Лердал і Эурлан.

28 лістапада лідэр Сацыялістычнай партыі Украіны Юрый Краўчанка апублікаваў найграны запіс размовы прэзідэнта Украіны Леаніда Кучмы, старшыні адміністрацыі прэзідэнта Уладзіміра Літвіна і міністра ўнутраных спраў Украіны Юрыя Краўчанкі, дзе Л. Кучма прасіў міліцыю зліквілаваць журналіста Георгія Гангадзе. Паўстала акцыя „Украіна без Кучмы", якую арганізавала апазіцыя. Пачаліся дэманстрацыі на вуліцах і палатачня гарадкі супраць Л. Кучмы.

1 снежня наступіў у ЗША 101 старт (STS-97) па праграме Спейс Шатл і 15 палёт шатла Індэвор з касманаўтамі Брэнтам Джэтам, Майклам Блумфілдам, Джозефам Танерам, канадскім касманаўтам Маркам Гарнам і Карласам Нар'ега. Індэвор прызямліўся 11 снежня.

5 снежня Ізраіль выслаў у космас ізраільскага спутніка Зямлі, Эраса А.

10 снежня быў выбрны прэзідэнтам у другім туры прэзідэнцкіх выбараў у Румыніі Іон Іліеску.

12 снежня прэзідэнтам ЗША стаў Джордж В. Буш – малодшы.

15 снежня быў спынены трэці рэактар Чарнобыльскай АЭС і электрастанцыя зусім перастала працаваць.

15 снежня пачаўся ў Кіеве першы пратэст у акцыі „Украіна без Кучмы”. Патрабавалі адстаўкі прэзідэнта Л. Кучмы ў сувязі забойствам апазіцыйнага журналіста Георгія Гангадзе ў верасні. У акцыі бралі ўдзел 24 палітычныя партыі Украіны.

21 снежня ў Нідэрландах як у першай дзяржаве ў свеце дазволілі браць шлюбы мужчыны з мужчынам і жанчыны з жанчынай.

28 снежня ў Нарвегіі адкрылі падморскі Тунель Бомляфіорд.

30 снежня ў бамбавых тэрактах у сталіцы Філіпін Маніліі згінулі 22 асобы, а больш чым 100 было параненых.

5-20 студзеня 2001 г. на Філіпінах падчас рэвалюцыі скінулі ўдадара Джозефа Эстраду.

9 студзеня выляцеў у космас кітайскі касмічны карабель без людзей.

9 студзеня ў Пакістане ў правінцыі Сінд ля горада Котры зышоў з рэек пасажырскі цягнік, які ехаў з Пешавара. Згінула больш чым 15 пасажыраў, а было параненых больш чым 200 асоб.

13 студзеня ў землятрусе ў Сальвадары і Гватэмале згінулі 952 асобы і было параненых больш чым 5 тысяч асоб.

14 студзеня на Украіне пачаўся другі этап акцыі „Украіна без Кучмы”, які цягнуўся да 1 сакавіка. Увесь гэты час на Крэшчаціку і на Майдане Незалежнасці праходзілі масавыя акцыі пратэсту, мітынгі, маніфестацыі. 1 сакавіка палатачны гарадок зліквідавалі ўкраінскія дзяржаўныя сілавікі.

16 студзеня замардавалі прэзідэнта Дэмакратычнай Рэспублікі Конга Лаўрэнта-Дэсірэ Кабіля.

20 студзена прайшла інагурацыя на прэзідэнта ЗША Джорджа Буша-малодшага. Біл Клінтан страціў уладу. Пратэставалі праціўнікі рэспубліканцаў, якога кандыдатат Джордж Буш атрымаў у выбарах менш галасоў, чым кандыдат дэмакратаў Альберт Гор, аднак Вышэйшы Суд прызнаў перамогу Д. Буша.

22 студзеня пачалася вайна ў Македоніі паміж македонцамі і албанскімі сепаратыстамі, якая закончылася 12 лістапада.

25 студзеня ў катастрофе самалёта Дуглас ДЦ-3 у Венесуэле згінула 25 асоб.

26 студзеня прэзідэнтам Дэмакратычнай Рэспублікі Конга стаў Ёзэф Кабула.

26 студзеня ў землятрусе ў індыйскім штаце Гуджарат і ва ўсходнім Пакістане згінула больш чым 20 тысяч людзей.

29 студзеня абвінавацілі чылійскага дыктатара Пінача ў злачынстве, калі быў дыктатарам і атрымаў хатні арышт.

7 лютага наступіў 102 старт у ЗША (STS-98) па праграме Спейс Шатл і 24 палёт шатла Атлантыс з касманаўтамі Кенетам Какрэлам, Маркам Палянскім, Робертам Курбімым, Маршай Айвінса, Томасам Джоунсам. Атлантыс даставіў да міжнароднай касмічнай станцыі модуль «Дэстыні». Атлантыс прызямліўся 20 лютага.

9 лютага згінула 9 асоб, калі падводны карабель ЗША Грынвіль сутыкнуўся з японскім рыбацкім катэрам ля Гаваяў.

13 лютага ў землятрусе ў Сальвадары згінула амаль 400 асоб.

14 лютага амерыканскі апарат „NEAR Shoemaker” прызямліўся на астэроідзе 433 Эрос.

16 лютага ў Прыштыне (Косава) наступіў выбух у аўтобусе„Ніш-экспрэс”.

25 лютага ў парламенцкіх выборах у Малдавіі перамогу атрымала Партыя Камуністаў, атрымаўшы 50,07% галасоў і 71 месцаў з 101 усіх месцаў у парламенце.

28 лютага ў Вялікабрытаніі ля горада Шэлбі наступіла сутычка пасажырскага і таварнага цагнікоў. Згінула 15 пасажыраў, а параненых было больш чым 50 асоб.

28 лютага ад землятрусу ў ЗША у Алімпіі каля Вашынгтона было параненых амаль 400 асоб.

4 сакавіка згінула 59 асоб у Партугаліі, калі заваліўся мост на рацэ Дуэра.

4 сакавіка талібы пачалі нішчыць старажытныя вялікія статуі Буды. Дзве статуі былі знішчаны дашчэнту.

4 сакавіка ў галасаванні ў Швейцарыі большасць прагаласавала супраць уступлення дзяржавы ў Еўрасаюз.

8 сакавіка наступіў у ЗША 103 старт (STS-102) па праграме Спейс Шатл і 29 палёт шатла Дыскаверы з касманаўтамі Джэймсам Уэзербі, Джэймсам Кэлі, Эндру Томасам, Полам Рычардсам, Джэймсам Восам, Сюзанай Хэлмс і расійскім касманаўтам Юрыем Усачовым. Дыскаверы прызямліўся 21 сакавіка.

9 сакавіка ля помніка Т. Шаўчэнкі ў дзень яго нараджэння ў Кіеве пачалася чарговая дэманстрацыя „Украіна без Кучмы”. Калі некалькіх дэманстрантаў затрымалі міліцыянеры, большасць дэманстрантаў пайшла пад будынак МУС з патрабаваннем вызваліць затрыманых. Закончылася дэманстрацыя каля сакратарыяту прэзідэнта на вул. Банкавай сутычкай з атрадамі „Беркута”. Дэманстрацыі праходзілі да красавіка.

13 сакавіка рэактыўны знішчальнік ЗША FA-18 „Hornet” падчас трэніроўкі над Кувейтам выпадкова ўпусціў бомбу, якая ўпала і выбухла на палігоне ЗША. Згінула 5 салдат ЗША і адзін салдат з Новай Зеландыі.

15-16 сакавіка тры чачэнскія тэрарысты захапілі ў Стамбуле ў Турцыі расійскі самалёт Ту-154 з 174 заложнікамі, які меў ляцець у Маскву. Тэрарысты прымусілі самалёт ляцець у Саўдаўскую Аравію. Самалёт прызямліўся ў Медыне. Там падчас штурма заложнікаў вызвалілі. Згінула падчас штурма сцюардэса самалёта і адзін тэрарыст, двух тэрарыстаў арыштавалі. Пакаралі іх 6 і 4 гадамі турмы.

16 сакавіка ад выбухаў у Кітаі на некалькіх фабрыках згінула 108 асоб.

1 красавіка ў Галандыі сталі легальнымі шлюбы аднаго полу: жанчыны з жанчынай і мужчыны з мужчынам.

1 красавіка арыштавалі былога прэзідэнта Югаславіі Слабодана Мілошавіча ў яго віле каля Бялграда.

1 красавіка амерыканскі шпіёнскі самалёт ЭП-3 кітайцы прымусілі прызямліцца на аэрадроме ў Кітаі. Пасля 12 дзён асвабадзілі 12 пілотаў самалёта.

4 красавіка парламент Малдовы выбраў прэзідэнтам дзяржавы Уладзіміра Вароніна, які 7 красавіка стаў прэзідэнтам Малдовы.

7 красавіка пачалася місія зонду Марс Адысей.

11 красавіка падчас футбольнага матча паміж камандамі „Арланда Пайрэтс" і „Кайзер Чыфс" на стадыёне „Эліс Парк" у горадзе Йоханесбургу пачаўся масавы ціск, у якім згінулі 43 асобы.

19 красавіка наступіў 104 старт у ЗША (STS-100) па праграме Спейс Шатл і 16 палёт шатла Індэвор з касманаўтамі Кентам Рамінджэрам, Джэфры Эшбі, канадскім касманаўтам Крысам Хедфілдам, Джонам Філіпсам, Скотам Паразінскім, італьянскім касманаўтам Умбертам Гуэдоні і расійскім касманаўтам Юрыем Ланчаковым. Індэвор прызямліўся 1 мая.

22 красавікка ў Страсбургу паміж хрысціянскімі цэрквамі была падпісана Экуменічная карта.

26 красавіка Вярхоўная рада Украіны выявіла недавер'е ўраду Віктара Юшчанкі і прэзідэнт прыняў яго адстаўку.

6 мая папа рымскі Ян Павел II першы раз быў з афіцыйным візітам у мусульманскай мячэці Умаядаў, дзе знаходзяцца мошчы Іаана Хрысціцеля.

9 мая ў Гане ад панікі на стадыёне Акра Спорт Стадыюм згінула 126 асоб.

21 мая харвацкага генерала Антэ Гатовіна Міжнародны трыбунал для былой Югаславіі абвінаваціў у злачынстве генацыду і ў ваенным злачынстве.

24 мая на вяселлі ў Іерусаліме звалілася падлога дома. Згінула 25 асоб, а больш чым 300 асоб было параненых.

29 мая прэм'ер-міністрам урада Украіны стаў Анатолій Кінах.

1чэрвеня ў Тэль-Авіве тэрарыст-смяротнік узарваў сябе каля ўвахода ў кафэ „Дольфі" і забіў 21 асобу. Згінула многа дзяцей ад 14 да 17 гадоў, пераважна прыехаўшых з СССР.

1 чэрвеня закончыліся ваенныя дзеянні між арміяй і міліцыяй Югаславіі і незаконнымі ўзброеннымі фармацыямі, якія называліся „Арміяй вызвалення Прэшэва, Мядведжы і Буяноваца".

1чэрвеня наступіла забойства каралеўскай сям'і ў Непале, якое выканаў наследнік трона князь Діпэрдр. 4 чэрвеня ён стаў апошнім каралём Непала.

7 чэрвеня ў парламенскіх выбарах у Вялікабрытаніі перамогу атрымалі другі раз лейбарысты.

7 чэрвеня ў рэферэндуме Ірландыя адкінула Нікейскі трактат.

8 чэрвеня ў пачатковай школе Ікеда каля Педагагічнага ўніверсітэта ў Асаце ў Японіі былы школьны ўборшчык Амору Тукума забіў многа дзяцей.

15 чэрвеня кіраўнікі ўрадаў Кітая, Расіі, Казахстана, Таджыкістана, Кіргізстана і Узбекістана стварылі Шанхайскуюю арганізацыю супрацоўніцтва.

15 чэрвеня адкрылі другі дарожны тунель у Нарвегіі даўжынёй 11 км і 150 м.

17 чэрвеня „Нацыянальны рух Сімяона II" атрымаў перамогу ў парламенцкіх выбарах у Балгарыі і апошні цар Балгарыі Сімяон II стаў кіраўнікам урада.

21 чэрвеня закончылася прадукцыя аўтамашыны Шкода-Феліцыя.

28 чэрвеня арыштаванага былога прэзідэнта Югаславіі Слабодана Мілошавіча перавезлі з бялградскай ў гаагскую турму.

Дзмітры Шатыловіч

Працяг будзе

Tamara Bołdak-Janowska

Rozciągłość

Tolo mówi: powiem ci, jak jest po białorusku „ziewać", bo na pewno nie pamiętasz. Ciekawe, czy pamiętasz. Pamiętasz?

– A ty skąd znasz to słowo? Usłyszałeś na Biełsacie?

Tolo: Na Biełsacie. I bardzo mi się to słowo podoba. Pamiętasz, czy nie?

– Zaraz. Przecież muszę je znać. Matko. Nie pamiętam. To jak brzmi?

Tolo: *Paziachać*.

– *Paziachać*. Słowo z dzieciństwa. Przecież mówiliśmy: *dzieci paziachajuć, para spać*. Przecież mówiliśmy: *cełу dzień paziachajacca, bo nawat ni prylahła u dzień choć na paŭhadziny. Mai słowy ad minie adychodziać nazad, i tam trymajucca majej chaty z żywymi baćkami. Jak ja mahła tak pazabywać sztadzionnyja słowy! Pamiać miascami heta adłoh. Tam lażać słowy jak ŭ mahiłcy. Aliż heta słowo żywoja, kali ty czuй jaho na Biełsaci. Znaczyć żywie dzieś u ludziej.*

Tolo: A określenie *na zdarawiec*, znasz?

– Tak my kaliś hawaryli. Ni pamiataju, z jakoj akazji. Da dzieciaci, kali czychnuło, ci kali pili wodku?

FB paczaŭ uspaminać majo žyćcio. Rysunki z-pierad dziasiaci hadoŭ. Zdymki, na jakich ja jaszcze maładaja. Mnie stało ni wielmi dobro, kali tak pierahladywała swajo žyćcio. U dadatak ja stała czytać ŭsich ważnych fiłasofaŭ, ad Platona czeraz Plotyna pa Kanta, Hegla i Heideggera, i hety fejsbukowy pierahlad iszoŭ razam. Kaliś hetych fiłasofaŭ ŭże raz czytała, ali tolki cipier ja ich razumieju i heta tak samo, jakby ja piarahladywała majo žyćcio. Siahodnia adnyja fiłasofy padabajucca, druhija nie, bo ich ni możno piaracianuć u 21wiek (jany abo antysemity i mizaginy, jak amal ŭsie, abo liczać niemcaŭ za adziny dziejsny narod, jak Hegel i Heidegger). Dla minie astajecca ważnym pierad ŭsim Kant.

Przecież to Kant spowodował powstanie Ligi Narodów i ONZ, jako międzynarodowego ciała ludzi dobrej woli, nieustannie napominającego o obowiązku pokoju. Kant żądał apodyktyczności postulatu pokoju, a także napominał, że każdy człowiek jest zdolny do moralności: Niebo gwiaździste nade mną, prawo moralne we mnie. Nie można zapomnieć tej Kantowskiej myśli, tożsamej z wezwaniem do trzymania siebie w moralnych ryzach. Uważał, że człowiek z natury jest zły, złośliwy i zakłamany, ciągle udaje lepszego niż inni, ale zdolny do dążenia ku Dobru, do moralności, do bycia lepszym. Ciało międzynarodowe, jak ONZ, z apodyktycznym postulatem pokoju, musi być ciągle słyszalne, musi ciągle przymuszać państwa do rezygnacji z rozwiązywania konfliktów przy pomocy wojen, bez wtrącania się w wewnętrzne sprawy danego państwa, ale jednak nieustępliwie, tj. bez końca i głośno nawołując do pokoju. Kant pozostaje rozciągły, tj. jest aktualny, żywy. Był filozofem zachodnio-wschodnim. Höffe, jego wielki komentator, twierdzi, że Kant liznął rosyjskości, bezpretensjonalnej i luzackiej, za pierwszej rosyjskiej okupacji Prus, i wtedy rozkwitła jego filozofia. Kant jest nasz, tj. nieuprzedzony do wschodnich Słowian. Wg niego, czas naszego życia musi biec zgodnie z pytaniem: co widzę i co mogę zrobić na rzecz Dobra?

To, że mówię o rozciągłości w czasie, ma związek z fejsbukowym przeglądem mego życia i filozofami, dużo mówiącymi o czasie, jak jeszcze np. Plotyn, a także z białoruskością, która traci rozciągłość, i w ogóle ma to związek z człowiekiem. Człowiek traci rozciągłość losu i czuje, że traci. U starych ludzi pojawia się depresja, bo czują tracenie rozciągłości w czasie. Smutni są. Tępieją. Chorują, a zbyt często nie stać ich na leki i stają się jeszcze smutniejsi, samotni.

Wg Plotyna, nie czas nas mierzy, tylko my mierzymy sobą czas. Jeśli czuję, że mną już prawie zmierzyłam czas, to zmierzyłam według tego czucia – przez ujrzenie siebie, dobiegającej życia. Czas, wg Plotyna, nigdy nie jest dokończony. Ciągle ktoś go mierzy sobą. I ptak mierzy sobą czas. I koń mierzy sobą czas. Przede wszystkim ciało mierzy czas poprzez ruch w nim samym, aż do słabnięcia i kresu. Jesteśmy w ten sposób rozciągli. Dusza porusza się w jej własnym czasie, ale jej ruch nie jest rozciągły, bowiem nieustannie dotyka tego, co jest-jako-jest, niezmienne i nieporuszone, a co nazywamy Bogiem, absolutem, wiecznością, nie-światem, niebytem. Jakkolwiek to nazwiemy, dotykamy z nadzieją, że jednak *tam* coś jest. Nie ma człowieka, który by nie doznawał własnej marności, zmęczenia cielesnym życiem, poprzez dotyk tego czegoś, co widzi w tęsknocie jako niezmiennie trwające i nie podlegające zniszczeniu, spokojne, pokojowe, pozacielesne i pozazmysłowe, i być może jest to Nic, ale niekoniecznie. Może to być żywa, choć nieosobowa matematyka. Można stwierdzić oczywiście, że się tego czepiamy jak ratunku, którego nie ma, a który mogą znaleźć ludzie wierzący, dopóki żyją. Dusza w jej własnym czasie obcuje z tym, co dana religia jej przynosi, jeśli nie staje się fundamentalizmem, jeśli nie kostnieje, jeśli nie prowadzi do politycznego terroru. Duszę coś buduje, a coś niszczy i spycha w dół ku podłości i bandytyzmowi. To martwa dusza. Dusza zbyt łatwo rozprasza się przez byle kogo, kto po trupach wylezie na przywódcę i będzie zachęcał do pastwienia się nad innym narodem, prowadząc masy do takiej lepszości. Dusza staje się pozbawiona umysłu i skazana na ślepy pęd – mówi Plotyn. W ten sposób tracimy naszą obecność w wątku umysłowym. Stajemy się nierozumni.

Mówi się: prawosławie to Plotyn, kontynuujący Platona. Plotyn nie zostawia nawet cienia nadziei na życie pozagrobowe, choć mówi o duszy i duszy świata, ale mówi jedynie matematycznie, tworząc tzw. matematy. Matematyczne trwanie po śmierci nie jest tym samym, co rzeczywiste trwanie z oczami i uszami, i innymi zmysłami, a przede wszystkim z pamięcią. Duszę mamy, dopóki żyjemy. Jest związana z ciałem, z narządami, a przede wszystkim z myśleniem, z umysłem. Nieśmiertelność możemy jedynie pomyśleć naszym śmiertelnym mózgiem. Wg Plotyna, dusza po śmierci ciała nie będzie pamiętać życiorysu osoby. Związać Plotyn z prawosławiem, znaczy uznać prawosławie za filozofię egzystencjalną, jak robił to Dostojewski, Bułhakow czy Floreński. Jeśli prawosławie czy inne wyznanie ugrzęźnie w katechetycznych formułkach, traci moc filozoficzną. Dla mnie prawosławie jest nadal egzystencjalną filozofią poza formułkami. Jest tak, dopóki rozmowa z duchownymi jest interesująca i nie zawiera wyniosłych pouczeń. O życie pozagrobowe ja się nie kłopoczę. Trudno sobie robić plany na życie pozagrobowe. Czy ktoś je ma? Wg Plotyna dusza jest liczbą. Liczby nie widać. Dusza jest liczbą w wątku rozumnym. Ludzie tworzą wątek rozumny. Takim wątkiem rozumnym jest dusza zwierząt i roślin, ale bardziej prostym, bardziej zależnym od rozumu wszechświata. Ustrój kosmosu, jego ład, wynika z niewidzialnego rozumu wszechświata.

Plotyn, choć nowożytny przecież, tzn. ostatni wielki fi-

lozof grecki, odwołuje się do Zeusa jako najmocniejszego z bogów (woła: na Zeusa!), i mówi też o innych bogach, także żeńskich. I ani słowa o chrześcijaństwie, które przecież wtedy już było. Nie było doniosłe od razu? Poza tym od filozofów odrzuca mnie ich mizoginia, której najmniej u Kanta. Plotyn też okazuje się ostatecznie mizoginem, kiedy przypomina akt stworzenia kobiety: Pandorę, pierwszą kobietę na ziemi, stwarza Prometeusz i inni bogowie, jak Afrodyta i Charyta, po czym Prometeusz odrzuca ją, ale Herakles podejmuje trud wyzwolenia kobiety spod tej niechęci stwórcy – czyni ją wolną i z umysłem. A Plotyn nadal nazywa Pandorę pejoratywnie: „ten twór". Mizoginia nie przemija. Czytający mizoginicznych filozofów utwierdzają się w mizoginii. Chrześcijański monoteizm ściska bogów w jednym Bogu Ojcu bez imienia, a Afrodyty i Charyty już nie ma, a kobieta co? Pozostaje jako „ten twór", odrzucony przez stworzyciela Prometeusza? Przecież Herakles ją wyzwala. Mimo to Plotyn nie rozwija wątku wolnej myślącej kobiety, pomija starożytny heraklesowy trud wyzwolenia jej. Potem, w toku rozwoju chrześcijaństwa, w nowożytności, wolna myśląca kobieta nadal jest niższa w historii od mężczyzny. Wg Plotyna, tkwiącego jeszcze w starożytnej Grecji, pełnej bogów, duszę stworzył Kronos, czyli ten, który jest Syty Umysłem. I potem ścisnęliśmy tę mnogość bogów w jednym Bogu. Bogowie to były umysły i byli w naszych umysłach niby współcześni psychologowie. Wielość bogów zapobiegała fundamentalizmowi religijnemu, bo jeden bóg nie gromadził tłumu przeciw innemu tłumowi, tj. każdy bóg za coś innego odpowiadał – za taki czy inny stan ludzkich umysłów. Monoteizm sprzyja fundamentalizmowi, fanatyzmowi, bo jeden jedyny bóg jednego ludu staje przeciw jednemu jedynemu bogu innego ludu i zaraz mamy targi i wojny o to, który ten jeden jedyny bóg jest słuszny i prawdziwy. Jedynie monoteistyczny judaizm nikogo nie nawraca, nie uprawia prozelityzmu. Prawosławie powinno pamiętać filozofię grecką, skoro mówią, że to plotynizm. Nie daje mi spokoju ten związek. Przez chwilę pobiegnę przez starożytność i Plotyna. Wg Plotyna, to Kronos zrodził syna o imieniu Zeus, tj. umysł zrodził duszę. Z kolei Platon uważał, że stwórcą świata jest umysł, że Początek jest umysłem, że przyczyną umysłu jest Dobro, czyli: umysł pochodzi od Dobra, a dusza od umysłu. Byt i umysł to idea. Parmenides: to samo jest myśleć i być. Myślenie zawiera się w samym sobie i nie jest cielesne. Heraklit: ciała płyną, a to, co wieczne, jest Jedno i umysłowe. Empedokles: spór rozłącza, a miłość jest znowu „Jednem". Platon: w człowieku jest człowiek wewnętrzny, a jest on troistością bytu, umysłu i duszy, a dusza rozumuje o rzeczach dobrych, pięknych i sprawiedliwych, a żeby mogła tak rozumować, musi mieć coś stałego i miarodajnego, np. ideę Boga. To w tym punkcie neoplatonizm Plotyna wiąże mnie z prawosławiem. Dotykam przez liturgię tego, co Jedno i niezmienne, a tym Jednym w wielości jest każde życie, które płynie, czyli jak śpiewamy: *wsiakaje dychanie da chwalit Hospoda*. W „Enneadzie piątej" Plotyn tworzy prefigurację Chrystusa, kiedy mówi, że można pomyśleć tylko jedno jedyne Ja, tożsame z pierwotnym Bogiem, o którym mówi Jedno lub Ono, a da się pomyśleć, tzn. zobaczyć jak promienisty otok na świetle-źródle. Poza tym otokiem są już mnogie promienie. Tzn. biegniemy trzeci po drugich, a drudzy po pierwszych. Biegniemy po rodzicach i dziadkach. Poruszyło nas Ono, a Ono jest Pierwsze. W tym biegu po rodzicach, którzy biegli po swoich rodzicach, itd. wstecz, obowiązuje nas pamiętanie, nawet jeśli biegnąc po rodzicach, pobiegliśmy do pracy w Anglii. Niech będę „tym tworem", jak mówi Plotyn o Pandorze. W 21 wieku „ten twór" opowiada jak człowiek, a każda baba to Pandora, bo wciąż i wciąż musi mówić od nowa, że oto jest, że wskazuje na sprawy do rozwiązania i pokojowe.

Pospolicie mówiąc: czas zabiera sobie moje dawne słowa i lokuje w pamięci, która jest jego workiem, a worek to pojemne Nic. Nikt poza mną nie widzi, co w tym worku mam, chyba że opowiem. Pojemne Nic wykrada słowa i gromadzi je w worku, jakby to był, jak mówią rosyjskie wory, jego *obszczag*. Wykrada wszelką teraźniejszość i gromadzi u siebie. Wszystko wykrada. I słowo *paziachać*, i okrzyk *na zdarawiec*!, i moich rodziców, i moją chatę, mój pejzaż, moich ludzi, moje zabawki, moje podwórko, moje książki z dzieciństwa, tamte meble, tamte wróble, tamtą trawę, tamte bociany i tamte żaby, tamte łąki, tamte krwawniki, mlecze i rumianki itd., tj. pozbawia tamte rzeczy i osoby rozciągłości w sobie, w ich ciele, a więc i w czasie, którym sam jest, i jesteśmy z nim zrośnięci. One i oni, rzeczy i osoby, przemijają wraz z ich ciałem i niektóre już przeminęły. Ostatecznie przeminą z moim ciałem, z moją pamięcią, która jest w moim ciele, chyba że coś opowiem i będzie to trwałe – ktoś zapamięta. Z ciałem mojej chaty przeminęły rozmowy w chacie, opowieści w chacie, opowieści o strasznych wojnach i bieżenstwie, uczucia w chacie, słowa w chacie, podróże z chaty i powroty do niej, progi chaty, sień chaty, podwórko chaty i kwiaty tamtego podwórka, tamte rumianki, tamte mlecze, tamte krwawniki, i tamte drzewa, akacje, kaliny i czeremchy, i dzikie słodkie maliny. I moja dawna białoruskość przestała być rozciągła. Ona już się nie dzieje. Ona nie ma dalszego ciągu. Ona się wynaradawia. Ona zmienia narodowość. Ona wyjeżdża. Ona choruje, starzeje się, wymiera. Jeszcze nasz cmentarz w Mostowlanach pozostaje rozciągły w czasie, jeszcze żyje, tj. pojawiają się ciągle nowe groby. To bardzo smutna, wręcz tragiczna nasza cmentarna rozciągłość. I to będzie miało swój koniec, kiedy wymrzemy doszczętnie – my wszyscy w moim wieku. My z tamtą wiejską białoruskością, z naszymi opowieściami o życiu, z naszym szczęściem i nieszczęściem. Znowu sama nuci mi się nasza sakralna pieśń: *Sława Bohu za ŭsio*. Za to, co dobre i za to, co złe. Żeby tak możliwy był powrót do tego, co było, złe i dobre, ale było, i nie poprzez pamiętanie, a w rzeczywistości. Choć jeden jedyny raz. Tęsknię do jednej jedynej chwili, jak każdy

człowiek z traconą rozciągłością losu. Mogę tylko poprzez pamiętanie. Słyszę słowa nieżyjącej córki: to, co było, zarówno dobre, jak i złe, było jako dobre, to znaczy całość jako życie jest dobrem. Słyszysz mnie, mamo? Życie jest dobrem. Nie mogę zapomnieć tych jej słów. A kiedy miała jakieś cztery lata, powiedziała ze zdziwieniem, jakby to było odkrycie pierwszej wagi: mamo, jakie dziwne uczucie – ja jestem w sobie. I tych słów nie mogę zapomnieć. Moja mądra córka mówiła Kantem i Plotynem sama z siebie. I jeszcze pamiętam inne jej słowa: ja i mój pies z miejsca wyczuwamy dobrego lub złego człowieka.

Wzdycham i mówię do Tola: wolałabym się nie urodzić, bo kiedy czuję, że już nie mam czym mierzyć czasu, że się ciało rozsypuje, że tu i tam byłam, to i tamto zobaczyłam, że rozsypuje się ciało białoruskości, czyli to, co było wokół mnie kiedyś, co mnie tworzyło, że życie dobiega końca, że w literaturze panoszą się lekko, łatwo i słusznie mędrkujący, jak mówi Kant, że wszędzie widzę przemoc, machinację, oszustwo, to jedynie ta właśnie myśl zaczyna władać człowiekiem: niepotrzebnie się urodziłam.

Tolo: Przecież to słowa Sokratesa.

– Co? Sokrates tak powiedział? Czyli co. Czytam filozofów i zaczynam mówić jak Sokrates? Lepiej odpytaj mnie z jakichś białoruskich słów, abym się zaczepiła o moje i tylko moje życie.

Tolo mówi, że już odpytał ze słowa „paziachać" i zwrotu „na zdarawiec"! Od śmierci córki nie wiem, co to znaczy *paziachać. Mnie ni paziajachacca i ja muszu brać nasonnyja tabletki. Maja maci też da kanca brała takija tabletki. Aby tolki narmalno spać i ni leźli u hoławu dumki, i ni budzili ŭ ciomnuju nocz, kab tolki ni stawili noczju na dyby. Karowa nas budziła noczju, kali joj zabrali dzicia. Hałasno płakała. Patom swajo dzicia zabyłasa. A patom znoŭ płakała pa nowamu adobranamu dziciaci. Praz heta ja ni mahu jeść karowianoho miasa. Ŭziać tabletku, paŭtary abo dźwie, i ni czuć, jak zaŭsiul świet płacza karowianym hołasam pa swaich dzieciach, a ŭsio tak płacza, i maci, i miesco, i siastra, i baćko. Jak chtoś adorwany ad świetu, ta śpić spakojno, ni czujuczy hetaho razpacznaho lamientu. Aliż my, ludzi, dy ŭsie żywiny, związany z saboju. Czuć sibie mnohich i hety razpaczny lamient ad mnohich musim.*

Fiłasofy biaruć żyćcio jak złuczana z hadzinami. Hadziny heta nasz siabar. Kali my razsypajamsa, znaczyć zbiaremsa ŭ punkt, ŭ katorym mu ŭże raz byli, i nasz siabar Czas – hety, zhetul, nasz – prapadzie. Mahiłka u Mastaŭlanach heta budzia moj punkt, ali ja jaszcze ŭ hetym punkci ni razu ni była. Ta dzie była, kali minie ni było? U punkci, jakoho ni pamiataju. Dumać ab hetym straszno, a anijak ni mahu padumać, czym ja była, kali minie ni było. Z jakoho punktu ja ŭziałasa na hety świet? Adnak dobro, szto z kachańnia baćkoŭ, z żywata maciary. Mój baćko płakaŭ, kali pamior mój maleńki bracik. Ja ab hetych ślozach znaju, ali jany zhinuć razam z majej haławoju.

Czas heta nasz adziny siabar, katoraho ni możam babzbycca, pakul żywiem. Czas, katory dla nas pieraznaczany jak nasza cieło. A patom? A patom budziam mieć ciażkaja cieło ziamli. A szto jaszcze, ta ja ni znaju i ni mahu znać, pakul żywu.

Jakija plany na zaŭtra? Nijakija. Nima planaŭ. Aby prażyć nocz i zabaczyć dzień. I paciahuszak rano nima. Ni paciahajusa, bo bajusa, szto paszkodżu sabie chrybiet i pakarocicca maja razciahłaść. Chwaroby u naszych ludziej rastuć, paszyrajucca, bo my starejam. Można skazać: my chwory narod, bo stary. Każny starejuczy narod chwory. Piarastaje być razciahłym. Nima kamu piaradać razciahłaści kultury, bo za mało dziaciej i jany imknucca da druhoho, da swajaho madniejszaho.

Znoŭ wiasna. Takaja jak papiarednia. Ni takaja, bo pahoda wisić pamiż niebam i ziamloju i ni moża stacca jak wiasieńniaja. Można skazać, szto pahody nima. Ptuszki śpiawajuć. Adnyja zachrypło, jak piła u ćwiordaj belcy, a druhija jak zwanki, a jaszcze druhija wykrykiwajuć: kwik, kwik! Kryłatyja świnki. Pajawilisa wiarabji, katorych daŭno ni było. Dumała, nikoli ni wiernucca. Jany zaŭsza wiasiołyja. Kupajucca u łużach i szczabieczuć, jak kaliś u Narejkach. Trawa jak razadrana, z płytkimi jamami z piasku, bo i jana ni znaja narowaŭ pahody i robicca aściarożna. Pahoda, kali zmianiajacca, zmianiajamoj krywiany cisk. Mieru jaho. Tolo mieryć. Znoŭ 127 na 227! Biahu noczju u szpital, katory pad bokam, i pytajusa, jakija tabletki uziać, hetyha ci tyja. Tabletka pad jazyk. Żywu. Maju jaszcze majo żyćcio. Ŭże znaju, jakija tabletki brać i jakija z saboju nasić u kiszeni, kali wyjdu na wulicu ci ŭ park. Cisk brykają, kali i jak chocza. Maja wolnaja wola tut ni pryczom.

Lepiaj sztoś druhoja apawiadaj, zwiazanaja z raściahłaśćju, sztoś kalarowaja. Szukaju i szukaju naszaj razciahłaści. Ja jaje znajszła na juliański Nowy Rok, a jana trywaja nawat u wiasnu. U budzia trywać da nastupnaha Nowaho Roku. I czeraz Naraj.

Dy zaraz i wiasna piarajszła ŭ pozdnuju, wyraźniejszuju, ciaplejszuju.

W tym roku, 2016, poszłam poszukać mojej rozciągłości w czasie – mojej i tylko mojej, czy też naszej i tylko naszej, żeby być choć przez chwilę u siebie. Nie zadowoliła mnie rozciągłość miejskiego Sylwestra pod chmurką, bo zamiast muzyki dali mi cierpienie dla uszu, serca i całego organizmu. Charczący łomot ani do słuchania, ani do tańca. Minęło kilka miesięcy, a w uszach mam tamten charczący łomot. Jakiś koszmar. Uszkodziło mnie to tak trwale, że jeszcze teraz czuję się zatruta. Ludzie nie wytrzymywali dłużej niż pół godziny. Uciekali starzy, dojrzali i młodzi. Toteż zapragnęłam drugiego Sylwestra i znalazłam. Jak dobrze. Omyję się z trucizny łomotliwego charczenia. Omyłam się, gruntownie. Głęboko wewnętrznie. Właściwie chciałam wyskakać trochę cukru, bo dopadła mnie cukrzyca. *Jak heta skazać pa naszamu? Maju dyjabiet, jaki mieŭ nasz Sokrat. Maci hawaryła: a heta Sońka*

ta uże i cukrzycy dastała. I trebo żyć da kanca na dyjeci, i brać nowyja tabletki. I trebo hroszy mieć na lekarstwa. Szto raz bolsz hroszaŭ trebo addawać na tabletki dy raznyja prybory. Mieryć toja i toja. Mieryć kroŭ i mieryć cukiar. Ja ni prywykła tak sibie mieryć i mieryć. Ja ni prywykła chwareć. Zaraz budu łysaja i kulhawaja. Kali ja zwaniła da naszaho Sakrata, jon zaŭsza sztoś sabie mieryŭ, cisk abo cukiar. I znoŭ cisk i cukiar. Cipier heta ja rablu. Wieczno hałodna, bo dyjeta. Możno zjeść na obied dźwie śliwy, adnu średniuju kartofielinu i dźwie sałaciny. Chleb tolki IG. Czamu chleb IG taki darahi? Czamu druhija pradukty dla dyjabetykaŭ takija darahija?! Czamu chtoś chocza aż tak mnoho zarablać na chworych ludziach?! Zaczynaju razumieć Sakrata, katory hawaryŭ, szto ŭsie hroszy iduć na maleńkuju jadu. Razumieju, szto znaczyć hetaja maleńkaja jada. Rada by jaszcze razciahnucca u losi. Naszaj biełaruskaj razciahłaści chaczu.

A chleb hety akazaŭsa atrawaju. Darahaja atrawa! Leć wyżyła, kali najełasa. Stolko ŭ jom jadawitych składnikaŭ! Musi z dwaccać. Szto wy robicia?

Nasz baciuszka, noszący świąteczne imię, Sylwester, zorganizował nam naszego juliańskiego Sylwestra w lokalu o nazwie Kris-tan. Nareszcie nasza muzyka. Skoczna radosna wschodniość. Ostatnio słyszę w telewizji, że należy mieć zachodni punkt widzenia. Nie chcę, bo to nowomowa, propaganda, indoktrynacja, formułki, frazesy; kilka modnych frazesów. Nie chcę żadnego „zachodniego punktu widzenia", bo taki nie istnieje. Albo myślimy, albo nie. Myśleć możemy wszędzie, tak samo jak głupieć. Ta charcząca muza, ten sylwestrowy koszmar spod chmurki to ten „zachodni punkt widzenia"? Takie obowiązujące decybele bez rytmu? Tak doskakujemy, jak mówi Heidegger, do uwspółcześnienia? Koszmar! Tak się łomot ładuje komu? Młodym? Młodzi pouciekali.

A w Kris-tan nareszcie na chwilę jestem u siebie, jak w Naraju. Mogę poskakać i wytrzepać okropny cukier. Jutro naprawdę stracę moją rozciągłość w czasie i z trudem będę stawiać kroki. Tańcz, póki czas. Te same piosenki, co w Naraju. Ukraińskie, białoruskie, rosyjskie, łemkowskie. Uczestnikami byli młodzi i starzy. Jak dobrze. Jak dobrze, że bez kompleksów wszyscy śpiewali także rosyjskie piosenki, nie bacząc po zachodniemu, że one ze strasznej Rosji. Folklor, piosenki biesiadne, romanse – to przecież nasza słowiańska dusza. Te same melodie przechodziły od Słowian do Słowian. Są trwale piękne.

Matuszka wyłożyła śpiewniki folkowe. W przerwach między tańcami, goście śpiewali z nich. Pięknie śpiewali. Z uczuciem. Dali prawdziwy koncert. Śpiewał świąteczny stół. Pierwszy raz w życiu widziałam zjawisko wyzwalania dobrych uczuć przez śpiewanie – wielkiej tęsknoty do bycia sobą w zgodzie z własną kulturą – ze słowiańskością. Ta nasza rozciągłość, wschodnia bez kompleksów, spoza narzucanej anglosaskości najgorszego rzutu, bo popkulturowego, odtruła mnie z koszmarnego doświadczenia pod chmurką, gdzie trzeba było doskoczyć do uwspółcześnienia poprzez charczący łomot. *Zaspiwajmo pisniu weselenku, pro susidku mołodeńku. Pro susidku zaspiwajmo. Serce j duszu zweselajmo. Albo: Wy szumicie, szumicie nada mnoju biarozy, kałyszycie, lulajcie swój napieŭ wiekawy. A ja lahu, prylahu ŭ kraj haścinca staroha, na duchmianym pakosie niedaspiełaj trawy. Prawie widzę, jak zmęczona kładę się gdzieś na miedzy pamiż pałoskami wysokaho żyta. Nima takoho miesca.*

Nie mogę zapomnieć słów jednego z uczestników balu w Kris-tan, a spytałam go, kim jest: *a ja ŭschodni czaławiek i takim budu*.

I nie mogę zapomnieć słów Rosjanina, który emigrował do Olsztyna z Woroneża. Kiedy spytałam go, w jakim słowiańskim języku możemy rozmawiać, a nie wiedziałam jeszcze, że jest Rosjaninem, i następnie zaczęliśmy rozmowę o językach, to powiedział uroczyście, z namaszczeniem: *każdyj jazyk krasiwyj*.

Z baciuszkaju hawaryli pa prostu. Nasz baciuszka tańczyŭ. Tańczyła matuszka.

Ta nasza rozciągłość działa się w europejskim kącie i cieszyła się sobą, i *była cełа ŭschodniaja.* Trudno ją znaleźć na co dzień. Nasza rozciągłość staje się niemal pokątna.

Nasze koło obraca się inaczej. Plotyn mówi o życiu w zgodzie z obrotem naszej kultury i obrotem świata pod obrotem kosmosu nad nami. Nasze koło obraca w innym kalendarzowym rytmie. W innym terminie mamy święta i Nowy Rok. Wg tego ostatniego greckiego filozofa w wielkim stylu, jesteśmy końcówkami Stwórcy, tak jak gałąź i jej listki. Tyle mamy wolności, woli życia, i samego życia. Jako końcówki Stwórcy czujemy naszą tragiczność, śmiertelność. Każdy człowiek dobrej woli nie chce skracać jednego jedynego życia bliźniego, bowiem trwoga z powodu własnej śmiertelności wystarcza mu aż nadto. On ją rozciąga na bliźnich i wie, że bliźni też posiada jedno jedyne życie.

Jesteśmy końcówkami i żyjemy w końcówkach naszego życiodajnego ognia – słońca. Nie jesteśmy w bezpośrednim ogniu słońca, nie oddychamy w ogniu słońca i on nam nie pali żywcem płuc, nie giniemy w ogniu słońca. To daleki ogień. Widzimy go. Grzeje nas. Daje nam dzienne światło. Od tego ognia odgradza nas ziemska atmosfera, powietrze. Pod tym dobroczynnym ogniem słońca ludzie ludziom rozpalają zły ogień wojny. Ciągle. Blisko i daleko. Ludzie wpadli na pomysł, aby mieć armie prywatne, jak np. Blackwater. Te prywatne armie angażowane są do robienia złego ognia wojny i utrzymywania stanu napięcia w upatrzonym regionie. Państwowe armie dobrze im płacą, ale już ich nie obchodzi, ilu z tych wojennych prywaciarzy zginie. Nikt nie liczy martwych żołnierzy prywatnych armii. Wiedzą, na co idą. Zależy im wyłącznie na pieniądzach i otrzymują je. Są droższi od państwowych żołnierzy, ale skuteczniejsi, bardziej bezlitośni, bardziej naćpani, więc państwa ich wykorzystują gdziekolwiek mają strategiczne czy

gospodarcze interesy. Oni są jak maszyny. Bez skrupułów zabijają ludność cywilną. Oni są w każdym miejscu na naszej planecie, gdzie w 21wieku toczy się wojna. Wg Kanta zło nie jest sprawą idei, lecz wolności. Jest człowiek liberum, czyli wolny, i jest człowiek brutum, czyli zwierzęcy, niepanujący nad zmysłowymi popędami. „Rozum stawia tamy wolności" – mówi Kant w „Krytyce czystego rozumu". Zło jest nierozumne. Jeśli nie kształtujemy duszy, a kształtować ją możemy jedynie ku Dobru (ku złu ona leci sama jak głupia), to stajemy się brutum, zwierzęcy, popędliwi, źli, złośliwi, nieszczerzy – udajemy lepszych od innych, bardziej cywilizowanych, w pełni demokratycznych. Człowiek brutum, jedyne takie zwierzę w przyrodzie, chętnie wywołuje wojny, męczy i tępi własny gatunek, mnoży wojny, przedłuża je.

Jesteśmy tragiczni, my wszyscy pokojowo nastrojeni. Żyjemy w niezgodzie w obrotem świata. Żyjemy w zgodzie z obrotem wszechświata, ale nie świata. Dusze nam przestają się poruszać muzycznie i harmonijnie, bo wciąż nie jesteśmy u siebie, nie w pokoju, lecz w wojnie, zmieszanej z pokojem, o czym mówił Heidegger. Żyjemy pośród nieprzychylnych nam obrotów świata. Gdzieś musimy być u siebie. Gdzie?

Wg Kanta i innych humanistycznych filozofów nie ma idei zła. Idee są niezbędne, aby człowiek kształtował się ku Dobru. Potrzebna jest idea wolności, aby stawiać jej tamy tu, w cielesnym zmysłowym świecie. Potrzebna jest idea pokoju, aby o niej apodyktycznie uparcie przypominać. Jeśli zapominamy o idei pokoju, natychmiast stajemy się brutum, zwierzęcy. Jak mówię, zwierzęcość człowieka jest jedyna w swoim rodzaju, niepodobna do innej zwierzęcości, bestialska. Człowiek brutum jest w stanie zorganizować fabryki śmierci dla swego gatunku, dla podludzi. Człowiek-zwierzę to nadczłowiek. Zły ogień wojny, coraz to nowszy, pod dobroczynnym ogniem słońca, bez stawiania tam wolności, powstaje z woli istoty nierozumnej. Ludzkie zwierzę faszeruje się narkotykami, aby zabijać bez wyrzutów sumienia. Jedyne takie zwierzę na naszej jedynej życiodajnej planecie. Naukowcy ciągle szukają warunków życia dla nas na innych planetach. Potem opowiadają bajki o znalezieniu wody na odległej planecie, rzeźb czy śladów cywilizacji. W tych bajkach ja żadnych narodów nie widzę, ani śladów po jakichś narodach. Narody są wyłącznie na naszej planecie. W tych bajkach widzę antropomorfizację odległych planet. Tiaaa. Tam na Marsie zobaczą rzeźbę ludzkiej twarzy. Może jeszcze znajdą ruski walonek i białoruski samogon prosto z lasu na Marsie. Naukowcy w 21 wieku marzą o zobaczeniu ludzkich myśli. Nigdy nie zobaczą ani idei Dobra, ani idei Wolności, Sprawiedliwości, Piękna. To było i pozostanie niewidzialne. Ani tęsknoty ani uczuć nie zobaczą.

Białorusini z Białorusi są przez świat traktowani jako Nikt, bo nie rwą się do rewolucji. Jakieś głupie oczekiwanie: zrobicie u siebie krwawy majdan, to uznamy was za ludzi. Na razie nimi nie jesteście. Obroty świata są pełne przemocy, wojen, głupiego medialnego mędrkowania, zwłaszcza w byłych demoludach, które tak doskakują do uwspółcześnia: poprzez tokowanie o niczym i umocnienie wiary we własną lepszość. Nie żyję według tych strasznych obrotów, okręconych śliczną medialną nowomową o tym, jacy to my nowocześni, cywilizowani, jacy to my lepsi, jacy to my niosący wszystkim gorszym naszą demokrację. To zakłamanie. Europa jest zakłamana. Krańcowo nieszczera. Tzw. drastycznych obrazków z „naszej słusznej wojny" nie pokaże.

Skoro Plotyn jest nasz, grecki, to jeszcze coś o jego rozprawach, zwanych Enneadami. W „Enneadzie czwartej" mówi, że ziemia jest żywa, posiada duszę i chce współistnieć z ludźmi, a także jest zdolna do obserwacji ludzkiego zachowania się wobec niej – nie przy pomocy oczu, lecz poprzez głębokie wewnętrzne czucie. Udział biorą w tym żeńskie bóstwa, np. Hestia i Demeter. Żeńskie bóstwa podziały się nam w mroku przeszłości. Plotyn określa ziemię mianem bóstwa. Tak. My w to bóstwo sadzimy bomby. Trujemy nasze bóstwo. Znęcamy się nad naszym bóstwem, nieprzytomnie, nierozumnie. Eksploatujemy nasze bóstwo krańcowo nierozumnie. Przypomina mi się Janusz Korbel, związany z dziką puszczą. Tak sobie dobrze żył wśród drzew i zwierząt, a nagle go nie ma. Poprzez to jedno zdanie przywracam rozciągłość jego dzikiemu życiu. Pozostaje rozciągły w mojej pamięci. Janusz woził moich Narajów po okolicy i opowiadał historię miejsc, wymieniał zapomniane nazwy wzgórz i dolin. Robił to zajmująco. Zachwycał Narajów. Nasz redaktor też to robił. Panie Redaktorze, taka rozciągłość naszych miejsc jest konieczna, jest potrzebna także gościom Naraju. Gdybym znowu zorganizowała Naraj, to poproszę o podróże po naszych miejscach, po wioskach, lub chociaż o opowieści o nich.

Ziemię zaczyna boleć ludzkość. Boli ją wszędzie. Mówię do Tola: ziemia końcu da człowiekowi po mordzie. Tolo: mało po mordzie. Da mu porządniej, w kość.

Nasze pierwsze dziecięce doświadczenia były związane z ziemią, a nie posadzką i dywanem. Nie byliśmy uwięzieni w mieszkaniu, jak nasi współcześni wnukowie. Rośliny, piasek, kamienie, mnóstwo dzikich owoców, rzeka, łąka z mnóstwem ziół, las i maślaki, posypane po mchu jadalną rodziną. Dzikich zwierząt było mało. Zające, jeże, lisy. Mało, bo to było po wojnie. Bomby wystraszyły zwierzęta. Po wojnie nareszcie można żyć. Po wojnie ziemia wydaje się wolna, szeroka, bezpieczna. Po wojnie oczywiście należy zrobić porządek z leśnymi bandytami, dla których zabijanie to norma, patologia wyniesiona z wojny. Po wojnie trzeba powykrywać miny. Ale to najpiękniejszy czas, bo każdy myśli, że żadnej wojny nigdy już nie będzie. To jasna myśl, rozświetlająca duszę. To czas szczęśliwego dzieciństwa, nawet jeśli ono półgłodne. Najemy się dzikich owoców, jabłek, gruszek, śliwek, wiśni. Też dobrze. najemy się samego chleba. Napijemy się mleka. To nam wystarczy.

Spostrzeżenie Plotyna: powietrze jest ciemne, czarne. To światło sprawia, że widzimy przedmioty i samo powietrze jako jasne nic. Jeśli przystawimy przedmiot do oka, to zobaczymy ciemność, czerń, cień światła, a nie sam przedmiot. Przykładam drugi tom jego „Ennead" i widzę ciemność, a nie książkę. Przez chwilę bawię tak z innymi przedmiotami. Mogę sobie tak z bliska zaświecić latarką w oko, ale to sztuczne światło, z zewnątrz. Nie świecę, bo uszkodzę oko. Plotyn mówi, że wewnątrz nas możemy zobaczyć światło, a nie jest ono od słońca, lecz od duszy. Ja spostrzegam, że są myśli jasne i myśli ciemne. Jedne cudze myśli, wyrażone głośno, rozjaśniają nas, a inne zaciemniają, denerwują, przerażają, wywołują trwogę. Jak najmniej takich przybywających z zewnątrz myśli. Jak najmniej słuchania medialnego łatwego głupiego mędrkowania. Oto czasy. Trzeba bronić się przed głupiejącymi mediami. Sprawą rozumną staje się ucieczka od nich. Nie słuchać. Nie widzieć. Własnych ciemnych myśli nie posiadam. Nie posiadam myśli zawistnych, mściwych, bandyckich. A dziś trzeba to w sobie mieć! A ja nie mam. Białorusini nie mają. Wszyscy? Oczywiście nie. Linia generalna jednak jest tu nieustającym nastrojem ku pokojowi. Niezmiennie pragniemy ładu, a nie chaosu. Dziś taka rozciągłość jest naganna, bo oznacza odrętwienie, bezruch. W jakiejkolwiek chacie. Z jakimkolwiek jedzeniem. W jakichkolwiek ubraniu. Ze słoikiem zamiast filiżanki czy szklanki. Tacy jesteśmy. Obejmuję twarz rękoma. Ręce są czarne.

Tamara Bołdak-Janowska

Co Białorusini mogą dać Polsce?

Określenie miejsca mniejszości białoruskiej wobec państwa polskiego i polskiej tożsamości narodowej oraz stosunku polskiej tożsamości wobec mniejszości białoruskiej wymaga konceptualizacji wobec szybko postępujących procesów asymilacyjnych.

Zainteresowani nią powinni być polscy Białorusini, jeśli myślą poważnie o przetrwaniu i rozwoju swojej wspólnoty. Samo stwierdzenie o istnieniu społeczności białoruskiej i przypominanie jej historii nie wystarczy. Rozpoznać należy ideowy sens tego istnienia, by dla jego uzasadnienia móc odwołać się do legitymizacji wyższego rzędu niż samo trwanie białoruskiej substancji etnicznej i językowej.

W świetle zarysowanej przez niżej podpisanego w innym miejscu[1] koncepcji tożsamościowej, trwaniu każdej historycznie wykształconej kultury można co prawda nadać treść ideową i moralną, pogląd taki nie jest jednak powszechny.

By mobilizować lojalność swoich członków wobec samej siebie i wobec swojej kultury, dana społeczność musi określić sens swojego istnienia w historii, ideowy rdzeń swojej tożsamości, historyczne zadanie postawione jej przez Opatrzność do odegrania w teatrze dziejów. Dotyczy to również mniejszości białoruskiej żyjącej w granicach państwa polskiego.

Tego rodzaju konceptualizacja potrzebna jest także nam, Polakom. Rozsądna polska polityka tożsamościowa powinna stawiać sobie za cel wyciągnięcie korzyści z zastanego kontekstu bytowania polskiej wspólnoty narodowej. Historycznym i współczesnym kontekstem jest zaś dla nas współzamieszkiwanie ze społecznością białoruską w jednym państwie, od ponad dwudziestu lat zaś także sąsiedztwo z niepodległą Białorusią.

By fakty te stały się dla nas źródłem siły, nie zaś obciążeniem, musimy zastanowić się nad ich sensem i nad tym, czego możemy się dzięki nim nauczyć. Niżej spisane uwagi są zbiorem tego rodzaju luźnych przemyśleń snutych z perspektywy polskiej. Autor nie pretenduje przy tym do znajomości problematyki białoruskiej i ogranicza się w związku z tym do dość ogólnikowych spostrzeżeń, bazujących na wiedzy potocznej.

1. Wspólnota

Ze współczesnej polskiej perspektywy szczególnie interesujące jest, że Białorusini wydają się być przednowoczesnym typem wspólnoty. Ujmując to innymi słowy, są bardziej etnosem niż narodem. Są jedną z niewielu wspólnot w Europie, stosunkowo słabo impregnowanych dotychczas przez nacjonalizm.

Nacjonalizm to nowoczesna teoria i doktryna polityczna, która rozpoczęła swój zwycięski marsz przez Europę wraz z rewolucją francuską 1789 roku. Dojrzałą postać uzyskał w końcu XIX wieku, zaś bliski osiągnięcia pozycji globalnego paradygmatu politycznego był w latach 30. i na początku 40. XX wieku. Po klęsce europejskich państw faszystowskich nacjonalizm stracił dotychczasowe znaczenie w Europie, zaczął zaś odgrywać wiodącą rolę w pod-

[1] R. Lasecki, *Dalej, niż nacjonalizm. Wprowadzenie do doktryny tożsamościowej*, http://www.konserwatyzm.pl/artykul/11729/dalej-niz-nacjonalizm-wprowadzenie-do-doktryny-tozsamosciowej .

legających dekolonizacji krajach Afryki i Azji. Obecnie, w warunkach rozkładu nowoczesności jako paradygmatu filozoficznego i teoretycznego, wydaje się podlegać postępującej dekompozycji.

Rdzeniem nacjonalistycznej doktryny politycznej są następujące twierdzenia: 1) naród winien być najwyższym dobrem w porządku dóbr doczesnych, 2) naród winien być podstawową kategorią odniesienia przy określaniu tożsamości człowieka, 3) naród powinien dysponować atrybutem suwerenności (być ostatecznym podmiotem polityki), wyrażającym się w posiadaniu lub dążeniu do posiadania własnego państwa; społeczności nie posiadającej własnego państwa ani nie wyrażającej aspiracji państwotwórczych odmawia się miana narodu, określając ją mianem narodowości.

Ze współczesnej perspektywy ponowoczesnej (lub z perspektywy później nowoczesności, jak chce Zygmunt Bauman) doskonale widoczne są obciążenia i ujemne skutki doktryny nacjonalistycznej.

Polityzując wyznaczniki przynależności narodowej[2], prowadzi ona do niekończących się konfliktów pomiędzy określającymi na ich podstawie swoją tożsamość wspólnotami. Legitymizacja rozstrzygnięć zapadłych w tych konfliktach możliwa jest albo poprzez odejście od zasad etyki absolutnej na rzecz moralnego relatywizmu („słuszność jest po stronie silniejszego") albo poprzez odmawianie stronie przeciwnej prawa do bycia podmiotem etyki uniwersalnej (rasizm).

Czyniąc naród podstawowym punktem odniesienia dla tożsamości i najwyższym dobrem w porządku dóbr doczesnych, nacjonalizm prowadzi do rugowania tożsamości innych niż sprowadzająca się do najniższego wspólnego mianownika tożsamość narodowa. Więź narodowa jest więzią horyzontalną, toteż jej absolutyzacja powoduje obumieranie więzi wertykalnych i realizowanych na odmiennych poziomach innych więzi poziomych.

Dlatego społeczeństwo zbudowane na zasadach nacjonalizmu jest społeczeństwem nowoczesnym. Naród znajduje się na antypodach uwarstwionego i organicznego społeczeństwa tradycyjnego. Może istnieć albo naród, albo społeczeństwo organiczne. Nowoczesny naród powstaje, gdy rewolucja niszczy społeczeństwo tradycyjne z jego organicznymi więzami. Nacjonalizm ma suplementować w roli społecznego spoiwa te zerwane w epoce nowoczesnej więzy.

Społeczeństwo tradycyjne jest kompozycją wspólnot pierwotnych, to jest wspólnot opartych na bezpośrednich relacjach społecznych. W społeczeństwie tradycyjnym ludzie żyją wspólnie w jednym miejscu i właśnie dlatego są wspólnotą. Mieszkają na tej samej ziemi, a ich mentalność kształtuje ten sam krajobraz. Chodzą do tego samego kościoła i posługują się tą samą gwarą. Ich dzieci bawią się razem, a młodzi z ich społeczności żenią się między sobą. Są ze sobą spokrewnieni lub spowinowaceni i należą do tego samego etnosu. Mozaiką takich właśnie organicznych wspólnot jest społeczeństwo tradycyjne.

Naród tworzy w to miejsce model społeczeństwa masowego i wykorzenionego. Więź łącząca członków narodu nie jest więzią naturalną, ale więzią wirtualną. Ich wspólnota nie jest wspólnotą pierwotną, ale wspólnotą wyobrażoną. Jedynym istotnym wyznacznikiem tożsamości staje się przynależność narodowa, wobec czego nacjonalizm występuje w roli czynnika buntującego człowieka przeciwko jego wspólnotom naturalnym i ich organicznym patriarchalnym autorytetom.

Społeczeństwo nacjonalistyczne powstaje w warunkach migracji do miast, zerwania więzów łączących człowieka z miejscem zamieszkania, ze wspólnotą genealogiczną, ze starszymi pokoleniami, z gwarą ojczystą, a często także z religią. W ich miejsce pojawia się abstrakcyjna tożsamość narodowa, nie dostrzegająca tego wszystkiego, co nadaje człowiekowi osobowość, uniformizująca go zaś na gruncie możliwie najbardziej ogólnych haseł.

Interesujące z naszego punktu widzenia jest, że Białorusini w relatywnie niewielkim stopniu poddali się procesowi nacjonalistycznej modernizacji społecznej. Historycznie była to społeczność wiejska i migracja do miast jest wśród niej zjawiskiem dość świeżym. Białorusini zamieszkują zwarty obszar etnograficzny i identyfikują Podlasie jako swoją ojczyznę. Posługują się lokalnymi gwarami. Ważnym wyznacznikiem ich tożsamości jest wschodnie chrześcijaństwo. Relatywnie słabe są tendencje do polityzacji tożsamości, skłonności secesjonistyczne lub irredentystyczne.

Białorusini są bardziej etnosem, niż narodem. Przeszli przez europejską nowoczesność relatywnie najmniej przez nią skorumpowani. Dlatego mogą stać się ciekawym punktem odniesienia dla Polaków przy rekonstrukcji polskiej tożsamości w warunkach epoki ponowoczesnej.

Białorusini byli mniejszością w warunkach polskiego państwa narodowego, żyjąc w sąsiedztwie narodu polskiego. W warunkach ponowoczesności państwo narodowe ulega jednak korozji. Gospodarzący w XX w. we własnym państwie Polacy stają się w XXI w. „mniejszością narodową" w globalizującym się świecie zanikających państw narodowych i globalnej popkultury. Z tymi samymi wyzwaniami, z którymi społeczność białoruska w Polsce musiała zmierzyć się w warunkach nowoczesności, Polacy będą musieli zmierzyć się w świecie ponowoczesnym.

By sprostać temu wyzwaniu, Polacy będą potrzebowali solidniejszego fundamentu dla swojej tożsamości, niż wywietrzały i zniechęcający swą znaczeniową płytkością na-

[2] Te zaś mogą być bardzo różne: francuska koncepcja narodu kładzie na przykład akcent na element obywatelski, amerykańska – ideologiczny (demokratyczny liberalizm), turecka i koreańska – etniczny, quebecka – historyczny etc.

cjonalizm. Polacy potrzebują w nowych czasach zakorzenienia, wspólnoty pierwotnej, naturalnych więzi społecznych, klanowości, etniczności, regionalizmu, sacrum. Potrzebują tego, co nadaje znaczenie. Tego, co jest źródłem osobowości.

Tego wszystkiego mogą nauczyć się od polskich Białorusinów, którym, jak się wydaje, Opatrzność przeznaczyła historyczną rolę przeniesienia tych elementów z epoki przednowoczesnej w ponowoczesną w większym stopniu, niż stało się to naszym udziałem.

Rolą polskich Białorusinów byłoby wypełniać to przypisane im przez Opatrzność posłanie historyczne. Misją dziejową etnosu białoruskiego w Polsce jest być matecznikiem tradycyjnych instytucji społecznych. Jest nią bycie punktem odniesienia i punktem wyjścia, od którego mogłaby się zacząć rekonstrukcja społeczeństwa tradycyjnego, także wśród innych niż Białorusini zamieszkujących nasz kraj społeczności – w tym i wśród samych Polaków, którzy, by przetrwać w warunkach globalizacji – muszą przestać być narodem, a stać się na powrót zorganizowanym w mozaikę organicznych wspólnot etnosem.

2. Patriarchalizm

Pojęcie patriarchatu będziemy tu rozumieć w kontekście nieco metaforycznym, mianowicie na gruncie socjologii polityki. Oznacza ono wspólnotę uporządkowaną, hierarchiczną, na czele której stoi ojciec-patriarcha. Pozostaje on częścią wspólnoty, tak więc nie jest wobec niej podmiotem zewnętrznym, zarazem jednak jest jej zwieńczeniem i ma wobec niej głos decydujący. Decyzje podejmuje zarówno wobec pozostałych członków wspólnoty, jak i wobec podmiotów wobec niej zewnętrznych, niezależnie od otoczenia, podejmuje je jednak, mając na względzie dobro wspólnoty jako całości, nie egoistycznie pojmowane dobro własne. Pojęciem najtrafniej opisującym ten model społeczno-politycznego przywództwa byłoby pojęcie „gospodarza".

Termin ten, jak się wydaje, zakorzeniony jest w białoruskiej teorii politycznej. O obecnym prezydencie Republiki Białoruś mówi się nieformalnie „baćka". Władcy Wielkiego Księstwa Litewskiego nosili tytuł „hospodara". Tradycja polityczna dzisiejszego państwa białoruskiego pośrednio nawiązuje do patriarchalnych tradycji Rusi Kijowskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Polityczne centrum tego ostatniego znajdowało się pomiędzy Wilnem a Nowogródkiem, tak więc częściowo na Białorusi.

Białoruś jest jednym z cywilizacyjnych i geopolitycznych dziedziców tradycji obydwu tych monarchii. Władza w nich miała charakter czysto wertykalny. Możnowładztwo miało głos doradczy, nie paraliżując władcy jak w degenerującej się do postaci ustroju republikańskiego Polsce. Władca występował jako gospodarz i ojciec wspólnoty politycznej. Realizował zasadę męską, solarną i monarchiczną. W uwspółcześnionej formie zasady te zachowane zostały w porządku politycznym stworzonym w dzisiejszej Białorusi przez Aleksandra Łukaszenkę.

My, Polacy powinniśmy żałować że wektor oddziaływania politycznego w dziedzinie ustrojowej skierowany był, w przypadku Rzeczypospolitej Obojga Narodów, z kierunku zachodniego na wschód, nie zaś odwrotnie. Zasiadłszy na polskim tronie, Jagiellonowie okazali się na tyle słabi, że ulegli żądaniom szlachty i nie zapobiegli republikańskiej degeneracji państwa, która ostatecznie doprowadziła Polskę do upadku.

Wpływ polskich wzorców ustrojowych na obszar Wielkiego Księstwa Litewskiego był, niestety, wyłącznie negatywny. Rzymskie ideały republikańskie, które Polska przyswoiła w ramach specyficznej, wytworzonej między innymi na jej terenie, orientalnej odmiany kultury łacińskiej[3], podważyły tradycyjny słowiański model patriarchalny – model rządów osobistych „gospodarza", wywodzący się jeszcze z archaicznej struktury rodowej szczepów słowiańskich.

Model politycznego patriarchalizmu zakłada traktowanie kraju jako dobra osobistego gospodarza, który zobowiązany jest dbać o powierzony mu przez Boga kraj i o swoich poddanych, podobnie jak ojciec zobowiązany jest dbać o dobro swojej rodziny i swojego gospodarstwa.

Pozostali członkowie patriarchalnej wspólnoty politycznej mogą być wysłuchiwani, tak jak patriarcha rodowy może niekiedy wysłuchiwać uwag swoich synów, a czasem nawet i należących do rodziny kobiet. Głos poddanych jednak nie jest dla „gospodarza" zobowiązujący. Zajmuje on wobec nich pozycję nadrzędną i jego decyzje nie mogą być ograniczane ich wolą.

Model republikański rozumie tymczasem państwo jako dobro wspólne obywateli, łącząc się tym samym nie tylko z kategoriami obywatelskości, ale też narodu i podmiotowości politycznej. W republice państwo jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli, wobec tego są oni moralnie zobowiązani brać udział w życiu publicznym i wspólnie podejmować roztropne decyzje, dotyczące tego, co polityczne.

Socjopolitycznym fundamentem republiki nie jest osoba władcy, lecz upodmiotowiony naród. Zasadą poruszającą mechanizmy republikańskiej wspólnoty politycznej jest cnota moralna, z którą kojarzyć należy patriotyzm i postawy obywatelskie, a która jest – jak wiadomo – przymiotem dość ulotnym, gdyż zależnym nie od twardych instytucji państwa, a od trudnych do operacjonalizacji postaw osobistych obywateli.

Głowa państwa jest w tym modelu jedynie jednym z

[3] Innymi odmianami kultury łacińskiej były odmiana śródziemnomorska (kraje hiszpańskie, Prowansja, Italia, Francja, Belgia, południowe i zachodnie kantony Szwajcarii, peryferia w Dalmacji) i odmiana romano-amerykańska (hiszpańsko-, portugalsko- i francuskojęzyczne kraje Ameryki). Orientalna (środkowoeuropejska) odmiana kultury łacińskiej obejmowała kraje dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz kraje dawnej dunajskiej domeny Habsburgów.

podmiotów nadrzędnej wobec niego wspólnoty republikańskiej. W nowożytnej Polsce król był jedynie jednym z trzech stanów sejmujących, którego głos mógł zostać przeważony przez pozostałe stany, a brak zgody pozostałych stanów (izby poselskiej i senatu) mógł sparaliżować decyzję króla.

W słowiańskim (patriarchalnym, w Polsce żywym jeszcze w czasach piastowskich) modelu politycznym władca jest ograniczony jedynie prawem boskim i prawem naturalnym, pozostałe instytucje danej wspólnoty politycznej podlegają mu jednak i żadna nie może ubezwłasnowolnić go w decyzjach.

Polski republikanizm nie zdał historycznego egzaminu i doprowadził państwo polskie do upadku. Zarażone nim państwo litewskie również zostało zdezorganizowane wewnętrzną anarchią i zdegradowane do zaścianka nowożytnej Europy, po czym wraz z Polską zniknęło z mapy.

Uwspółcześnieniem nowożytnego polskiego republikanizmu jest współczesny polski demokratyczny liberalizm. Model ten również został skompromitowany, a urządzona wedle niego Polska stała się zaściankiem Zachodu, najlepiej dającym się opisać przy użyciu modeli postkolonialnych oraz koncepcji światowych półperyferii (w teorii Immanuela Wallersteina).

W to miejsce Republika Białoruś zachowała wewnętrzną i zewnętrzną podmiotowość, wyrażającą się choćby w odporności na geokulturową penetrację Zachodu (tępienie dewiacyjnych kontrkultur homoseksualnych, wykonywanie kary śmierci) i decyzyjności w odniesieniu do własnej gospodarki.

Realizowany dziś w Białorusi model słowiańskiego patriarchalizmu lepiej niż republikanizm odpowiada wymogom polskiego charakteru narodowego. Polacy są ludem słowiańskim. Są gnuśni, leniwi, swarliwi, nazbyt łatwo poddają się emocjom. By wykrzesać z siebie wielkość, potrzebują silnego przywództwa i dyscypliny. Potrzebują ojcowskiej, męskiej ręki.

Taki też typ władzy wytworzył się wśród zamieszkujących nasze ziemie ludów słowiańskich i taki model władzy realizowali Piastowie. Późniejsza republikańska degeneracja była chorobą naszej słowiańskiej duszy. Białorusini okazali się w większej mierze na tę chorobę odporni. Dziś możemy się wyleczyć z republikanizmu i liberalizmu, biorąc przykład z Białorusi.

3. Gospodarka organiczna

Białoruś jest jedną z ostatnich gospodarek przemysłowych Europy. Oznacza to, że jej dochód narodowy opiera się na wytworzonych produktach przemysłowych, nie zaś na giełdowej żonglerce wirtualnym kapitałem.

Po 1989 r. polski przemysł został zlikwidowany. Ten sam los w dużej mierze spotkał polskie rolnictwo. Pozostałe jeszcze resztki traktowane są przez liberalne polskie elity jako kłopotliwe obciążenie. Polskie elity kopiują bezmyślnie zachodnią narrację liberalną, nie dostrzegając wątpliwej adaptacyjności modelu liberalnego w odniesieniu do państw zachodnich, a przede wszystkim jego nieprzystawalności do sytuacji państw postkomunistycznych w środkowej Europie.

Rezultatem budowania gospodarki na liberalnym paradygmacie krótkoterminowej opłacalności i natychmiastowego zysku była deindustrlializacja zachodniej Europy i przeniesienie produkcji przemysłowej do Azji, Ameryki Łacińskiej oraz Afryki. Kraje Zachodu zbudowały swą ekonomiczną pozycję na handlu prawami własności i innymi papierami wartościowymi, co pozwalało ich społeczeństwom zwiększać konsumpcję, ale równocześnie wygasiło wytwórczość gospodarek tych państw i powiększyło ich zależność od niestabilnego z definicji globalnego rynku.

Powielająca model neoliberalny Polska stała się dla Zachodu źródłem wykształconych kadr (które może powielać dzięki nieliberalnemu, odziedziczonemu po czasach PRL, modelowi kształcenia), w przypadku zaś części ludności z gorszym przygotowaniem zawodowym – dostarczycielem nisko płatnych usług i prostych prac podwykonawczych.

Białoruski model patriarchalny przyniósł odmienne skutki. Poziom konsumpcji w Białorusi jest wyraźnie niższy niż w Polsce, ponieważ podstawy tamtejszego dobrobytu opierają się na materialnej produkcji, nie na lichwie, handlu i oszustwie. Gospodarka białoruska pozostaje gospodarką producencką, nie gospodarką konsumencką, jak w przypadku liberalnych państw zachodnich. Oznacza to, że decyzje gospodarcze w Białorusi podyktowane są potrzebami wytwórczości, nie sztucznie rozbudzanymi zachciankami konsumentów i kapitalistów. Celem działalności gospodarczej jest wytwarzanie, nie pogoń za przyjemnością i zaspokajanie hedonistycznych zachcianek.

W modelu takim rozpoznawane są strategiczne potrzeby państwa i kompleksowo rozumiane potrzeby człowieka. Nie poświęca się w nim dobra wspólnego na ołtarzu egoizmu. Nie sprzeniewierza się moralności na rzecz czysto materialnie pojmowanego zysku. Nie rezygnuje ze sprawiedliwości społecznej, by ustąpić miejsca żądaniom jednostek lub poszczególnych grup interesu. Nie zapomina się o obowiązkach wobec pokoleń przyszłych, desperacko próbując zaspokoić galopujące kaprysy współczesnych.

Patriarchalny model gospodarczy zakłada odpowiedzialność zwierzchnika danej wspólnoty wytwórczej wobec powierzonych jego władzy pracowników. Zakłada dyscyplinę i posłuszeństwo podwładnych wobec kierującego ich pracą patrona. Zakłada identyfikację wytwórcy z wykonywaną pracą daleko większą niż w przypadku gospodarki liberalnej; w gospodarce organicznej wytwórca odciska indywidualne piętno na wytwarzanym przez siebie produkcie, wytwórstwo jest zaś dla niego czynnością, poprzez którą określa swoją własną tożsamość i która ma w związku z tym dla niego treść moralną.

W gospodarce kapitalistycznej jedynym motywem pra-

cownika i pracodawcy jest zysk, wobec czego próbują oni stale się nawzajem przechytrzyć (pracownik stara się wyłudzić jak najwyższą płacę za jak najmniejsza pracę, pracodawca zaś chce zmusić pracownika do jak największej pracy za jak najniższą zapłatę). W gospodarce organicznej wytwórcy utożsamiają się z wykonywanym zawodem i z firmą, pod którą pracują.

W gospodarce liberalnej pracownik porzuca miejsce pracy gdy tylko w innym miejscu zaoferują mu większe pieniądze i lepsze warunki, kapitalista pozbywa się zaś pracownika gdy tylko ten przestaje mu być potrzebny (i gdy pozwalają mu na to prawo pracy i związki zawodowe). Gospodarka liberalna jest więc gospodarką nomadów i koczowników, podczas gdy gospodarka organiczna i patriarchalna jest gospodarką zakorzenienia, twórczości, wspólnoty i kultury.

Nie twierdzimy tu przy tym, że polityka gospodarcza współczesnej Republiki Białoruś realizuje w pełni model gospodarki organicznej i patriarchalnej. Posłużyliśmy się tu raczej przykładem Białorusi dla zilustrowania pewnego „typu idealnego" (w weberowskim rozumieniu tego terminu). Praktyka gospodarcza zarówno w Białorusi, jak i w Polsce, odbiegają od tego typu. Więcej bliskich mu elementów można jednak odnaleźć w polityce gospodarczej Białorusi niż Polski.

Zmierzając zatem od modelu liberalnego i kapitalistycznego do modelu organicznego i patriarchalnego, Polska powinna studiować doświadczenia i rozwiązania przyjęte w zakresie polityki gospodarczej i społecznej w Białorusi. Odgórna ochrona i organizacja własnej gospodarki przez państwowego „gospodarza" wydaje się być esencją tych rozwiązań i tym, co warte jest w nich naśladowania.

4. Białoruś w Europie Bałtyckiej

Szerzej o koncepcji Europy Bałtyckiej pisałem w innym miejscu[4]. Tutaj przypomnijmy jedynie, że tezą naszą jest, że państwa położone wokół Bałtyku i znajdujące się w sferze geopolitycznego oddziaływania bałtyckich ośrodków siły tworzą jeden region geopolityczny. Do regionu tego zaliczamy również kraje historycznej Rusi Kijowskiej, tak więc między innymi dzisiejszą Republikę Białoruś. Oznacza to, że Białoruś jest częścią tego samego regionu geopolitycznego co dzisiejsze Polska, Niemcy, Szwecja, Finlandia, Litwa, Estonia, Łotwa, Rosja i Ukraina.

Koncepcja taka rodzi określone konsekwencje dla białoruskiej polityki zagranicznej, określając jej zewnętrzne uwarunkowania. Sensem koncepcji Europy Bałtyckiej, która jest koncepcją polemiczną wobec koncepcji Europy Środkowo-Wschodniej, jest odrzucenie podziału Europy na Wschód i Zachód. Ten rodzący antagonizmy podział, którego ofiarą pada między innymi Białoruś, proponujemy zastąpić stawiającą na regionalną współpracę koncepcją bałtycką.

Symboliczną ogniskową współpracy bałtyckiej powinien być Obwód Królewiecki, łączący zainteresowania dwóch regionalnych mocarstw – Niemiec i Rosji, oraz sąsiednich wobec niego Polski, Białorusi i Litwy. W Obwodzie Królewieckim spotkać się powinno zaangażowanie wszystkich pięciu zainteresowanych nim państw. Komunikacja pomiędzy obwodem a pozostałą częścią Rosji jest jednym z takich wyzwań i współpraca w tym zakresie Rosji, Litwy i Białorusi wydaje się być cennym wzorem dla rozwiązania także innych zagadnień.

Rola Białorusi i znaczenie jej stosunków z Polską nie powinno jednak polegać jedynie na regulacji lokalnej współpracy i rozwiązywaniu lokalnych problemów. Polska i Białoruś położone są w geograficznym centrum kontynentu europejskiego, z czego wynika ich szczególne znaczenie dla europejskiej architektury geopolitycznej.

Geopolitycznym imperatywem Europy jest polityczne zjednoczenie i stworzenie struktury ponadnarodowej (imperialnej), która umożliwiłaby Europie zdobycie pozycji światowego mocarstwa i efektywne zabieganie o swoje interesy w skali globu.

Podobny imperatyw stoi przed państwami eurazjatyckimi, w tym przed Białorusią. By zachować swoją tożsamość, kraje eurazjatyckie nie mogą występować wobec reszty świata jako suwerenne państwa narodowe. W zestawieniu z takimi ponadnarodowymi kolosami jak Stany Zjednoczone, Chiny, Indie czy Indonezja małe państwa narodowe nic nie znaczą. Tak jak Europie potrzebna jest Unia Europejska, tak państwom eurazjatyckim potrzebna jest Unia Eurazjatycka.

Zwróćmy jednak uwagę, że integracje europejska i eurazjatycka nie przezwyciężają zadawnionego podziału Europy na Zachód i Wschód. By zbudować prawdziwą „europejską Europę" będziemy musieli przezwyciężyć także ten podział. Potrzebna będzie transkontynentalna integracja zintegrowanych wcześniej i skonsolidowanych wewnętrznie Unii Europejskiej i Unii Eurazjatyckiej. Dzięki takiej „integracji integracji" powstać mogłaby Wielka Europa – od Atlantyku do Pacyfiku, od Lizbony do Władywostoku.

W tym właśnie miejscu wracamy do znaczenia Polski i Białorusi oraz współpracy polsko-białoruskiej. Austriacki generał Heinrich Jordis baron von Lohausen (1907-2002) w swojej wydanej w 1979 r. pracy *Mut zur Macht: Denken in Kontinenten*[5] zwrócił uwagę na kluczowe znaczenie Prus dla kontynentalnej i wschodniej orientacji geopolitycznej Niemiec. Kraje nadreńskie i alpejskie Niemiec utwierdzają je w ich zachodniej tożsamości geopolitycznej. Dzięki

[4] R. Lasecki, *Europa Bałtycka, nie Europa Środkowo-Wschodnia. Luźne rozważania nad geopolityką Polski i Europy*, http://www.geopolityka.org/analizy/2518-europa-baltycka (21.08.2014).

[5] Znana jest nam ona w wersji francuskiej, wydanej jako *Les Empires et la puissance*, Paris 1996.

Prusom państwo niemieckie ciążyło z kolei na Wschód, ku sojuszowi z Rosją. Von Lohausen twierdzi, że gdyby w III Rzeszy władzę uchwycił nie pochodzący z Austrii Hitler, ale konserwatywna generalicja pruska, nie doszłoby nigdy do niemieckiego ataku na ZSRS, zaś Berlin dążyłby do porozumienia z Moskwą, którego przedmiotem mógłby być podział brytyjskich posiadłości kolonialnych.

Po II wojnie światowej państwo pruskie zostało jednak zlikwidowane, zaś postulowana przez von Lohausena jego ewentualna odbudowa jest nie do przyjęcia z punktu widzenia Warszawy i Moskwy, gdyż musiałaby się odbyć kosztem państwa polskiego i rosyjskiego. W miejsce upadłych Prus rolę wschodniej kotwicy Niemiec mogłaby jednak spełniać będąca terytorialnym dziedzicem większej części państwa pruskiego Polska. Pozostająca w ścisłym związku sojuszniczym z Niemcami Polska powinna stać się, za ich pośrednictwem, rzecznikiem zbliżenia Unii Europejskiej ze Wschodem.

Rola Białorusi wobec przyszłej Unii Eurazjatyckiej powinna być lustrzanym odbiciem roli, jaką powinna odgrywać Polska wobec Zachodu. Białoruś pozostaje w ścisłych sojuszniczych stosunkach z Rosją, zarazem żywi też historycznie uwarunkowane zainteresowanie Zachodem. Tak jak zatem Polska powinna być kotwicą mocującą Niemcy, za ich zaś pośrednictwem też całą Unię Europejską, w ich orientacji wschodniej, tak samo Białoruś powinna stać się kotwicą mocującą Rosję, za jej zaś pośrednictwem całą potencjalną Unię Eurazjatycką, w jej orientacji europejskiej.

Geopolitycznym rusztowaniem Wielkiej Europy powinna być zatem geopolityczna oś Bruksela-Moskwa. Podstawą dla niej powinna być z kolei realizowana na poziomie mocarstw geopolityczna oś Berlin-Moskwa. Spoiwem tej międzymocarstwowej osi powinny być regionalne osie geopolityczne: dwie osie asymetryczne (Berlin-Warszawa i Moskwa-Mińsk) oraz jedna oś symetryczna (Warszawa-Mińsk). Osie Warszawa-Mińsk oraz Warszawa-Berlin i Mińsk-Moskwa powinny być zatem ogniwami spajającymi ze sobą dwie części Wielkiej Europy: zachodnią (europejską) i wschodnią (eurazjatycką). Kontynentalny makrokosmos ponownego spotkania i pojednania europejskiego Zachodu i europejskiego Wschodu odbijać się będzie musiał w mikroskali ponownego spotkania i pojednania polsko-białoruskiego.

Dotychczasowe niepowodzenia w konstruowaniu transkontynentalnej osi geopolitycznej rzutują i być może wynikają z antagonistycznych stosunków polsko-białoruskich. Ideologiczny szowinizm liberalizmu uniemożliwia zbliżenie Unii Europejskiej z Rosją i budowę „europejskiej Europy".

Stwarza też ograniczenia dla polityki polskiej wobec Białorusi, która przybiera charakter dywersyjny i wywrotowy. Państwo polskie, zamiast być rzecznikiem polskiej i europejskiej racji stanu wobec państwa białoruskiego, staje się wobec Białorusi rzecznikiem zachodniego liberalizmu i szkodliwych dla Europy interesów geopolitycznych USA.

Stan ten będzie mógł ulec zmianie jedynie w przypadku odrzucenia przez Polskę liberalnej tożsamości ideologicznej. Przykładu na możliwość takiej zmiany dostarczają rządzone przez Viktora Orbana Węgry, które dokonują zarówno ostrożnej reorientacji geopolitycznej w kierunku zbliżenia z Rosją i budują w tym celu dość awangardowe ze swojej perspektywy sojusze (z tradycyjnie traktowaną na Węgrzech z niechęcią Słowacją), jak i deklarują odejście od liberalizmu jako od paradygmatu politycznego i ideologicznego. Węgry i Słowacja, starając się zablokować wprowadzenie sankcji ekonomicznych Unii Europejskiej przeciw Rosji, działają również na rzecz zbliżenia Brukseli z Moskwą, realizują więc taką politykę zagraniczną, jaką w Unii i wobec Rosji oraz Białorusi powinna realizować również Polska.

5. Białorusini polscy wobec Polski i Białorusi

Nie zachowamy naszej tożsamości, jeśli nie zbudujemy Wielkiej Europy. Nie zbudujemy Wielkiej Europy, jeśli nie powstanie oś Berlin-Moskwa. Nie powstanie oś Berlin-Moskwa, jeśli nie dojdzie do pojednania polsko-białoruskiego. Nie dojdzie do pojednania polsko-białoruskiego, jeśli nie dokonamy antyliberalnego przełomu w Polsce. Nie dokonamy antyliberalnego przełomu w Polsce, jeśli nie weźmiemy za punkt odniesienia polskich Białorusinów.

Polscy Białorusini potrzebują antyliberalnego przełomu, by przetrwać jako wspólnota. W świecie liberalnym i nowoczesnym rozpłyną się w globalistycznej popkulturowej papce, a tuż po nich los ten podzielą Polacy. Trudno dziś bowiem mówić o polonizacji Białorusinów, skoro polska tożsamość narodowa również jest rozkładana przez procesy globalizacji. Zagrożeniem dla tożsamości polskich Białorusinów nie jest już dłużej polskość, a jest nim dotykające również Polaków wykorzenienie.

W społeczeństwie liberalnym, permisywnym, odrzucającym zasadę autorytetu i powinności nie ma miejsca dla żadnej wspólnoty. Etnos białoruski skazany jest na zagładę w świecie indywidualizmu, popkultury, migracji, kapitalizmu i wykorzenienia. Łudzą się wszyscy ci, którzy uważają że tożsamość białoruska przetrwa w państwie zorganizowanym w oparciu o zachodni paradygmat liberalny. Liberalizm niszczy każdą tożsamość. Każda wspólnota, pozbawiona demontowanego przez państwo liberalne instytucjonalnego rusztowania, musi prędzej czy później się rozsypać.

Alternatywą wobec liberalizmu i nowoczesności nie jest nacjonalizm, gdyż doktryna nacjonalistyczna również postuluje stworzenie społeczeństwa liberalnego i nowoczesnego (ze wszystkimi jego wadami), tyle tylko że ograniczonego zasięgiem danego, uznanego za narodowy, języka.

Przyswojenie sobie nacjonalizmu oznaczałoby dla Białorusinów zwrócenie się ku jednemu z wariantów modernizmu. Oznaczać będzie zastąpienie gwar sztucznym językiem narodowym, wykorzenienie i zastąpienie świadomości wynikającej z więzów naturalnych świadomością abstrakcyjną i zbudowaną na wyobrażonej wspólnocie symbolicznej.

Oznaczać będzie też polityzację i ideologizację przynależności grupowej, a także historii – w tym ostatnim wypadku możliwe jest też wypaczenie świadomości historycznej w kierunku cierpiętnictwa, martyrologii i nieustannego użalania się nad swoimi krzywdami. Nacjonalizm grozi również skonfliktowaniem Białorusinów z państwem polskim i represjami ze strony tego państwa, w perspektywie zaś – dalszym pogorszeniem stosunków polsko-białoruskich i destabilizacją sytuacji na wschodniej granicy Polski. Nacjonalizm byłby więc dla Białorusinów błędną drogą, która poprowadziła by ich na manowce.

Zamiast nacjonalizmu, Białorusini powinni przyswoić sobie doktrynę tożsamościową, która lepiej odpowiada wyzwaniom stawianym przez epokę ponowoczesną. Doktryna tożsamościowa zachowuje to, co wartościowe w nacjonalizmie, oczyszcza się zaś z jego republikańskich, obywatelskich, liberalnych i modernistycznych naleciałości. W przeciwieństwie do nacjonalizmu, nie jest też antagonistyczna wobec innych wymiarów tożsamości, ani wobec wspólnot o innych tożsamościach.

Białorusini powinni zatem rozwinąć koncepcję podlaskiego regionalizmu i nawiązać współpracę z innymi ruchami w Polsce i w Europie, dążącymi do regionalizacji.

Można wskazać rozmaite praktyczne kroki, jakie mogłaby podjąć społeczność polskich Białorusinów dla zmiany paradygmatu politycznego z liberalnego na tożsamościowy. Lista ta zawsze będzie otwarta i podane przez nas niżej cztery przykładowe cele bynajmniej nie wyczerpują możliwości w tym obszarze.

Po pierwsze zatem, polscy Białorusini powinni poszukiwać sojuszników wśród tych polskich środowisk, które również świadomie bądź nieświadomie działają na rzecz podkopania paradygmatu liberalnego. Polska tożsamość i polski patriotyzm nie powinny być traktowane przez Białorusinów podejrzliwie ani jako potencjalne zagrożenie, ale jako potencjalny i możliwy sojusznik. Środowiska białoruskich prawosławnych powinny w podobny sposób patrzeć na środowiska katolickie.

Po drugie, dość dziwny wydaje się brak aktywności Białorusinów w instytucjonalnym podtrzymywaniu swojego języka. Szkół z białoruskim językiem wykładowym w Polsce w zasadzie nie ma, tymczasem to język określa nasz sposób myślenia i tożsamość, formowane są one zaś przez szkołę.

Krokiem w kierunku rozwiązania tego problemu i zarazem zbliżenia polsko-białoruskiego byłoby zaangażowanie nauczycieli języka białoruskiego z Republiki Białoruś do nauczania tego języka w szkołach, do których uczęszczają Białorusini w Polsce. Doprowadziłoby to być może do zaniku miejscowych gwar, ale być może również rozbudziło by nimi większe zainteresowanie w samej Republice Białoruś, przede wszystkim przełamało zaś barierę izolacji pomiędzy obydwoma państwami. (...)

Po trzecie, równie jak niedorozwój białoruskiego szkolnictwa dziwi niedorozwój białoruskiego regionalizmu. Polska tożsamościowa powinna być państwem zregionalizowanym, pozostawiającym jak najwięcej obszarów w gestii władz lokalnych i regionalnych.

Potrzeba regionalizacji wydaje się szczególnie oczywista w przypadku etnosów mniejszościowych, gdyż posiadają one specyfikę silniej odróżniającą je od większości populacji niż w przypadku przedstawicieli etnosu dominującego.

Białorusini powinni zatem rozwinąć koncepcję podlaskiego regionalizmu i nawiązać współpracę z innymi ruchami w Polsce i w Europie, dążącymi do regionalizacji. Ruchy regionalistyczne w Europie – od Bretanii i Katalonii po Podlasie i Siedmiogród – powinny wspólnie pracować nad zastąpieniem w dziedzinie ustrojowej modernistycznego paradygmatu państwa unitarnego i scentralizowanego tożsamościowym paradygmatem państwa zregionalizowanego i samorządowego.

Jak stwierdziliśmy wyżej, cztery wymienione propozycje nie wyczerpują bynajmniej listy działań, które mogliby przedsięwziąć polscy Białorusini dla zapewnienia warunków trwania i rozwoju własnej wspólnoty w państwie polskim.

Każda taka lista i każdy program polityczny wymaga jednak przede wszystkim wskazania na sens istnienia i misję przeznaczoną danej społeczności do spełnienia w historii. Tylko rozpoznając je i werbalizując wobec własnej społeczności, inteligencja humanistyczna polskich Białorusinów wzmocnić może i utrwalić wśród swoich rodaków moralną identyfikację ze wspólnotą, do której razem z nimi należy. Przedstawiając je zaś podmiotom zewnętrznym wobec własnej społeczności, polscy Białorusini wypracować będą mogli wśród nich legitymizację dla istnienia i rozwoju swojej wspólnoty.

Ronald Lasecki

Autor jest publicystą portalu konserwatyzm.pl i analitykiem Europejskiego Centrum Analiz Geopolitycznych. Dotychczas publikował też w „Przeglądzie Geopolitycznym", „Stosunkach Międzynarodowych", „Pro Fide, Rege et Lege", „Templum Novum" oraz na kilku portalach internetowych. Jest współautorem lub współredaktorem kilku prac zbiorowych z zakresu geopolityki, myśli politycznej i filmoznawstwa.

Eugeniusz Kabatc Młyn nad Narewką

Rozdział III

Polskość w białoruskim ogrodzie

I oto już ta powikłana opowieść szybkimi słowy zmierza do źródeł wspomnień własnych.

Pamięć to tajemnicza rzecz istnienia, bez której nie otwierają się żadne drogi życia. Własna pamięć jest najtrudniejsza do uchwycenia w rygory myśli – jest także spuścizną po pamięci świata.

Nim się urodziłem i zacząłem snuć pierwsze wątki wokół rozproszonych postrzegań, przyszedł na świat bój brat Jerzy, a ojciec zbudował w Wołkowysku własny dom. Został kolejarzem i przy węźle centralnego dworca założył swoje nowe gniazdo rodzinne.

Były pierwsze lata dwudzieste XX wieku i niepodległa znowu Polska rozsiadła się na dawnych ziemiach kresowych mocą historycznej pamięci i ryskiego Traktatu. Jak kokosza rodziła już pisklęta zdrowe, ale też dziwnie kalekie. Katolicyzm stał się religią państwową, ale moi prawosławni rodzice ochrzcili mnie w prawosławnej cerkwi. W mojej metryce urzędowej brzmi to w skrócie tak:

„Do kancelarii cerkwi Piotra i Pawła w Wołkowysku przybyli Aleksander Kabatc i jego żona Anna Kabatc z domu Grycuk z dzieckiem płci męskiej i oświadczyli, że 11 stycznia 1930 roku przyszedł na świat ich syn, któremu nadano imię Ewgenij...”.

Ojciec, choć wierzący, nie był człowiekiem religijnym. Postawił w swym młodym życiu w młodym państwie na zawodową karierę solidnego, konsekwentnego kolejarza i tej służbie oddał swe zdolności i siły. Nie demonstrował narodowego pochodzenia ani wyznaniowej przynależności, bo w jego sytuacji nie ułatwiało by to awansu społecznego, a chciał się znaleźć w swoim profesjonalnym środowisku przynajmniej wśród „srebrnej” hierarchicznie inteligencji. [Supplement 5: „Wołkowysk Centralny i Miasto”, druk w Czasopisie].

Mama natomiast, zajęta domem, utrzymała swoje przywiązanie do prawosławia jawnie i po sąsiedzku, zaprzyjaźniając się z rodzinami o pochodzeniu białoruskim [Pietruszko], mieszanym [Szypenbejlowie] na naszej Staszica ulicy lub rosyjskim [Zdanowiczowie] na sąsiedniej, Żeromskiego i chodząc często w ich towarzystwie do cerkwi w mieście.

Przez pewien czas rodzice w domu rozmawiali ze sobą po białorusku, przy czym mama, Anna, była zawsze Niurą, a ojciec, Aleksander, Saszą. Katolickie otoczenie i polityczna poprawność asymilacyjna wymagały jednak polskości, toteż zarówno brat, jak i ja od razu zostaliśmy poddani rygorom polonizacji i od dziecka mówiliśmy tylko po polsku, zachowując polskie imiona nawet w zdrobnieniu: Jurek i Gienek [Gieniuś dla najbliższych].

W losach szerzej rodzinnych owa państwowa polityka polonizacji przyłożyła swoją pieczęć wymagań w taki sposób, że wujek Władek, by zachować swoje zatrudnienie w policji, musiał zmienić swoje imię Włodzimierz na Władysław i nazwisko Martyniuk na Martyniak, a potem z ciocią Manią przejść na katolicyzm i wziąć ślub w narewkowskim kościele. Jako polski policjant musiał też wyrobić w sobie patriotyczny „czuj duch!”, więc kiedy po kilku latach odwiedziliśmy z mamą jego dom w Ostrołęce, gdzie mieliśmy już za towarzystwo bliskich nam pokoleniowo dzieciaków, Lusię i Lubka, otrzymaliśmy od wuja w prezencie – dla obrony ojczyzny – brat kapiszonowy pistolet, a ja blaszana szabelkę...

Naturalną drogą wprowadzającą dzieci i młodzież w świat polskości była oczywiście szkoła. Nauczanie i wy-

Ze zbiorów Autora

Dziadek Julian Grycuk

chowanie w duchu narodowo-katolickim wspomagały towarzyszące jej odpowiednie organizacje i stowarzyszenia, zwłaszcza harcerstwo, co odgrywało atrakcyjną rolę podczas wakacji. Moich rodziców nie stać było na wysyłanie nas na pełnowartościowe kolonie i obozy, korzystaliśmy zatem z kolejowych półkolonii, gdzie zostałem zuchem.

Przez pewien czas nic nie budziło tu żadnych wątpliwości, przeciwnie, mieściło się w porządku wzrostu, tak wkraczało się przecież na stopnie wiedzy i kultury powszechnej, pozostającej istotą oświaty. Chłopcu w moim wieku wręcz to imponowało, świat się robił ciekawszy, wielorako dostępny, bardziej zrozumiały. Także doraźnie atrakcyjny, pociągający żywiołowością swojego ruchu, gdy z jednej strony defilowało wojsko z orkiestrą lub wyruszało na manewry z garnizonowych koszar [3-ci Pułk Strzelców Konnych], a z drugiej wielki węzeł kolejowy w służbie pędzących w daleki świat pociągów.

Ojciec był wyraźnie pod urokiem swoich kolejowych możliwości. Po służbie wojskowej w okrucieństwie wojny i czasu nieraz bezmyślnych rozkazów, tu, na kolei, czuł niemal twórczy porządek, zrozumiałą odpowiedzialność, która na zawsze oddaliła go od roli i dominacji sił przyrody. Prenumerował codzienną gazetę „Dzień dobry", odbywał kursy dokształcające, udzielał się kulturalnie, grając w teatrze przy Domu Kolejarza. Palił papierosy z ustnikiem, regularnie uczęszczał do łaźni na terenie parowozowni. Oglądał się za dziewczynami, wkrótce kupił rower i zainstalował radio telefunken z wysoką anteną na podwórzu. To radio, potężna heterodyna, to dopiero była Polska, ba, to świat cały! Siadywałem przy nim z nosem przy skali i magicznym oku, czując się jak na latającym, bajkowym dywanie – jeszcze nim zacząłem czytać, a czytać zacząłem szybko i dużo...

Ze zbiorów Autora

Dom dziadka dziś

Mama też była dumna z radia, z męża, z tego całego nowego gniazda z drewnianym, lecz oszalowanym własnym domem, z chlewikiem, kurnikiem, sławojką, z kartoflanym półkiem na zapleczu, więc nie w pełni wyobcowana ze swej wiejskiej ojczyzny mogła się tu czuć dobrze, jak prawdziwie na swoim. A jednak lgnęła do tamtego rodzinnego obejścia pod puszczą, do ojca i matki przy pracy, by pomóc im czasem w robocie, na której się znała, zwłaszcza w sezonie zbiorów i pokosów, ale też by pochwalić się swoim potomstwem i by je z tym pierwszym gniazdem rodzinnym oswoić. Narewka nie była daleko, czterdzieści parę kilometrów drogą żelazną, niezbyt kosztowną, bo kolejarze mieli bilety bezpłatne i zniżkowe także dla swoich rodzin. Toteż święta mieliśmy zawsze podwójne, katolickie w Wołkowysku i prawosławne w Narewce, co dla dzieciarni, a spotykało się jej tam coraz więcej, było frajdą zaiste wspaniałą! Na Boże Narodzenie pojawiali się tu kolędnicy z prawdziwego zdarzenia. Stawali za oknem z wielką gwiazdą wirującą, oświetloną świeczkami, śpiewając i odgrywając całe jasełkowe przedstawienia. Stwarzali niesamowity nastrój, gdy wychynąwszy z mroku nocą gromadą przebierańców, zaglądali do okien, czasem zamarzniętych w obrazach tajemnych jak ikony, za którymi skupiali się oczarowani dorośli i dzieci.

Trwalsze i liczniejsze stawały się najazdy wakacyjne. Niewiele lat pozostawało do drugiej wojny, ale wszystkie one zapisywały się w pamięci nowego pokolenia z podobną siłą tych niemal egzotycznych przeżyć. Z wyjątkową emocją opowiada mi o tym kuzynka Lusia z Martyniaków Niewierko:

„Myślę, że warto wspomnieć, jaką ważną rolę dla nas, dzieci, spełniał dziadek, opowiadając nam bajki. Pamiętam, jak wszystkie dzieci, jakie w tym czasie były w gospodarstwie, siadały obok dziadka, a on z widoczną przyjemnością opowiadał nam tę, o która najczęściej dopominaliśmy się: „Pokaci goroszok"...

I uzupełnia innym ciekawym wrażeniem:

„Wydaje mi się, że zamiłowanie tej rodziny, co wyniosłam z własnych obserwacji, do rzeczy pięknych jest cechą całego narodu białoruskiego. Te ogródki kwiatowe u Twojej mamy i cioci Tani były pełne pięknych floksów, groszków, nasturcji, pachnącej maciejki, georginii...W domu zadziwiały rękodzieła, jak makaty na ścianach czy portiery u drzwi, co pewnie pamiętasz... Bluzki i sukienki były ozdobione haftem krzyżykowym. Panie zawsze

się pięknie ubierały, modnie, zresztą i nas, dzieci, modnie ubierały”.

Ale dla mnie w tym czasie i w tych głęboko rodzinnych okolicznościach ważny był problem języka. Wszyscy tam ze sobą mówili po białorusku. I miejscowi, tutejsi, ale też wszystkie cioci i wujkowie zjeżdżający tu w odwiedziny. Nawet ciocia Mania z Ostrołęki, mama cytowanej kuzynki Lusi, katoliczka z musu, powracała tu do swojego języka i do cerkwi. Przywożone dzieci mówiły po polsku i do nich tak czasem mówiono, choć po krótkim czasie rozumiały już wytwarzany na ich potrzebę swoisty volapu`k. Nosiłem się z tym problemem w dwojaki sposób. Najpierw mądrząc się, że wszak z powiatowego miasta pochodzę i mogę traktować wieś z góry, potem spostrzegając, że ta wieś w domu dziadka jest jednak inna niż wokół, owszem, pozbawiona prądu wieczorami posługuje się naftową lampą, ale przecież z wielu innych powodów jest atrakcyjna, ma swoje łąki, lasy i rzekę, tedy musiałem jej przyznać niejako prawo do autonomii w mojej buńczucznej, szczenięcej polskości. Kiedy zobaczyłem, jak dom wujka Filipa, cioci Naści i moich kuzynek Wali i Haliny wzbogaca się o eleganckie, gięte krzesła, identyczne jak nasze w Wołkowysku, kiedy spostrzegłem, jak tańczą młodzi wujowie i ciocie przy muzyce z płyt na gramofonie z tubą i korbką, a po drugiej stronie rzeki, w sąsiedztwie domu dziadka Konstantego na Biehlukach, maszerują młodzi, wakacyjni obozowicze, kierowani rozkazem w nieznanym mi języku: „ein, zwei, szalej, arbach!”, zrozumiałem, że świat jest większy niż ten mój szkolny i że ja wiem o nim za mało.

Nie nauczył się mówić po białorusku, ale wsłuchiwałem się w tę mowę z coraz większym zainteresowaniem i potrzebą jej rozumienia w tysiącach słów, wyrażeń i znaczeń. Gubiłem się w ich treści, sensie ludowości, gdy pasałem krowy z zaprzyjaźnionym pastuchem lub gdy wracałem na oklep z nocnego wypasu koni. Jakbym utkwił w przekonaniu, że są ci ludzie dziwną i, co gorsza, bierną częścią mojej polskości. I wtedy powracały mi w pamięci różne porzekadła językowe moich rodziców, choć może bez ich gorzkiego przesłania. Jedno zbawia grą słów: „Kab ja kali, kamu, czaho jakoje. Kali ja nikoli, nikomu, niczoho, nijakoho, to naszto mnie toje!” Dźmuki, charakteryzowała mama rodaków i cytowała: „Pasiejau dzied hreczku, baba każe mak. Niachaj tak, niachaj siak, niachaj budzie z hreczki mak!”.

Nie wiedziałem jeszcze, jak piękne na tej ubogiej mierzwie wyrastają dzieła i ogrody. Zdarza się tak w historii, choć trzeba umieć je wypatrzeć. Wypatrzyłem moją polskość w tym białoruskim ogrodzie. Ale czy to wystarczy, żeby ją zrozumieć? W gnieździe dziadków Juliana i Konstantego ta prawda nie wystarczyła.

Eugeniusz Kabatc

Згадка

Аляксандр Талерчык – пра кнігу Барыса Данілюка

Мой зямляк і старэйшы сябра Барыс Данілюк (1923-2011) пры жыцці вельмі цікавіўся гісторыяй Слонімшчыны. Пасля Другой сусветнай вайны ён жыў у ЗША, быў актыўным грамадскім і рэлігійным дзеячам на эміграцыі. Мы шмат гадоў перапісваліся, сябравалі. Я часта яму дасылаў розныя выданні і паштоўкі, прысвечаныя слонімскай зямлі і яе людзям. А калі выйшла з друку кніга Аляксандра Талерчыка „Парэчча” (Гродна, 2002), спадар Данілюк вельмі прасіў знайсці гэту кнігу і выслаць для яго. Я хутка выканаў просьбу старэйшага земляка – выслаў яму ў ЗША „Парэчча”. Чаму ён так хацеў мець гэта выданне? Ды таму, што яго бацька Хведар Данілюк (1887-1960) у верасні 1921 года прыняў пасвячэнне ў ярэі ад Беластоцкага праваслаўнага святара Уладзіміра ў Гродзенскім катэдральным саборы. І сваю святарскую дзейнасць Хведар Данілюк пачаў у прыходзе вёскі Новадзявяткавічы. А потым служыў у прыходах Слонімскага і Навагрудскага паветах, у тым ліку і ў вёсцы Парэчча на Слонімшчыне. У Парэччы Данілюк не толькі служыў у мясцовай царкве, але і там з усёй сям’ёй пэўны час жыў. Пра гэта яго сын Барыс Данілюк добра памятаў. Таму кніга пра амаль роднае Парэчча, вельмі цікавіла малодшага Данілюка. Вядома ж, кнігу спадар Барыс Данілюк атрымаў і вельмі мне дзякаваў, а таксама яе аўтару Аляксандру Талерчыку. Ён некалькі разоў яе ўважліва прачытаў, а потым свае думкі і меркаванні выказаў у сваіх успамінах „Азіраючыся расой выетымі вачыма”, якія пабачылі свет ужо пасля смерці аўтара асобнай кнігай у мінскім выдавецтве „Лімарыус” у 2012 годзе.

А цяпер ужо кнігу Барыса Данілюка вельмі хацеў набыць Аляксандр Талерчык і прачытаць яе, асабліва даведацца пра тыя мясціны, якія датычаць даваеннага Парэчча – пра родную вёскі Аляксандра Талерчыка. Я купіў для яго гэту кнігу успамінаў Барыса Данілюка і падараваў яму ў Гародні. Прачытаўшы ўспаміны Данілюка, Аляксандр Та-

лерчык напісаў мне ліст, дзе выказаў усе свае ўласныя думкі наконт успамінаў, асабліва якія датычаць Парэчча. Я іх нідзе не публікаваў і не згадваў пра гэта пісьмо. Але, калі не стала яшчэ аднаго знакамітага майго земляка і сябра Аляксандра Талерчыка (1932-2016), я ўспомніў пра яго пісьмо. І вырашыў апублікаваць асобныя моманты з ліста, найперш тыя, дзе распавядаецца пра Парэчча і людзей, якіх згадваў Барыс Данілюк. Пісьмо Аляксандра Талерчыка да мяне было напісана 2 кастрычніка 2012 года. І яно з'яўляецца своеасаблівай міні-рэцэнзіяй на кнігу успамінаў Данілюка „Азіраючыся расой выетымі вачыма". Аляксандр Талерчык пісаў: „…Дасылаю табе дзве кніжкі: „Забыты вернісаж" Наталлі Маліноўскай і „Очерки истории православной церкви на Гродненщине" Валерыя Чарапіцы. Думаю, што гэтыя кніжкі табе будуць патрэбныя. Выказваю табе вялікую падзяку за ўспаміны Барыса Данілюка, якія адкрылі мне многія таямніцы, якіх я не ведаў… Праўда, у яго ўспамінах добра дасталося і мне з-за няправільныя звесткі. Праўда, і ён не менш за мяне грашыць у гэтай справе. Напрыклад аб тым, што Антон Сокал-Кутылоўскі ніколі не быў святаром у Казлоўшчыне, а быў благачынным у Дзятлаве. Я аб тым, што Сокал-Кутылоўскі быў святаром у Казлоўшчыне, узяў у Сяргея Хмары. Гэты факт пацвярджае і В.Чарапіца на с. 113, дзе ён піша: „Священников на приходе (Казлоўшчынскім – А.Т.) с 1919 г. до 1926 г. сменилось пять, а дело постройки храма стояло на мёртвой точке. И только весной 1926 года, после назначения в Казловщину настоятелем священника Антония Сокол-Кутыловского, всё в приходе изменилось… через 11 месяцев здесь вырос величественный храм…".

Другое маё сцверджанне, што Ядвіга Шапавал была настаўніцай у Парэччы аж да пачатку вайны,

Вокладка кнігі

Барыс Данілюк аспрэчвае тым, што ў пачатку 1936 ці 1937 года Я. Шапавал была пераведзена ў Вераб'евіцкую школу, але яна хутка зноў вярнулася ў Парэчча і я сам памятаю яе, калі 1 верасня 1939 года я пайшоў вучыцца ў першы клас польскай Парэцкай школы. Гэта пацвердзіў і мой аднакласнік па Слонімскай школе № 1 Анатоль Жывулька, які цяпер жыве ў Маскве. Ён на год раней за мяне вучыўся ў Парэцкай школе і гуляў з дзецьмі Я. Шапавал (яе называлі Шапавалíхай, яна была крыху гарбатая).

Трэцяе памылковае сцвярджэнне Б. Данілюка, што пры Парэцкай школе быў закладзены В. Кісялём гадавальнік сажанцаў на плошчы 300 кв. сажаняў, які пераводзіць Данілюк у сучасныя меры, як плошча 1,356 кв.м. Ён тут вельмі памыляецца, бо 300 кв.саж. (сажань = 2,13 м.), гэта будзе 639 кв.м, альбо 0,0639 га. Гэта даволі вялікая пляцоўка, дзе, сапраўды, можа месціцца многа дрэў і кустоў (с.132). Няправільна называе Раісай дачку парэцкага фельчара Талерчыка Аляксандра Пятровіча, з якой ён быў кумам у Тодара Селівончыка. На самай справе яе звалі Ніна. Пасля вайны гэтая прыгожая дзяўчына выйшла замуж за Харытончыка з суседняй вёскі Васілевічы. Бацька яе быў фельчарам. Яго прызвалі ў самаахову і забілі ў Гавенавічах. Пахавалі на заходняй частцы Ружанскіх могілках у Слоніме. На пахаванні 22-х самаахоўцаў я прысутнічаў…

Наогул, трэба сказаць, што Барыс Данілюк зрабіў вялікую і добрую справу, апісаўшы жыццё, як жыхароў вёскі Парэчча, так і дзейнасць і жыццё беларусаў у Слонімскім павеце ў міжваенны і ваенны час. Я не сустракаў такога поўнага і падрабязнага апісання гэтага жыцця. Я апісваў жыццё Парэчча са слоў маёй маці і дзядзькі Якімовіча Аляксея, якому было больш за 90 гадоў, але ён меў цудоўную памяць. Усе жыхары Парэчча вельмі цёпла ўспаміналі святара Хведара Данілюка. Гэта пры ім былі казанні ў царкве, хай сабе і на беларускай трасянцы. Гэта пры ім, можа пры актыўным удзеле псаломшчыкаў, якіх змянілася ў той час да 4 чалавек, але развучвалі з царкоўнымі псалмамі беларускія песні. Гэта яны цяплілі ў сэрцах сялян народныя традыцыі. Бо пасля высылкі Хведара Данілюка з Парэчча, туды быў прызначаны Барыс Буракоў, які належаў да руху „праваслаўных палякаў" і пачаў уводзіць у праваслаўнай царкве польскія элементы. Мая мама расказвала пра гэта, людзі вельмі прыглядаліся да Буракова, як ён хрысціцца па-праваслаўнаму ці па-каталіцку. Потым у мае студэнцкія гады я сустрэўся з гэтым праваслаўным святаром у Баранавічах на хрысцінах дачкі майго студэнцкага сябра. Аб тым, што Барыс Буракоў належаў да руху „праваслаўных палякаў", згадвае і Валерый Чарапіца на с.192.

Мне не зусім падабаецца пазіцыя Барыса Данілюка, як святара, які павінен быць больш чалавекалюбівым і талерантным. Ён нават, здаецца, неабгрунтавана крыўдзіць памяць свайго бацькі, якая засталася аб ім у парэцкіх вяскоўцаў. Ён не па-святарску адносіцца да В. Кісяля і С. Хмары, з якімі ў яго склаліся не сяброўскія адносіны пры жыцці… Але Бог яму суддзя.

Тым не менш, я яшчэ раз хачу сказаць, што Барыс Данілюк зрабіў вялікую справу, што так падрабязна апісаў міжваеннае жыццё на Слонімшчыне. Бо яно раней неяк цьмяна і аднабакова апісвалася…".

Нешакаладны шакалад

Неакласіцістычны, трайнефны, з шыкаладнай страхой і чатырыма вежамі, пасярод якіх стаяць белыя як снег статуі святых. Уваходзячых вітае каляровая мазаіка добравядомай праваслаўным і католікам Маці Божай Востробрамскай. На аколенай літоўскім муром пляцоўцы побач з касцёлам стаіць стары драўляны будынак у стылі беларускай, шляхецкай хаты і адноўлены, мураваны двор. Усё абліта зеленню падстрыжаных дрэўцаў, травы і прыгожых кветак, якімі апякуюцца мясцовыя манахіні.

Любімае месца Веркі. Найпрыгажэйшае ўва ўсім гарадку. Найчасцей займае яна лавачку пад дрэвам, ля самага ўвахода ў касцёл. У цёплыя дні добра там з'есці марожанае. Нягледзячы на безупынны штурм пілігрымаў, лавачка пустуе, быццам чакае Верку. Цяпер сядзіць яна з шакаладным як касцёльны дах марожаным. Прыцягвае ўвагу пажылой мясцовай жанчыны.

– Ці гэта бежмаванне сёння? – пытаецца прысеўшая жанчына.

– Не ведаю, але прыгожы ваш касцёл, прыгожае месца.

У позірку мясцовай паяўляецца падазронасць.

– Вы нетутэйшая?

– Не, я нават не каталіцкая. Я праваслаўная, – спакойна, адважна прызнаецца Верка.

Цішыня. Жанчына глядзіць на Верку быццам на чорта. Не адказвае на пытанні. Спешна і суха развітаўшыся, адыходзіць у напрамку галоўнай вуліцы. Шакаладнае марожанае аказалася надта салодкім і ўвогуле шакаладнае яно толькі паводле маркетынгавых інфармацый на паперцы. Жоўта-белая мазь добра скрытая пад бронзавай пудрай з маленькім, густым, нешакаладным сэрцам усярэдзіне.

На цуд з'язджаюцца сюды з усёй Польшчы. На касцёльнай паркоўцы, паміж вялікімі аўтобусамі круцяцца, у аснаўным, польскія пенсіянеры. Пакуль што, у адрозненні ад нямецкіх ці вялікабрытанскіх аднагодкаў, не ездзяць яны ў Егіпет ці Турцыю. Калі дачакаюцца цуду, напэўна туды паедуць.

Верцы цяжка паверыць ва ўсе гэтыя цуды. Аж страх некаму прызнацца і так здраднікам айчыны называюць, абкідваюць усялякімі стыгматамі. Але ж без стыгматаў і стыгматызаваных вера ў цуд не існуе. Хаця праваслаўная, у касцёл заходзіць. Часам нават на імшу, з надзеяй пачуць нешта добрае, цікавае. Цалкам там някепска. Арганісты з ксяндзом ствараюць надта добрую камітыву набожнага спявання. А можа ў гэты раз і цуд зыйдзе на Верку і стане яна, як усе астатнія, добрым, правільным чалавекам.

Вялікімі сходамі ўваходзіць у шырока адкрытыя дзверы Года Міласэрнасці. Бачную здалёк касцёльную цемру перасякаюць белыя палосы. Цягнуцца ад самай зямлі ў касцёльнае неба. Мабыць нейкі шлюб якраз адбываецца, – думае сабе. Але ў сярэдзіне ні маладажонаў, ні катафалька, хаця атмасфера амаль як на паховінах. Адна імпазантная бель да самай вышыні. А можа з вышыні ўніз быццам белае як аплатка цела зыходзячае на зямлю. Белым засланыя таксама алтарныя сталы, за якімі стаіць немалады ксёндз. Распавядае пра цуды. Просіць каб іх запісваць і пасылаць у касцёльны архіў. Запэўнівае, што цуд дапамагае нават на сужонскія сваркі.

– Але цуд сам на вас не зыйдзе, – тлумачыць. – Трэба яго папрасіць, моцна, моцна папрасіць.

І, мабыць, не абыдзецца тут без ксяндзоўскай падтрымкі. Поўныя лаўкі просячых. Усе быццам з адной сям'і. Апранутыя ў танныя, каляровыя блузы з флісуполяру. Пасярод пенсіянераў заплёнтаўся малады хлопец, худы, з крыжам на грудзях. І Верцы прыходзіць у галаву, што гэта напэўна сямейнікі славутага Радыё Марыя, якое мае непадалёк свой офіс. Заўсёды павінен быць нейкі офіс. Але ці гэты іхні офіс не заняў часам месца колішняга павятовага аддзела БГКТ?

Побач з апошняй лаўкай, на каленях, стаіць немаладая фарбаваная бландзінка. Элегантная па-мясцоваму, з засмучаным тварам. Цікава, чаго яна просіць? Напэўна, каб мужык змяніўся.

Стары ксёндз пералічыўшы па чарзе ўсе цуды, прапануе свае паслугі ў канфесіянале. На алтар выходзіць іншы, нашмат маладзейшы! Пачынае імшу, але без аргана. Куды дзеўся вядомы Верцы салодкаспеўны арганісты? Гавораць, што прыехаў тут з самай Гародні, але спявае чыста па-польску без ніякіх, лішніх, сарамлівых акцэнтаў. Мабыць не паспявае за надзвычай вялікай колькасцю пілігрымных імшоў. Тады чаму не прывязуць чарговага гродзенскага арганістага? Але ксёндз выдатна спраўляецца адзін. Стройны, чарнявы, створаны для сваіх шатаў колеру свойскай смятаны. Людзей не заўважвае. Няма калі. А можа мяркуе, што гэта людзі павінны глядзець, захапляцца яго грацыёзнымі жэстамі.

Верка вандруе вачамі па сценах. На скляпенні бачыць пульхную бландзінку на хмарцы з подпісам «Jam jest pokalane poczęcie». З увагі на рэнавацыю фрэскаў «nie» недзе знікла, але, магчыма вернецца пасля завяршэння рамонту. Пад рысункамі нейкіх будынкаў у антычным стылі чытае: «dom ze złota», «wieża z kości słoniowej»...

Цуд быццам недаступную, цудоўную птушку схавалі за чорнымі, аздобнымі, мэталёвымі кратамі. Ключа ад клеткі пільнуе сур'ёзнага ўзросту чорніца (з украінскага «манашка»).

Па глыбі будоўлі блукае салодкі, элегантны, перфекцыйны голас ксяндза. Як на Верчынае вуха, якісь меха

нічны а нават бяздушны. Польскія добравядомыя словы размываюцца, а разам з імі і Святое Пісанне. Цёплыя словы клеяцца да халодных сцен. Верка моцна стараецца іх злавіць. Яны ж такія важныя. Пра сапраўдную любоў. Не да добравядомага, роднага, але да іншага, чужога а нават і варожага. Амэн. Ці нехта з прысутных іх пачуў. Ці пачуў іх ксёндз захоплены сваім адмысловым голасам? Ці гэтыя словы камусьці патрэбныя?

Клетка на хвіліну адчыняецца. Выносяць з яе залатыя чашы. Чашы з цудам. Адзіная нагода, каб спажыць цуд. Толькі тут. Зноў зачыніўшы клетку, прыступаюць да чарговага абраду – абходу з падносам – своеасаблівага задавальнення за спажыты цуд. Звычайна Верцы не шкага апошняга гроша такім як яна бедным альбо крыху за яе багацейшым. Але ж тут «дом зэ злота», «вежа з косці слонёвэй». Верцы, быццам па псеўдашакаладным марожаным, робіцца моташна. Задоўга сядзіць у касцёльнай цемры. Трэба выйсці на сонца, на свежае паветра.

Іаанна Чабан

Rozkažu vam pravdu...

Ryba, rak!

Ja ne vmiêła vyhovoruvati r! Zamiś joho vychodiło mniê j. Zamiś ryby była jiba, rover-jovej, kurka-kujka, i tomu podôbne. Ja odčuvała sebe velmi kiepśko! Mojiê koležanki ne miêli z siêtym žadnoho problemu, ono ja. Vy ne ujavlajete, jakaja ja była neščasliva! Starałasie i starałasie vyhovoryti siête neščasne r, ale nijak ne vychodiło. Choč ty hołovoju ob stinu bi!

Diaďko Gryša strojiv sobiê z mene žarty. Use pytavsie:

– Halinko, a chto v cerkvi spivaje?

A mniê znajete što vychodiło... Nu tak.

Narešti mama mniê skazała, što to velmi brydkie słovo i kob ja diaďkovi na takije pytani ne odkazuvała. Ale diaďko Gryša ne odpuskav. Až narešti ja znervovałasie:

– Oj ty, łysy diaďku! Perestań uže mene mučyti!

I tohdy diaďko nahniêvavsie na moju mamu. Za toje, što ja joho łysym nazvała. A to była pravda. Diaďko tohdy začynav łysiêti.

Odnoho razu pryjšov do nas susiêd. I ja jomu odrazu pochvaliłasie:

– A my pójdziemy dzisiaj do cejkvi!

Susiêd byv katolik i ja do joho hovoryła po-pôlški.

Ale vôn mniê odkazav, što cejkvi nema, je cerkov. I tak para razy. Ja narešti jomu odpaliła:

– No to my pójdziemy do kościoła! O!

I susiêd zbaraniêv. Nic rozumnoho ne pryjšło jomu do hołovy, kob mniê odkazati. Navet žônci doma požalivsie, što ditia joho v tupik zahnało.

Až narešti pryjšov toj deń, koli mniê siête neščasne r udałosie vyhovoryti! Prosto vyjšło. Mama z tatom velmi vtiêšylisie. Tato to naveť mene pohucav! A ja schvatiła svôj płaščyk, nasadiła na hołov beret i pobiêhła do susiêduv. Uletiêła do jich jak stryła, naveť ne pryvitałasie, a zamiś toho stała kryčati:

– Ryba, rak! Ryba, rak! Ryba, rak!

Vony podivilisie odne na odnoho i jak ne stanut smijatisie!

– Oho! O-to-to svjato! Galka stała r hovoryti!

I posli ja ciêły deń mučyła vsiêch słovami z r, inšych mniê ne chotiêłosie hovoryti. Ale kob to ciêły deń! Šče i v nočê dovho ne davała baťkam spati, ono vydumuvała novy słova z r.

Jak ja zabłudiła

Odnoho razu mojiê koležanki Jola i Božena namovili mene, kob pujti do jich znakomych na koloniju za Bielśkom. Taja kolonija nachodiłasie pomiž Bielśkom i Biêłoju. Mniê tohdy było pjať liêt, može para miseciôv bôlš. Divčata obiščali mniê, što za jakijeś dviê hodiny vernemsie. Była vesna, same začynali zeleniêti dereva, rozcvitali kviêtki. My išli i išli. Ja ohladałasie, bačyła, jak my odychodimo štoraz daliêj od domu, a po jakômś časi našoji chaty ne stało vidno. Čoho my tam poplelisie – ja ne maju poniatija. Pomniu, što tam byv velmi złôsny i veliki sobaka na lenciuhovi, i biêhało mnôho koteniat. My bavilisie z jimi, chodili po pudvôrku, a koli zrobiłosie zimno i pochmurno, my schovalisie do chaty. Deń išov do nadvečôrka i ja stała namavlati koležanki, kob voročatisie dodomu. Ale jim zovsiêm ne chotiêłosie.

– Niê, my šče trochu pobudemo. Tut tak fajno.

Ale ja była vže hołodna i bojałasie, što mama bude na mene kryčati. Mama ne pozvalała mniê tak dovho tiohatisie po dvorê, bo ja znov mohła zachvorêti.

– I napevno vže mene šukaje! — podumałosie mniê.

Ale mojiê koležanki nijak ne dalisie perekonati, što musimo iti dodomu. I ja vyryšyła, što pujdu sama. Nichto naveť ne zainteresovavsie, što takoje małoje ditia jak ja vybirajetsie kudyś odne. Ja odiahnułasie i pujšła. Na počatku vsio było dobre, bo toj posliêdni kusok dorohi ja pometała, ale posli!.. Tam było tôlko dorôžok, što mniê vsio poplontałosie. Uže było dobre po obiêdi, a ja vsio išła i rozhladałasie, de ž to bude naša hulicia. Ale ničoho ne bačyła, ono pole i pole. Mniê stało strašno i ja podumała sobiê, što ž to bude, jak ja ne najdu domu do večera?! Na dvorê było štoraz zimniêj i pochmurniêj. A ja odčuvała sebe štoraz hôrš i hôrš. Slozy jak horoch kotilisie z mojich očy. Jak ja bojałasie! Narešti ja zobačyła jakichś ludi na poli. Vony sadili kartopli. Ja z płačom pudyjšła do jich i zapytałasie, čy vony ne znajut, de bude hulicia Elektryčna.

– Ditiatko dorohoje — zapytałasie mene kobiêta — a što ty odna sered pola robiš?

I ja, płačučy, jôj rozkazała.

– A nomer domu pomniš?

– Tak, ja žyvu na Elektryčnuj 21.

Taja kobiêta vziała mene za ruku i zaveła do domu. Musit, poškodovała, što budu tak plontatisie do večera. Jôj dovełosie dobre nachoditisie, bo ja zaplełasie až pud Pronevičy. Jak ja vtiêšyłasie, koli znov zobačyła svoju chatu i svôj pudvôrok. Mama vybihła z chaty, i taja pani vsio jôj rozkazała, šče j na mamu, musit, trochu nasvaryła, što ditiata jak sliêduje ne hledit i vone, zamiś pilnovatisie chaty, łazit po polach. A mama z toho vsioho ne viêdała, što maje robiti: čy na mene kryčati, čy mene odłatati, a može prytuliti? Ale tôj pani vsio ž taki podiakuvała, i to šče jak. A ja była natôlko ščasliva, što mniê było vsiorômno, čy mene odłatajut čy niê – dobre, što dôm najšovsie i ja budu spati v svojôm łôžkovi. A jakaja ja była hołodna! Mama divovałasie, što ja i zupu zjiêła, i kartopli.

Mojiê koležanki vernulisie do chaty až večerom. Po jich pujšov jichni starêjšy brat, koli doznavsie od našych, kudy vony propali. Jichnia mama to dobre jich nałupiła, bo na druhi deń vony prybiêhli do nas i poskaržylisie mniê, što to vsio čerez mene, i skazali, što bôlš mene z soboju nihde ne zaberut. A vony tam prosto zasidiêlisie až do zmerkania, bo bojalisie iti odny, a tyje znakomy ne miêli jak baťkôv povjadomiti, što divčata v jich.

– A ja z vami i tak vže nikudy ne pujdu! Dosyć mniê było včora! I vy šče mniê nałhali, što budemo tam ono dviê hodiny, a vyjšło čuť ne ciêły deń! — obraziłasie ja, i my, musit, zo dva dniê ne hovoryli odna z odnoju.

Siête błudiênie to ja odchvorêła, unočê dostała horački i rano mama povezła mene do doktora. Znov prypisali mniê jakijeś likarstva, i para dniôv ja ne mohła vychoditi z chaty. Ciêłe ščastie, što Božena z Joloju ne obrazilisie na mene nasmerť, po dvoch dniach prybiêhli, i ja perestała nuditisie, bo znov miêła z kim bavitisie.

A na samum diêli najvažniêjše było toje, što ja pomniła svôj adres, bo taja pani ne znała b, kudy mene odvesti. Tohdy to było b!

Halina Maksimjuk

Лекі з поля і лесу

Малачай-дзьмухавец ад рака і ў смак

1. У 100 разоў ён больш эфектыўны ад хіміятэрапіі! Зелле, якое забівае ракавыя клеткі на працягу 48 гадзін! Чай дзьмухаўца сапраўды здольны разбурыць ракавыя клеткі на працягу 48 гадзін і абараніць здаровыя клеткі **ад раку.** Гэтае зелле мае мноства лячэбных уласцівасцяў, што робіць яго магутным лекам. Чай рыхтуецца вельмі лёгка. Нашы продкі выкарыстоўвалі яго для лячэння шматлікіх захворванняў, але сёння самае важнае прымяненне кораня дзьмухаўца для барацьбы з ракам. Навукоўцы выявілі, што эфект ад кораня дзьмухаўца **лепшы, чым хіміятэрапіі**. У выніку даследавання, праведзенага ў Універсітэце Віндзор у Канадзе, было выяўлена, што корань дзьмухаўца эфектыўна «забівае» ракавыя клеткі, і абараняе здаровыя клеткі арганізму ад заражэння. Корань дзьмухаўца знішчае ракавыя клеткі на працягу 48 гадзін, пакідаючы здаровыя клеткі некранутымі. Джон ДзіКарла, стаў жывым прыкладам гаючых уласцівасцяў кораня дзьмухаўца: пасля трох гадоў лячэння рака ён паспрабаваў альтэрнатыўны прэпарат і пачаў піць гарбату з дзьмухаўца. Праз чатыры месяцы ўвайшоў у поўную рэмісію.

Дзьмухавец – усюды ён: на палях і лугах, у вёсках і гарадах. Нават на дарозе праз маленечкую трэшчынку ў асфальце вылезе. Можа быць, прырода спецыяльна стварыла яго ў навучанне нам? І ў дапамогу, надзяліўшы каштоўнымі гаючымі ўласцівасцямі – знайдзі чысты

лужок як мага далей ад жылля і рухтуй лек. Толькі запомніць трэба некалькі правілаў. Калі хочаце засушыць лісце або адціснуць з іх сок, то лепш за ўсё рабіць гэта ранняй вясной, да пачатку цвіцення ў гэты час яны самыя гаючыя. Карыстацца дзьмухаўцом можна і пазней, увесь травень і першую палову чэрвеня. У ліпені і да канца лета расліна значна страчвае ранейшыя гаючыя якасці.

Альтэрнатыўныя і прыродныя метады лячэння даюць добрыя вынікі, але не рэкамендуецца выкарыстоўваць іх узамен асноўнага курсу лячэння, але можна паспрабаваць дапоўніць асноўны курс лячэння.

Збор. **Карані** нарыхтоўваюць восенню, у жніўні-верасні, падчас завядання лісця ці вясной, у красавіку – пачатку траўня. Карані дбайна чысцяць ад зямлі, дробных карэньчыкаў, мыюць халоднай вадой. Буйныя карані разразаюць на кавалкі 10-15 см, правяльваюць на паветры да тых часоў, пакуль не перастане выдзяляцца млечны сок. Сушаць, расклаўшы на падсцілках у адзін пласт, у цёплым, добра праветраным памяшканні або ў сушылках, печах пры тэмпературы 40-50 ° С. Захоўваюць у сухім памяшканні з добрай вентыляцыяй. Тэрмін захоўвання да 5 гадоў.

Ужыванне. Выкарыстоўваюць у засушаным выглядзе. Гатовую сыравіну – высушаныя карані, суцэльныя, простыя ці з малымі галінкамі, без каранёвай шыйкі, звонку бурыя або цёмна-бурыя, даўжынёй каля 10-15 см, таўшчынёй 0,3-1,5 см. На зломе ў цэнтры невялікая жоўта-бурая драўніна, акружаная ўнутранай карой. Карані і трава дзьмухаўца знаходзяць прымяненне як горыч для ўзбуджэння апетыту пры анарэксіі рознай этыялогіі і пры анацыдных гастрытах для павышэння сакрэцыі стрававальных залоз. Карані яго выкарыстоўваюцца як жаўцягонны і мачагонны сродак. Прызначаецца пры запорах, дыябеце, нырачных коліках, падагры, пры лячэнні скурных захворванняў – сыпаў, экзэм, вугроў і іншага, пры атэрасклерозе.

Падрыхтоўка адвару. ***Настой каранёў*** дзьмухаўца: заварыць 200 мл кіпеню 10 г здробненых каранёў, настаяць 2 гадзіны, працадзіць. Піць па 50 мл 4 разы на дзень за 30 хвілін да ежы пры атэрасклерозе, гастрытах, анеміі, захворваннях печані і жоўцевага пухіра, нырак, мачавога пухіра, падагры, алергіі, скурных сыпах. ***Настой травы і каранёў*** дзьмухаўца: па 10 г здробненых каранёў і трава дзьмухаўца настойваць ў 400 мл астуджанай кіпячонай вады 10-12 гадзін, працадзіць. Піць па 50 мл 4-6 раз у дзень перад ежай пры атэрасклерозе, гіпо- і авітамінозах, анеміі, парушэнні абмену рэчываў, гастрытах, калітах, захворваннях печані, нырак, падстраўнікавай залозы, спастычных болях у жываце, галаўных болях, дрэнным апетыце, завалах , падагры, алергіі. ***Адвар з травы і кветак*** дзьмухаўца: па 20 г травы і кветак дзьмухаўца кіпяціць 10 хвілін у 400 мл вады, настойваць 30 хвілін, працадзіць. Піць па 50 мл 3-4 разы на дзень пасля ежы пры запаленчых захворваннях печані, нырак, жаўцявыводзячых і мачавыводзячых шляхоў. ***Адвар з кветак*** дзьмухаўца: 10 г кветак дзьмухаўца кіпяціць у 200 мл вады 15 хвілін, настойваць 20-30 хвілін, працадзіць. Піць па 1 сталовай лыжцы 3-4 разы ў дзень пры бессані, гіпертанічнай хваробе, уздуцці жывата, запорах, глістах. ***Адвар з травы і каранёў*** дзьмухаўца: па 30 г сушанай травы і здробненых каранёў дзьмухаўца кіпяціць у 1 л вады 15 хвілін, настойваць 45 хвілін, працадзіць. Піць па 100 мл 3 разы ў дзень пры фурункулёзе і іншых скурных сыпах, авітамінозах, агульнай слабасці як танізавальны сродак, пры гастрытах з паніжанай кіслотнасцю страўнікавага соку. ***Адвар каранёў*** дзьмухаўца: 3 сталовыя лыжкі здробненага кораня заліць дзвюма шклянкамі кіпеню, кіпяціць 15 мін., працадзіць. Прызначаюць па 1 шклянкі 2 разы на дзень за паўгадзіны да ежы. Пацверджана, што **тармозіць рост пухлін** і паступова забівае іх настой кораня дзьмухаўца. Улетку пажадана выкарыстоўваць у свежым выглядзе, а на зіму насушыць. На шклянку кіпеню кладуць свежага здробненага кораня 2 сталовыя лыжкі, а сушанага – 1 сталовую лыжку. Зачыніўшы посуд вечкам, адразу паставіць на прыгатаваную загадзя кіпячую вадзяную лазню. Парыць 50 хвілін. У паўгарачым выглядзе працадзіць. Адвар п'юць па паўшклянкі 3 разу ў дзень пры пухлінах розных лакалізацый, але асабліва пры раку печані, страўніка.

Увесну вельмі карысны **сок лісця** дзьмухаўца. Прамыўшы сабранае зелле, яго неабходна паўгадзіны вытрымаць у моцна прасоленыя вадзе, зноў прамыць, прапусціць праз мясарубку, адціснуць рукамі праз чыстую паркалёвую анучку. У чыстым выглядзе сок не п'юць, напалову разводзяць вадой, даводзяць да кіпення і праз 1-2 хвіліны здымаюць з агню. У такім выглядзе сок прымаюць па чвэрці шклянкі 2 разы на дзень за 20 хвілін да ежы. Рэкамендуецца **збіраць лісце** дзьмухаўца пасля нараджэння маладога месяца, у раннія ранішнія гадзіны, лепш за ўсё да ўзыходу сонца. А вось карані капаюць, калі месяц на сыходзе, прыкладна, у сярэдзіне верасня, на захадзе сонца.

ПЕРАСЦЯРОГА: У межах горада і ў яго блізкіх ваколіцах, лекавыя расліны збіраць нельга – усё наскрозь атручана атрутнымі выхлапамі аўтатранспарту, выкідамі сотняў прамысловых прадпрыемстваў. Дзьмухавец не саступае травеньскай крапіве ў здольнасці выводзіць з арганізму шкоднае. І ўвогуле лепш выкарыстоўваць яго ў сырым м выглядзе.

Да соку з зелля дзьмухаўца: на 700 мл соку дадавайце 150 мл гарэлкі, далей – у прахалоднае месца. Праз некаторы час сок ледзь падкісне, але баяцца гэтага не трэба. Малочная кіслата, якая ўтварылася падчас слабой ферментацыі, павышае якасць соку. Ён добра ўплывае на працэс стрававання і тармозіць гніласныя працэсы ў страваводзе, а таксама з'яўляецца антыракавым сродкам.

Рак страўніка: Змяшаць пароўну сок з лісця дзьмухаўца, травеньскай крапівы, крываўніка і трыпутніка. Прымаць па 1 сталовай лыжцы праз гадзіну пасля ежы 3-4 разы на дзень. Курс 1 месяц, але можна падоўжыць і да 2 месяцаў, затым на месяц перапынак (звычайна ў комплексе з іншымі сродкамі, падабранымі супраць рака страўніка.)

Рак печані: Змяшаць пароўну дробна парэзаныя лісце і карані. 1 чайную лыжку сумесі заліць 1 шклянкай

кіпеню, настаяць 1 гадзіну, працадзіць. Прымаць па 50 мл 4 разы на дзень за паўгадзіны да ежы. **Злаякасныя анеміі:** тут сок дзьмухаўца адно з незаменных сродкаў. Курс лячэння праводзіцца ў два этапы на працягу 12 тыдняў, вясной і восенню. Вясной шэсць тыдняў варта выпіваць па паўшклянкі соку, разведзенага гарбатай з крапівы, 3 разы на дзень за паўгадзіны да ежы (цэлую расліну з коранем старанна вымыць, даць просохнуць, прапусціць праз мясарубку і выціснуць сок). Увосень з сярэдзіны жніўня зрабіць тое ж самае на працягу шасці тыдняў, прыкладны тэрмін – сярэдзіна жніўня. Усё залежыць ад характару пачатку восені, калі масава адбываецца другая вегетацыя дзьмухаўца. Бывае, нават у пачатку кастрычніка, калі ўся зяляніна вакол вяне, дзьмухавец пышна цвіце.Хапае ў ім неабходных для крыватвору мікраэлементаў і фаліiйнай кіслаты.

Запаленне лімфатычных залоз: карані дзьмухаўца сцерці ў парашок і прымаць па няпоўнай чайнай лыжцы 3-4 разы на дзень за 20 хвілін да ежы. Карані дзьмухаўца трэба капаць восенню, менавіта тады яны найбольш гаючыя. Лячэнне вядзецца доўга, да атрымання выніку.

Дыятэз эксудатыўны: заліць шклянкай кіпеню 1 чайную лыжку здробненых каранёў, настаяць 2 гадзіны. Піць па чвэрці шклянкі 3-4 разы на дзень за паўгадзіны да ежы. Паляпшае абмен рэчываў у дзяцей.

Лякуй і сыць Божа!

Міраслава Кастанчук

Працяг будзе

Barbara Goralczuk, Bielsk

Pudlaszsze

Brukowana hulicia, derewianny chatki,
A puod każdym płotom sini bez roste,
Po puodwuorku chodit korowa łaciata,
I siweńka kuoszka na porozi żde.

Chto znaje tyje sioła z krywymi kryżami,
Małymi ławoczkami, de sidiat baby,
De lipa ćwite żowtymi kwitkami,
Od czywronych jabłyk uhinajuć sady?

Ruodne Pudlaszsze, jak niszto na świeti,
Szumit starym liesom i wietrom w poliach,
Tut liude pracujut, kob normalno żyti,
I tepłym spokojom dychaje zemla.

Biedne Pudlaszsze wojnami prybite,
Odczynionymi oknami witaje hościej,
Za wsiaku nenawiść oddaje molitwu,
Na biełum rucznikowi daruje nam chlieb

Валянціна Мядзведзь, Беласток

Прыгажуня

Вакол ліпы цвілі, над залівам гулялі мы,
вецер з травамі ўсё ціха шаптаў.
Зрываў я табе рамонкі белыя
ды шчырым сэрцам цябе я кахаў.

Рамонкі белыя ўсе табе сарву,
каб ты аддала мне сэрца сваё,
усе кветкі табе шчыра я даю,
усе кветкі і сэрца вернае маё.

Усё шаптаў я табе: Прыгажуня, кахай мяне,
Вочы чорныя твае як іскаркі гарэць.
Пацалуй, абымі, да грудзей прытулі
ды назаўжды кахай мяне.

Прытулю да грудзей рамонкі белыя я,
абыму, прытулю і цябе, любы мой.
Ты любі, і кахай, прыгажуню не забывай
ды навек буду я прыгажуняй тваёй.

Рамонкі белыя ўсе табе сарву,
каб ты аддала мне сэрца сваё.
Усе кветкі табе шчыра я даю,
усе кветкі і сэрца вернае маё.

Рыгор Нестарук, Падрэчаны, Чыжоўская гміна

В 1944 г. літом

Рано крыв'яне шчэ спалі,
А руські штрафны батальён прыслалі
І кажут Городнікі здобываті.
Сталі хлопці зброю шыковаті,
Гранаты, патроны побіраті,
Коб німцюв за рыкою заатаковаті.
А німці заклунюв сталі стрыляті,
Мнуго руськіх солдат убіваті.
І сталі руські до рыкі одступаті,
А НКВД в плечы з лісу ім стрыляті.
Рыка Орлянка чырвона стала.
Людзкою кровлёю вона сплывала.
Потум людэ з рыкі солдат вытягалі,
На могілках у Більску іх поховалі.
О сітум старыя людэ мні росказалі:
„Вы, молодые, о іх нэ забывайтэ,
Знічы на могілках ім запаляйтэ.
Новыя войны з нікім нэ роспочынайтэ!"

W fabryce pracuje około 260 osób, przede wszystkim z Bielska, Hajnówki i okolicznych miejscowości. Niewielu – ci na wyższych stanowiskach – są spoza regionu. Korzyści z Ikei dla gminy Orla są oczywiste. Koncern płaci znaczne podatki (prawie 4 mln zł rocznie), a oprócz tego wspiera lokalne inicjatywy. Surowiec obecnie w większości pochodzi z Białorusi. Zostały zainstalowane najnowsze światowe technologie, dla przykładu ekofiltr mokry, z którego do atmosfery wychodzi..

У заходнебеларускага паэта Івана Івашэвіча з вёскі Зачэпічы Дзятлаўскага раёна было два псеўданімы: Пятрусь Граніт і Мацей Гвозд. Часцей за ўсё ён карыстаўся псеўданімам Пятрусь Граніт. Пад гэтым псеўданімам і апублікаваў Іван Івашэвіч свае першыя вершы ў „Беларускай газеце” 10 лістапада 1933 года. Гэта верш „Прывітанне”, у якім аўтар шчыра вітаў газету і верш „Мужыцкая восень”. У гэтым самым нумары... (далей у наступных нумарах)

Czasopis

Nr indeksu 355038, ISSN 1230-1876.
Wydawca: Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich.
Adres redakcji:
Białystok, ul. Lipowa 4/221.
Adres do korespondencji:
„Czasopis”, 15-001 Białystok, skr. p. 262. **E-mail**: redakcja@czasopis.pl
http://czasopis.pl
Tel. (85) 653 79 66

Redaktor naczelny: Jerzy Chmielewski, tel. 502 661 316. **Zespół redakcyjny**: Wiesław Choruży, Helena Kozłowska-Głogowska, Sławomir Iwaniuk, Tomasz Sulima (sekretarz redakcji), Jerzy Sulżyk.

Stali współpracownicy: Piotr Bajko, Siarhiej Czyhryn, Tamara Bołdak-Janowska, Agnieszka Goral, Mirosława Łuksza, Mateusz Styrczula, Dorota Wysocka, Ewa Zwierzyńska.
Druk: Zakład Poligraficzny ARES, Białystok.

Prenumerata: Odpowiednio do liczby zamawianych egzemplarzy i okresu prenumeraty należy wpłacić wielokrotność 5 zł na rachunek: Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich: Bank PEKAO S.A. Białystok 30 1240 5211 1111 0000 4928 9343.

Беларускі грамадска-культурны часопіс, прысвечаны пытанням сучаснасці, гісторыі, літаратуры і мастацтва, месца чалавека ў свеце. Форум думкі беларусаў і ўсіх тых, каму блізкая беларуская тэматыка. Пазіцыі аўтараў тэкстаў не заўсёды адпавядаюць пазіцыям рэдакцыі. Не публікуюцца матэрыялы, якія прапагандуюць камуна-фашызм, расізм, нацыянальную варожасць.

Artykuły i listy publikowane są – o ile autor nie życzy sobie inaczej – w języku oryginału: po polsku lub białorusku. Redakcja zastrzega sobie prawo do skrótów, zmian tytułów i redagowania nadesłanych tekstów.
Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca.
Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Numer złożono 27 czerwca 2016.